

Ірина Березовецька

**АРХІТЕКТУРА
САДИБНОГО ЖИТЛА ЛЬВОВА
НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ**

Львів

Сполом

2024

Рецензенти:

Лінда С.М., д.арх., проф., завідувач каф. дизайну та основ архітектури, НУ "Львівська політехніка";

Гнесь І.П., д.арх., проф., завідувач каф. архітектурного проектування та інженерії НУ "Львівська політехніка";

Савчак Н.С., к.т.н., доц. каф. архітектури Львівського національного університету природокористування.

Рекомендувала до друку

*Вчена рада Львівського національного університету природокористування
(протокол № 7 від 30.05.2024 р.)*

Березовецька, Ірина Андріївна

Архітектура садибного житла Львова на початку ХХ століття : монографія. – Львів : Сполом, 2024. – 144 с. : рис., табл. – Бібліогр.: с.124-143 (425 назв).

Подано систематизацію і аналіз літературних та архівних джерел, розроблено методику дослідження. Виявлено передумови, що визначали характер і напрямки розвитку архітектури садибного житла Львова на початку ХХ ст. Визначено райони садибного житлового будівництва Львова у досліджуваний період, а також принципи їх утворення і розвитку. Проаналізовано об'ємно-розпланувальні вирішення садибного житла Львова, стильові спрямування у розвитку садибного житла Львова. Матеріал може бути використаний для проведення подальших досліджень з історії архітектури Львова, а також у навчальному процесі, зокрема під час курсового і дипломного проектування, а також при вивченні теорії та історії архітектури України і Львова. Виявлені принципи побудови об'ємно-планувальних та стильових вирішень можуть бути використані під час проведення реконструктивних і реставраційних робіт у Львові, а також для сучасного реального проектування садибного житла.

Для широкого кола фахівців-архітекторів, наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів архітектурних факультетів вищих навчальних закладів спеціальності 191 «Архітектура та містобудування».

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ САДИБНОГО ЖИТЛА ЛЬВОВА ПОЧАТКУ ХХ СТ. ТА ЙОГО ЛОКАЛІЗАЦІЯ У СТРУКТУРІ МІСТА	9
1.1. Політико-економічні та соціальні передумови розвитку садибного житла у Львові	9
1.2. Містобудівельно-архітектурні передумови розвитку садибного будівництва у Львові.....	19
1.3. Розташування районів садибної забудови у містобудівельній структурі Львова кінця ХІХ - початку ХХ ст.....	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОБ'ЄМНО-ПЛАНУВАЛЬНИХ ВИРІШЕНЬ ОБ'ЄКТІВ САДИБНОГО ЖИТЛА ЛЬВОВА ПОЧАТКУ ХХ СТ	38
2.1. Принципи розміщення садибного житла у структурі Львова	38
2.2. Принципи розміщення садибних будинків на ділянках	42
2.3. Типологія садибного житла Львова на початку ХХ ст	52
РОЗДІЛ 3. СТИЛЬОВІ СПРЯМУВАННЯ У РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ САДИБНОГО ЖИТЛА ЛЬВОВА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ	70
3.1. Основні тенденції розвитку модерну у європейській архітектурі	70
3.2. Аналіз стильових спрямувань в архітектурі садибного житла Львова початку ХХ ст.....	80
3.3. Стельові особливості розвитку архітектурі садибного житла Львова	93
РОЗДІЛ 4. СТАН ЗБЕРЕЖЕННЯ САДИБНОГО ЖИТЛА ЛЬВОВА ПОЧАТКУ ХХ СТ. ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО АРХІТЕКТУРНОГО РОЗВИТКУ МІСТА	108
4.1. Стан збереження садибних будинків Львова початку ХХ ст	108
4.2. Архітектурна цінність садибного житла Львова початку ХХ ст	112
4.3. Значення садибного житла Львова для подальшого архітектурного розвитку міста.....	117
ВИСНОВКИ	120
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	123

ПЕРЕДМОВА

Помітний слід в архітектурі Львова початку ХХ ст. залишило садибне будівництво. Райони садибної забудови сформували цілі вулиці та квартали. Їх архітектура вражає виразністю та різноманітністю об'ємно-планувальних і стильових вирішень, органічним зв'язком з ландшафтом. Архітектура садибного житла завдяки своїм естетичним якостям органічно вросла в історичну забудову Львова і стала невід'ємним елементом сьогоденного архітектурного образу міста.

Архітектура садибного житла Львова початку ХХ ст. давно стала об'єктом вивчення у світовій історії архітектури. Зважаючи на малодослідженість проблеми, виникає необхідність систематизації та аналізу архітектури Львова початку ХХ ст. як важливого періоду у розвитку вітчизняної архітектури, детальної оцінки та вивчення усіх періодів нашої архітектурної спадщини.

Узагальнення та систематизація основних містобудівельних, архітектурно-планувальних принципів та стильових вирішень особняків та вілл Львова початку ХХ ст. – періоду економічного піднесення та інтенсивного будівництва – важливий методологічний матеріал для сучасної архітектурно-будівельної практики.

Попередньо було проведено багато досліджень, які стосувалися окремих аспектів житлової архітектури даного періоду, ці дослідження мали фрагментарний характер, загальної картини формування і розвитку житлової архітектури не створено ні в архітектурно-планувальному, ні в стильовому аспектах. Це свідчить про те, що настав час доповнити та систематизувати знання про садибну житлову архітектуру Львова цього періоду.

Тематика даного дослідження зумовила необхідність опрацювання широкого кола літературних джерел. У першу чергу були проаналізовані роботи, які безпосередньо стосувалися тематики садибного житла Львова початку ХХ ст. Було виявлено, що праць, стосовно цієї тематики, ще не було створено. У нечисленних путівниках Львова, написаних В. Вуйциком та Р. Липкою [223], Ю. Нельговським та А. Шуляром [274], Т. Тригубовою та Р. Михом [308], садибному житлу Львова даного періоду присвячено лише невеликі розділи. Літературні джерела були розділені на кілька блоків відповідно до їх тематики архітектурного і

позаархітектурного характеру. Зокрема, до архітектурного напрямку стосувалися праці, присвячені загальній історії та теорії архітектури, архітектурні словники та довідники, підручники та посібники з архітектурного проектування. До праць позаархітектурного характеру належали роботи із суміжних дисциплін, зокрема з історії, економіки та географії.

Для того, щоб розглянути архітектуру садибного житла початку ХХ ст. у Львові, необхідно було створити загальне тло архітектурного розвитку даного періоду. З цією метою були проаналізовані праці, присвячені історії архітектури Європи досліджуваного періоду. Зокрема, були проаналізовані роботи Е. Ванса [218], М. Габреля [224], Ю. Криворучка [251], М. Кубеліка [253], Г. Петришин [281], Б. Посацького [284], А. Пучкова [289], С. Сімакової [289], Д. Тимофієнко [307], Ф. Баумгарта (F. Baumgart) [334], Е. Бляу (E. Blau) [337], Т. Бруневського (T. Broniewski) [340], Х. Гаварецькі (H. Gawarecki) [359], К. Гавзіка (C. Gawzik) [359], П. Дурдена (P. Doordan) [352], В. Кертіса (W. Curtis) [347], Е. Коватса (E. Kovats) [369], А. Колквіхауна (A. Colquhoun) [345], А. Куна (A. Kuhn) [371], Л. Ламенського (L. Lamenski) [372], А. Мілобенського (A. Milobędzki) [383], Т. Мокловського (T. Moklowski) [384], А. Мораванські (A. Moravanszky) [385, 386], А. Ольшевського (A. Olszewski) [388, 389], Й. Павліковського (J. Pawlikowski) [397], Н. Певзнера (N. Pevsner) [399, 400], С. Радзіковського (S. Radzikowski) [404], З. Станкевіча (Z. Stankiewicz) [417], Р. Фелінського (R. Felinski) [357], А. Шишко-Бонуча (A. Szyszko-Bonucz) [420] та інші праці [15, 267, 282, 304, 333, 355, 358, 402, 407].

Окремо були проаналізовані дослідження стосовно архітектури України та Львова даного періоду. Це загальні праці [2, 219, 222, 225, 231, 238, 262, 264, 266, 286, 296, 309, 376, 377, 382, 401], а також роботи окремих науковців: М. Бевза [5-7], П. Білецького [14], Ю. Бірюльова (J. Biriulow) [16, 336], Ю. Богданової [17], М. Гончаренка [227], М. Дьоміна [230], І. Жука [232-235], У. Іваночко [237, 280], Т. Казанцевої [242], С. Кілесси [243], В. Ковтуна [246], К. Кондратюк [249], Н. Лещенко [255], Т. Липки [257], С. Лінди [258-261, 321], С. Майки [265], Б. Мельника [268, 269], О. Молокіна [270], О. Ноги [276], К. Павловського [279], Г. Петришин [280], Б. Посацького [265], Л. Прибеги [285], Я. Пурхлі [288], А. Рудницького [291, 292], В. Самойловича [297], І. Селищевої [299], М. Сепіла [300], Т. Скібіцької [301], А. Степаненка [246], О. Степанів [302], В. Тимофієнка

[305, 306], М. Цапенка [313], В. Чепелика [314-318], Б. Черкеса (В. Czerkies) [319-322, 348], Р. Шмагало [326], В. Щербаківського [327], В. Ясієвича [328-330], І. Данчака (І. Danczak) [348], І. Дрексlera (І. Drexler) [353], К. Земстрота (К. Semsroth) [410-412], Т. Маньковського (Т. Mańkowski) [381], Т. Рutowскі (Т. Rutowski) [408], А. Совтинські (А. Sołtyński) [416], Р. Цельонтковської (R. Cielątkowska) [344], О. Чернера (O. Czerner) [349].

Ще одну групу літературних джерел становили путівники по Львову та Галичині, видані у різні періоди, зокрема путівники В. Вуйцика та Р. Липки [223], туристичний довідник “Львів” [262], путівник Ю. Нельговського та А. Шуляра [274], путівники Г. Альтенберга (Н. Altenberg) [332], А. Брауера (А. Brawer) [339], А. Буяка (А. Bujak) [341], Ф. Буяка (F. Bujak) [342], Й. Вічковського (J. Wiczkowski) [425], Р. Кордис (R. Kordys) [392], М. Орловича (M. Orłowicz) [390-392], Я. Островського (J. Ostrowski) [393], Ф. Папі (F. Papee) [396], Ф. Яворовського (F. Jaworowski) [365]. Окремі питання, присвячені розвитку садибного житла Львова даного періоду, були розглянуті у публікаціях автора дослідження [8-13].

Для того, щоб створити комплексну картину розвитку житлової архітектури Львова на початку ХХ ст., виявилось необхідним опрацювати дослідження з політичної, економічної ситуації у місті та використати напрацювання авторів з інших суміжних дисциплін. Серед них праці М. Андрусика [1], Л. Артюха [273], З. Барана [4], В. Горленка [273], Я. Грицака [228], М. Грушевського [229], М. Дольницького [252], А. Жуковського [236], П. Ісаїва [252], І. Крип’якевича [252], М. Кугутяка [254], В. Наулка [273], В. Охримовича [278], Н. Полонської-Василенко [283], В. Сарбея [298], О. Субтельного [236, 303, 418], М. Терлецького [252], А. Швагуляка [323], І. Шимоновича [324, 325], А. Бонусика (А. Bonusiak) [338], Ф. Буяка (F. Bujak) [343], Я. Бявиня Ховбецькі (J. Białyńia Chołbecki) [335], Я. Васовіча (J. Wasowicz) [424], К. Гжибовскі (K. Grzybowski) [360], С. Гошовскі (S. Hoszowski) [362, 363], А. Дудзінські (А. Dudziński) [364], Г. Завадські (H. Zawadski) [375], А. Каппелера (А. Kappeler) [367], В. Качоровскі (W. Kaczorowski) [366], М. Кордуби (M. Korduba) [368], Я. Люковскі (J. Lukowski) [375], П. Магосці (P. Magosci) [378], С. Макарчука (S. Makarczuk) [379], А. Манфреда (А. Manfred) [380], Д. Нормана (D. Norman) [387], С. Пазури (S. Pazyra) [394, 395], Ф. Персовскі

(F. Persowski) [398], Е. Ромера (E. Romer) [405], Г. Санфорда (G. Sanford) [409], В. Сулеї (W. Suleja) [419], М. Тировіча (M. Tyrowicz) [423], В. Фельдмана (W. Feldman) [356], О. Халецькі (O. Halecki) [361] та інші публікації [220, 239-241, 263, 271, 272, 310, 331, 350, 351, 406, 413, 421].

Проблемам становлення та розвитку львівської архітектурної школи були присвячені праці Т. Клименюк [244, 245], Х. Ковальчук [245], Р. Липки [256], В. Проскуракова [287], А. Рудницького [293-295], О. Хрін [287, 311, 312], Я. Пурхлі (J. Purchla) [403]. Важливими для даного дослідження виявилися праці по теорії архітектури, типології житлових споруд та архітектурній композиції. Це роботи Т. Власової [221], І. Гнеся [226], О. Колодрубської [247, 248], В. Короля [250], В. Ніколаєнка [275], М. Омеляненко [277], Р. Рудика [290]. Також у даній роботі були використані енциклопедичні словники та видання, які сформувавши термінологічну базу даного дослідження [3, 346, 354, 370, 373, 374, 414, 415, 422].

Матеріал, зібраний та систематизований автором у Державному архіві Львівської області, складає джерелознавчу базу дослідження [18-217]. Для сучасної архітектурної практики необхідним є визначення принципів архітектурно-планувальних та стильових вирішень садибної забудови, що забезпечить професійність при проведенні реконструктивних і реставраційних робіт та збереже стильову однорідність забудови у випадку нового будівництва.

Головною метою дослідження є визначення напрямків розвитку об'ємно-планувальних та стильових вирішень архітектури садибного житла Львова початку ХХ ст.

У монографії проведено аналіз і систематизацію літературних та архівних джерел за тематикою дослідження, розроблено методику дослідження. Виявлено передумови, що визначали характер і напрямки розвитку архітектури садибного житла Львова на початку ХХ ст. Визначено райони садибного житлового будівництва Львова у досліджуваній період, а також принципи їх утворення і розвитку. Проведено аналіз об'ємно-розпланувальних вирішень та стильових спрямувань у розвитку садибного житла Львова. З'ясовано стан збереженості архітектури садибного житла Львова та її значення для подальшого архітектурного розвитку міста.

У монографії використані загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень. Дослідження має достовірну інформаційну базу, яка була сформована у результаті самостійно проведених архівних пошуків і натурних обстежень. В цілому було обстежено 289 будинків.

Архівний матеріал, зібраний та систематизований авторкою, може бути використаний для проведення подальших досліджень з історії архітектури Львова, а також при вивченні архітектури України на початку ХХ ст. Методика дослідження може бути застосована для вивчення аналогічних процесів розвитку архітектури у інших містах України. Накопичений і проаналізований матеріал доповнює наші знання про даний період розвитку в архітектурі Львова. Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі, зокрема під час курсового і дипломного проектування, а також при вивченні теорії та історії архітектури України і Львова. Виявлені принципи побудови об'ємно-планувальних та стильових вирішень можуть бути використані при проведенні реконструктивних та реставраційних робіт у Львові. Зібрані архівні дані можуть бути використані як цінний методичний матеріал для сучасного реального проектування садибного житла.

РОЗДІЛ 1

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ САДИБНОГО ЖИТЛА ЛЬВОВА ПОЧАТКУ XX СТ. ТА ЙОГО ЛОКАЛІЗАЦІЯ У СТРУКТУРІ МІСТА

1.1. Політико-економічні та соціальні передумови розвитку садибного житла у Львові

Політичні трансформації у Галичині наприкінці XIX – початку XX століть. Досліджуваний період Львова припадає на кінець XIX – початок XX століть [223; с. 115]. Він у Галичині характеризувався важливими політичними трансформаціями та зміною устрою держави.

На кінець XIX ст. провінція Східна Галичина зі столицею у Львові перебувала у складі Австро-Угорської імперії, табл. 1.1, рис. 1.1. Після австро-угорського порозуміння 1867 р. польська шляхта повністю контролювала Галицький сейм, який був відновлений у 1861 р. Відень не втручався у галицькі справи, якими фактично керували польські представники. Перетворення Львова у фактичну столицю найбільшої провінції Австро-Угорщини, що стало можливим після надання провінції у 1869 р. статусу відносної автономії, а Львову – певної самостійності у вирішенні міських та крайових справ, сприяли швидкому розвитку міста. Децентралізація імперії мала наслідком перенесення інституцій управління Галичиною з Відня до Львова, що потребувало організації нових інституцій самоврядування. Львів перетворився на значний політичний, адміністративний, фінансовий, освітній центр Галичини [283, с. 330].

Також наступив період відносної політичної стабільності, хоча дослідники відзначають, що характерною рисою політичної Галичини періоду 1897-1914 років стала дисгармонія між загальнодержавним представницьким органом та державними, повітовими та гмінними виборчими органами, дисгармонія між розміщенням політичних сил у суспільстві і відображенням їх у сеймі, у повітових та гмінних радах.

Державні органи вибиралися на підставі нерівного виборчого права. Існування організації соціальних політичних класів та верств виборчого права до державних органів чи позбавлених, чи обмежених в ньому не мали виразу у виборчому праві до представницьких органів в країні [360, с. 91].

Галичина у складі Австро-Угорської імперії і Польщі

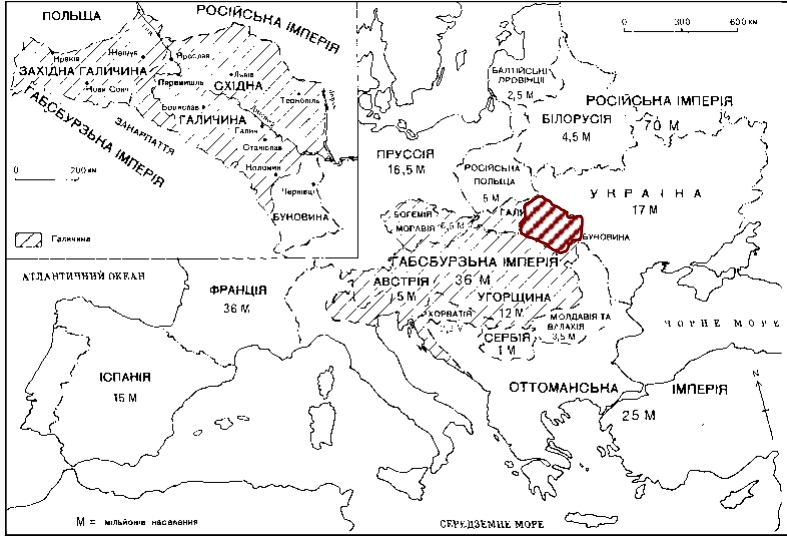

Рис. 1.1. Східна Галичина у складі Австро-Угорської імперії наприкінці ХІХ ст. [150, с. 219].

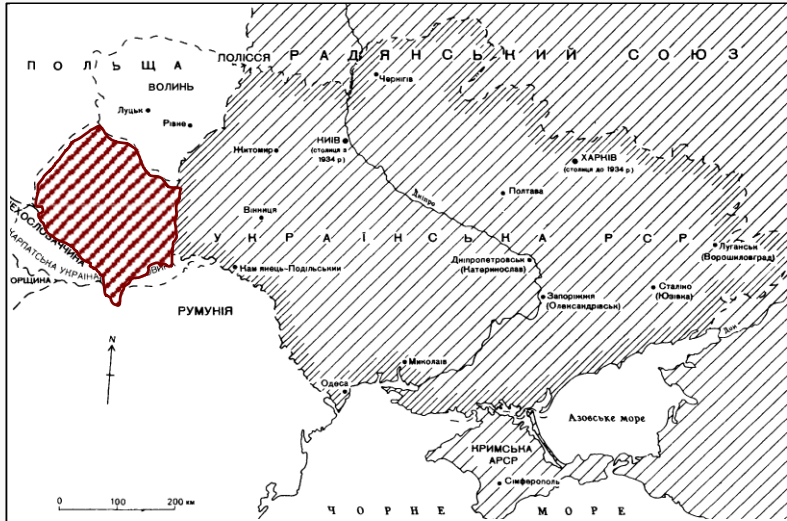

Рис. 1.2. Малопольська Востодня у складі II Речіпосполитої у міжвоєнний період [150, с.333].

Перед Першою світовою війною загострилися національні конфлікти на терені всієї імперії, що призвело до двох нових концепцій її розвитку. Одна з них – концепція наступника трону Францішка Фердинанда: розділення Угорщини і утворення третього члена імперії з південних окраїн обох частин країни. Друга – соціал-демократична концепція культурно-народної автономії, зрозуміла у специфічній структурі Австрії, де кожна місцевість заселена певною переважаючою народністю [360, с. 89].

Також у цей час перебував на піднесенні і досягнув значної сили український національний рух. Виразом злету національного духу була розбудова політичної, культурної та економічної інфраструктури українського Львова, зміцнення національних позицій на терені міста. Львів був реальним чинником та символом боротьби галицьких українців: за право мови, за народне і середнє шкільництво, за український університет, за національно-територіальну автономію українських земель в межах Австро-Угорщини. Львів набирал рис справжньої політичної столиці західної гілки українського народу, яка виростала на новочасну націю [328, с. 109].

Геополітичну ситуацію змінила Перша світова війна (1914-1918 рр.). На боці Австро-Угорщини стали Німеччина, Туреччина й Болгарія, а на боці Сербії – росія, Франція, Бельгія і Англія, а потім – Італія, Румунія, Америка [252, с. 144].

Відновлення польської державності у листопаді 1918 р. поставило на порядок денний питання встановлення кордонів Польської республіки. Однією з головних територіальних вимог на Сході, поставлених Польщею на Паризькій мирній конференції, була Східна Галичина. 21 листопада 1919 р. Верховна Рада затвердила для цього краю статут. Згідно з ним, Східна Галичина перетворювалася у самостійний край з власним сеймом, а Польща отримувала від Союзу народів тимчасове повноваження на управління даною територією під наглядом Ліги Націй. Польський уряд різко протестував проти проголошеної декларації щодо тимчасового східного кордону, вимагаючи визнати Східну Галичину за Польщею “як невід’ємну і автономну її частину”. Західноукраїнські землі, після нетривалого існування Західноукраїнської Народної Республіки, в період між 1919 р. по 1939 р. поділили між собою три держави: Польщу, Румунію й Чехословаччину. У кожній з цих держав українці становили національну меншину. Колишня Східна Галичина

увійшла до складу Другої Польської республіки, яка формувалася з 1919 р. по 1923 р. [418, с. 425], табл. 1.1, рис. 1.2.

У 1919 р. польські війська були введені на територію Галичини, згодом ці землі були визнані Лігою Націй як частина Польщі: за рішенням Ради послів Франції, Італії, Японії й Великобританії від 14 березня 1923 р. територія Східної Галичини перейшла під юрисдикцію Польщі за умови, що цим етнічним землям буде надано статус автономії [387, с. 190]. На березневе 1923 р. рішення Ради послів Антанти, без сумніву, вплинули умови Варшавського (між Польщею та УНР) і Ризького (між Польщею та радянськими Росією і Україною) договорів [4, с. 29-30]. Польські претензії на землі Східної Галичини базувалися на історичному прецеденті: у XVIII ст. вони належали Речіпосполитій, а присутність у Галичині польської меншини підтверджувала ці аргументи [418, с. 428].

У правовому аспекті Польща була республікою, яка законодавчо формувалася бікамеральною системою: Сеймом і Сенатом, а також інституцією президента, який обирався терміном на 7 років. Столицею нової держави була Варшава. Адміністративно Польща поділялася на воєводства, які, у свою чергу поділялися на повіти, а ті – на гміни. У 1920 р. регіон Східної Галичини був поділений на три воєводства з центрами у Львові, Тернополі і Станіславові (тепер Івано-Франківськ) [418, с. 428].

Друга Польська республіка задумувалася як ліберальна демократія. Конституція, прийнята 17 березня 1921 р., була сформульована на зразок конституції Третьої Французької республіки, проте з врахуванням вимог селянської й соціалістичної партій [418, с. 402]. Українцям, як національній меншості, гарантувалися рівні громадянські права й свободи, право на отримання освіти, на участь у громадському житті (пункти 108 і 109). Ці права також були окреслені у Версальському (від 28 червня 1919 р.) і Ризькому договорах (18 травня 1921 р.) [378, с. 583].

Першим кроком польської влади на території Галичини була ліквідація тих інституцій, які забезпечували статус Галичини, як окремої адміністративної одиниці. Галицький сейм був розпущений, а саме поняття “Східна Галичина” офіційно замінили терміном “Східна Малописьца” (*Malopolska Wschodnia*). Польсько-українська двомовність була ліквідована. В офіційних документах

свідомо уникали визначення “український”, замінюючи його на “русинський” або “руський”. Причому “русин” трактувалося не як окрема нація, а як “етнографічний матеріал” для розбудови польської або російської нації [228, с. 190].

Геополітична ситуація знову різко змінилася у 1939 р., коли внаслідок реалізації пакту Молотова – Ріббентропа Галичина увійшла у склад Радянської України.

Оцінка економічної ситуації у Галичині та Львові наприкінці XIX – I третини XX століть. До Першої світової війни економічна ситуація у Львові вважалася порівняно стабільною та успішною, свідченням чого є статистичні відомості. Зокрема, безперервно зростали видатки уряду міста на потреби Львова: у 1900 р. вони становили 881689 злотих, у 1910 р. – 1431709 злотих, у 1914 р. – 1887806 злотих [362; с. 101]. У 1897 р. Міський уряд приступив до будівництва газовні, у 1899 р. була споруджена нова електростанція на Персенківці, а у 1913 р. – нові міські заклади постачання електроенергії. Також у 1907-1908 роках було продовжене будівництво колій електричного трамваю. У період до Першої світової війни були продовжені роботи по будівництву підземного колектора для Полтви та потічків: до 1903 р. було збудовано 53955 м каналів, а до 1911 р. – ще 89859 м [362; с. 101-104].

Проте, незважаючи на економічні успіхи Львова, ситуація у цілій провінції залишалася напруженою. Економіка Галичини носила аграрний регресивний характер. Незважаючи на великі зміни у сфері політики після Першої світової війни, що було закономірним результатом розвалу імперій, соціально-економічні умови у Східній Галичині залишилися практично незмінними. Ціла польська економіка носила аграрний характер, вона залишалася слабкою та нестабільною протягом усього міжвоєнного періоду, стан її ще більше погіршився в часи Великої Депресії в 1930-х роках (на 1938 р. у Галичині вироблялося продукції на половину менше, ніж у 1932 р.). В таких умовах залишалася небагато сподівань, що уряд буде підтримувати економічний розвиток периферійних східних районів [378, с. 585].

Економічна ситуація у Львові після Першої світової війни також була складною. Важливим фактором, який спричинив кризову ситуацію не лише в галузі житлового будівництва, але й у цілому в повоєнний час, була зміна

політичної ролі Львова: Львів перестав бути столицею найбільшої провінції Австро-Угорщини, втратив свою пріоритетну роль у політичному, культурному та економічному житті.

Житлова проблема залишалася найважливішою і найскладнішою проблемою у країні, яка безпосередньо торкнулася Львова [344, с. 24]. Окремою проблемою, яка була актуальною протягом усього міжвоєнного періоду, були зміни у структурі виконавчої влади Львова, тобто уряду міста [338, с. 226]. Лише у другій половині 1920-х років почали ліквідувати ці проблеми. На 1934 р. в місті функціонувало дев'ять комунальних закладів, серед яких міський водогін, міська газова служба, міський освітлювальний заклад, міська бійня, міська кафлярня.

У період з 1918 р. по 1934 р. діяльність самоврядування Львова опиралася на старі норми, запроваджені ще за часів австрійської імперії:

– Статут Королівського Столичного Міста Львова з 14.10.1870 року (зі змінами з 11.04.1894, 25.05.1909, 11.09.1910);

– Виборче Положення для Гміни Королівського Столичного Міста Львова з 1870 року з поправками з 09.07.1894;

– Порядок Діяльності для Ради Королівського Столичного Міста Львова з 18.09.1872 року (з поправками з 09.07.1894; 20.05.1875, 10.06.1875, 20.06.1876, 05.06.1878, 20.10.1887, 16.08.1896) [338, с. 215].

***Зміни у структурі населення Львова наприкінці XIX – початку XX століття.** Характеристика демографічної ситуації.* У 1900 р. у Львові мешкало 149551 особи. У 1926 р. кількість населення досягла 228801 жителів. Загалом протягом 1900-1926 рр. приріст населення у Львові становив 79250 осіб або 52,99 % у порівнянні з 1900 р.

На початку XX ст. зріст населення Львова відбувається нерівномірно. Дані про ріст населення у цей період наведено у табл. 1.2, рис. 1.3, 1.4.

Важливим є зіставлення відповідних даних відносно окремих дільниць, на які був поділений Львів. Їх назви походили від колишніх передмість, які знаходились навколо колись закритого міста. Усього в 1900-1926 рр. налічувалось п'ять дільниць: I – Галицька, II – Краківська, III – Жовківська, IV – Личаківська, V – Середмістя. Дані кількості населення міста по окремих дільницях на підставі переписів 1900, 1910, 1921 і 1926 рр. зведено у табл. 1.3, рис. 1.5. Найбільш

Демографічна ситуація у Львові

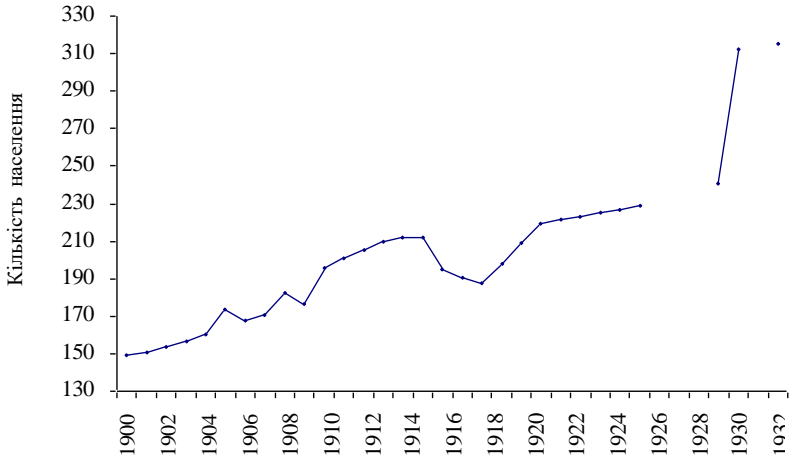

Рис. 1.3. Динаміка демографічного руху населення Львова 1900-1931 рр. Рік

Рік	Кількість населення	Рік	Кількість населення	Рік	Кількість населення
1890	119352****	1903	156777**	1916	195000**
1891	120945*	1904	160121**	1917	190861**
1892	122538*	1905	163141**; 173467****	1918	187431**
1893	124131*	1906	167670**	1919	198066**
1894	125724*	1907	170700**	1920	208701**
1895	127317*	1908	173710**; 182516****	1921	219388**
1896	128914*	1909	176730**	1922	221270**
1897	129707*	1910	195796**	1923	223152**
1898	131299*	1911	200928**	1924	225034**
1899	133689*	1912	205045**	1925	226916**
1900	149551**; 149544*	1913	209670**	1926	228801**
1901	150789**	1914	212030**	1930	240746****
1902	153783**	1915	212030**	1931	312231****

Рис. 1.4. Демографічний рух населення Львова 1890-1931 рр.

* [219, с. 114];

** [233, с. 417];

*** [96, с. 4];

**** [238, с. 4];

***** [232, с. 52].

Демографічна ситуація у Львові

Рік	I Галицька		II Краківська		III Жовківська		IV Личаківська		V Середмістя		Разом
	всього	%	всього	%	всього	%	всього	%	всього	%	
1890	25291**	21,20	41504**	34,8	21771**	18,20	15032**	12,60	15754**	13,20	119352**
1900	35405*	23,68	56216*	37,59	23110*	15,45	21376*	14,30	13434*	8,94	149551*
1910	51378*	26,24	74611*	38,11	28501*	14,56	28732*	14,67	12574*	6,42	195796*
1921	58849*			38,52		14,62	31720*	14,46	12223*	5,57	
1926	52469*	27,30	86845*	37,96	33960*	14,84	32929*	14,39	12598*	5,51	228801*

Рис. 1.5. Кількість населення міста по окремих дільницях * [233, с. 418]; ** [219, с. 118].

--

Рис. 1.6. Приріст населення по окремих дільницях [233, с. 419].

Рік	Будинки			Кількість квартир	На 1 будинок заселених припадає		На 1 квартиру осіб
	заселені	незаселені	разом		осіб	квартир	
1890	3310**	12**	3322**	22532**	360**	53**	6,8**
1900	4360*	49*	4409*	32226*	343*	73,9*	4,64*
1910	5357*	38*	5395*	42292*	366*	46**	7,4**
1921	6854*	38*	5395*	42292*	366*	78,9*	4,64*
1921	6854*	41*	6895*	49203*	320*	46**	7,9**
1921	6854*	41*	6895*	49203*	320*	71,8*	4,46*

Рис. 1.7. Житлові відносини * [233, с. 420]; ** [219, с. 113].

Рік	I Галицька		II Краківська		III Жовківська		IV Личаківська		V Середмістя	
	засел.	разом	засел.	разом	засел.	разом	засел.	разом	засел.	разом
1890		982**		938**		529**		545**		328**
1900	1356*	1375*	1325*	1341*	612*	615*	742*	749*	325*	329*
1910	1813*	1836*	1668*	1679*	670*	671*	806*	897*	310*	312*
1921	2273*	2292*	2197*	2200*	831*	843*	1203*	1209*	350*	351*

Рис. 1.8. Кількість будинків по дільницях * [233, с. 420]; ** [219, с. 62-63].

заселеною у 1900-1926 рр. була II дільниця, де мешкало 86845 осіб або 37,96 % загальної кількості населення Львова. На другому місці I дільниця, де населення становило 27,30 %. Наступними були III дільниця – 14,84 %, IV дільниця – 14,39 % і найменшою була V дільниця – 5,51 % загальної кількості населення Львова [395, с. 418]. Приріст населення по окремих дільницях представлено на рис. 1.6.

Динаміка будівельного руху. Опис з 1.V.1926 року охоплює кількість існуючих будинків (5868) і мешканців, які їх утримують (49628), не показуючи кількості заселених будинків, а опис 1921 року показує, що Львів налічує 7037 будинків, в т.ч. житлових – 6895.

В 1910-1921 рр. будинків збільшилося на 27,80 % і це зростання потрібно віднести до трьох передвоєнних років – 1911, 1912 і 1913.

Розглядаючи кількість будинків у різних дільницях (рис. 1.8), бачимо, що найбільше будинків знаходиться у I дільниці (2292), а найменше – в V (351). У 1900-1910 рр. найбільший приріст будинків був також у I дільниці, де він становив 33,52 %, найнижчий в III (9,11 %), а в V дільниці спад приросту становив 5,17 %. В наступному періоді спостерігається найбільший ріст будинків в IV дільниці (34,78 %) та в середмісті, де він складав 12,50 %. Загалом в 1900-1921 рр. найбільший приріст показує дільниця I (66,69 %), наступною є II дільниця (64,06 %) і IV (61,42 %), а найменшим був приріст у середмісті (6,69 %). Значимо, що облік незаселених будинків знизився у порівнянні з 1900 роком на 11 в 1910 році, а на 8 – в 1921 році. Із збільшенням населення, кількість осіб, які утримували будинки була більшою в 1926 році на 17402, тобто на 54 % у порівнянні з 1900 роком. На 1 партію (утримувачів будинків) в 1900 році припадало 464 особи, в 1910 – 463, 1921 – 446, а в 1926 – 461.

Пік будівельної активності припав на літній сезон 1911-1912 рр. Приріст будинків в цей період є більшим, ніж приріст населення, який становив 51,73 %. Беручи до уваги тільки заселені будинки, відсоток цей зростає до 57,20 % [363, с. 62, 63]. Однак це зростання не було рівномірним у всі роки, а саме в 1900-1910 рр., незважаючи на досить значний будівельний рух, зростання кількості будинків становило 22,36 % і було меншим від зростання населення (28,92 %).

Важливу картину заселення міста отримуємо через порівняння кількості будинків з кількістю проживаючих. В 1900 році на один будинок припадало 343, в

1910 – 365, а в 1921 – 320 мешканців, рис. 1.7. У 1921 році найщільніше заселеною була III дільниця (386), наступними йшли II (385), V (349), IV (264) і I (259) дільниці [395, с. 421]. Ці дані свідчать про те, що кількість мешканців, які проживали в одному будинку, зменшувалася. Це означало, що в житловому будівництві в цілому значну питому вагу набирало малоповерхове житло. Відомості про щільність населення демонструють, що розвиток садибного житла відбувався у I (Галицькій) і IV (Личаківській) дільницях. Ці дані співпадають з даними натурного обстеження.

Житлові відносини можна оцінити з числа кімнат помешкань і числа людей у них. Отже, однокімнатних помешкань у Львові було 32 % усіх помешкань, в Лодзі – 63 %, Ченстохові – 54 %, Люблині – 48 %, в Бидгощі – 10 %. П'яти- і більше кімнатних помешкань у Львові було 7 % усіх помешкань, в Лодзі, Соснові, Люблині та Ченстохові – по 3 %, в Познані – 16 % [263, с. 4].

У Львові 27 % населення жило в однокімнатних помешканнях, 64 % в дво-, три- та чотирікімнатних помешканнях і 9 % – у п'яти- та більше кімнатних помешканнях. На одну кімнату у Львові припадало 1,8 мешканця, у волинських містах – 1,7, у галицьких містах – 1,9, а в Лодзі, Ченстохові, Соснові та Люблині – 2,4 мешканця. Отже, ці житлові відносини показують, що Львів розвивався не зовсім як промислове місто, а як місто інтелектуальної роботи, оскільки, розвиток промисловості зумовлює концентрацію у місті великої кількості робітників, і, відповідно, збільшує середню кількість мешканців на одну кімнату.

Характеристика соціальної структури населення. У Львові, як і загалом у східно-галицьких та волинських містах, населення проживало з промислу. Якщо порівняти Львів з найбільшими містами Польщі (понад 100000 населення), то бачимо, що у Львові було найменше населення, яке було задіяне у промисловості. Ця цифра є такою ж, як у Кракові, Вільні та Познані, де співвідношення числа людей інтелектуальної праці до робітників становило 1:3,6. У той же час це співвідношення у Лодзі та Бориславі – 1:7,6. У Львові чисельною була соціальна група будинкової прислуги: 7 % усього населення. З більших східно-галицьких міст лише Дрогобич мав 6 %, Станіславів – 5 % домашньої прислуги, а Перемишль і Самбір – лише по 2 %. Зі 100000 польських міст лише Краків мав 8 % домашньої прислуги від усього населення, а у промислових містах Польщі – тільки 3 % [263, с. 6].

Така велика кількість челяді свідчить про те, що у Львові був доволі суттєвий прошарок заможного населення, яке проживало у більш комфортних та дорогих помешканнях, значна частка яких припадала на садибні будинки.

Отже, аналіз динаміки приросту населення у місті, розподілу мешканців по ділянках, а також аналіз соціальної структури населення свідчить про те, що у Львові активно розвивалося садибне будівництво, причому концентрувалося воно здебільшого у Личаківському та Галицькому районах.

1.2. Містобудівельно-архітектурні передумови розвитку садибного будівництва у Львові

Містобудівельні передумови розвитку Львова. На формування містобудівельної структури Львова на початку XX ст. вплинули такі чинники як рельєф міста, можливість необмеженого територіального росту, наявність містобудівної спадщини та розвиток тогочасної теорії містобудування.

Львів не мав ніяких обмежень щодо свого територіального росту, як наприклад Краків, що сприяло розвитку будівництва садибного житла і формування на околицях міста районів вілл та особняків.

На кінець XIX століття у Львові вже відбулись важливі містобудівельні трансформації, які визначили напрямки розвитку його забудови у XX столітті. Зокрема, на цей час у Львові були ліквідовані оборонні укріплення, відбулася регуляція вулиць передмістя, був сформований новий загальноміський центр, активно розвивалася забудова передмість, була визначена їх спеціалізація, проводилися роботи по спрямування русла Полтви у підземний колектор, формувалася система озеленення міста. Площа Львова на кінець XIX століття становила 32,4 км².

Містобудівельна структура міста була радіальна і нагадувала багатопроменеву зірку з яскраво вираженим центральним ядром середмістя з великою щільністю забудови. У центральній частині міста сходилися радіальні вулиці Личаківська, Зелена, Пекарська, Стрийська, Городоцька, Шевченка, Замарстинівська, Хмельницького. Незважаючи на те, що в останнє десятиліття XIX століття будівництво характеризувалося великими темпами та розвиток забудови міста носив інтенсивний характер, багато ділянок на околицях міста все ще залишалися

незабудованими. Так, великими незабудованими обшарами були вулиці у районах Богданівка, Левандівка, Новий Світ, райони між вулицями Стрийська та Снопківська, Зелена і Пекарська. Недоліками розпланувальної структури міста, які так і не були остаточно ліквідовані у II половині XIX століття, були відсутність кільцевих зв'язків та перенаселення центральних районів міста. У комплексі це створило передумови для розвитку житлового будівництва саме на периферійних ділянках міста, табл. 1.4, рис. 1.9.

Наприкінці XIX ст. у Львові був реалізований перший комплексний проект забудови району садибними житловими будинками. Це була ділянка Кастелівка, яку запроектували у 1886 р. Ю. Захарієвич та І. Левинський. Зі східної сторони ділянка була обмежена вулицею Кшижовою (Чупринки), з північної – вулицею Шкільною, згодом Марії Магдалини (вул. Кольберга), з південної – вулицею Стшала (вул. Горбачевського), з західної сторони – межами ділянок Вульки. Містобудівельна ідея Кастелівки ґрунтувалася на спробі створити гуманізоване, побудоване на глибокій єдності з природою середовище для проживання людини: була запроектована мальовнича система криволінійних вулиць, кістяк якої створила вулиця “На віллах”, згодом Набеяка (тепер вул. Котляревського). Ще одна вулиця “Над Кастелівкою” (тепер вул. Метрологічна) під кутом вгору відходила від вулиці Стшала. Вулиці розбили ділянку на невеликі, неправильної форми квартали, які у свою чергу були розділені на мальовничі різної форми ділянки під забудову. Котеджі розташовувалися у глибині ділянок, територія яких була розчленована криволінійними стежками. Будівлі або стояли окремо, або були зблокованими. У структуру деяких ділянок включені невеликі природні водоймища. Всього передбачалося побудувати 64 котеджі, рис. 1.10. Принципово новою для Львова була не лише сама концепція Кастелівки, це був перший проект у Львові, який оперував містобудівельними категоріями. У 1890-их роках розпочалася реалізація містобудівельної структури Кастелівки. У 1894 р. були прокладені вулиці Торгова, згодом Ленартовича (вул. Нечуя-Левицького), Набеяка (вул. Котляревського), у 1901 р. – вулиця Метрологічна.

На початку XX ст. у світовій містобудівельній практиці було розвинуто кілька концепцій розвитку міст: міста-саду, міста-гіганта, лінійного міста та концепція “організованої децентралізації”. Найбільшої уваги з огляду на спрямованість

**Розташування районів садибної забудови Львова
у II половині XIX ст.**

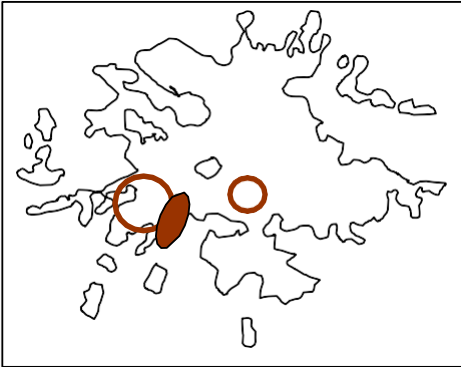

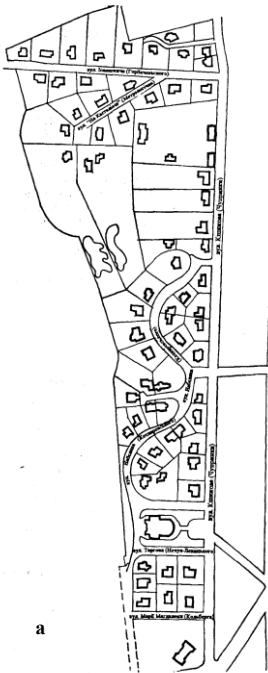

Рис. 1.9.
Розташування районів
садибної забудови
у структурі Львова
II пол. XIX ст.

Умовні позначення:

- - район садибної
забудови Кастелівка;
- - райони садибної
забудови.

Будинок на вул. Котляревського, 29, 1891 р.

Будинок на вул. Котляревського, 33, 1891 р.

Рис. 1.10. Район садибної забудови Кастелівка:

а – проектна пропозиція забудови Кастелівки. 1886-87 рр.(?), арх. І.Левинський, Ю.Захарівич;
б – фотофіксація забудови Кастелівки, 2004 р.

даного дослідження заслуговує концепція міста-саду. У дільниці Кастелівка частково вже була реалізована ця концепція.

Значення львівської архітектурної школи. Розвиток садибного житла був тісно пов'язаний з розвитком технічного навчання та формування львівської архітектурної школи. Формування школи почалося у 1817 році, а у 1887 році вона отримала статус вищої технічної школи на зразок провідних європейських вищих технічних навчальних закладів і отримала назву “Політехнічна школа”. У складі Політехнічної школи діяло чотири факультети, серед яких і архітектурний.

Перше десятиліття ХХ століття приносить подальший ріст значення Політехнічної школи у Львові. Напередодні Першої світової війни за кількістю слухачів вона виходить на друге місце серед вищих технічних навчальних закладів австро-угорської монархії, уступаючи тільки Віденській політехнічній школі. Кафедру ужиткового будівництва вів у той час професор Іван Левинський, кафедру будівництва і будівельного законодавства – професор Тадей Обмінський, кафедру вільно ручного й орнаментального рисунку – професор Владислав Садовський, кафедру архітектури – професор Адольф Шишко-Бонуч, кафедру історії архітектури та естетики – професор Ян Сас Зубжицький. Діяли також доцентури: енциклопедії будівництва (доцент Владислав Дердацький), архітектурних форм (доцент Маріан Осінський), моделювання (доцент Ян Нальборчик) та будови міст (доцент Ігнатій Дрекслер).

В 1919 році Політехнічна школа була підпорядкована Міністерству Віросповідань і Загальної Освіти, відтвореної в результаті Версальського миру Польської Республіки, а в 1920 році отримала новий статус вищого технічного навчального закладу і назву – “Львівська політехніка”.

Міжвоєнний період 1919-1939 років позначився в історії Львівської політехніки подальшим зростанням її значення. Навчання проводилося на 6 факультетах, що представляли основні напрямки технічних знань і невпинно зростала кількість слухачів від 1285 чоловік у 1920 році до 3606 у 1939 році.

Міжвоєнні роки супроводжувалися значним поглибленням творчої та інженерної підготовки слухачів архітектурного факультету. Кількість студентів зросла від 103 у 1920 році до 276 у 1938-39 навчальному році, і під кінець цього періоду навчальний процес проводить вже 10 основних факультетських кафедр, очолюваних вченими та видатними творчими особистостями.

Отже, на момент активації архітектурно-будівельної діяльності, зокрема розвитку садибного житла, у місті уже був наявний висококваліфікований та багатонаціональний контингент архітекторів.

Досвід будівництва садибного житла у Львові на початок ХХ ст. На початок ХХ століття у Львові були розвинуті наступні типи приватного житла: палаци, особняки і вілли, а також почала формуватися архітектура будинків для робітників.

Палаци. Палац як соціальний тип споруди у другій половині ХІХ ст. став явищем ретроспективним, крім того, для багатьох фінансово не доступним. Спорудження його потребувало великих коштів, великої земельної ділянки, залучення до роботи над проектом найкращих архітекторів, додаткових витрат на впорядкування території та будівництво допоміжних приміщень. Це у багатьох випадках мало наслідком появу компромісних варіантів проектних вирішень: залежно від конкретної ситуації, їх розпланувальна і об'ємно-просторова структура набувала подібності до структури або великого особняка, або прибуткового будинку. Палаци втрачали "класичні" ознаки палацовості. У планах зникає симетрія, легка дисиметрія замінюється яскраво вираженою асиметричністю, викликану потребами комфорту і зручності функціональних зв'язків. Парадні сходи – невід'ємний елемент інтер'єру палацу – розміщуються збоку або замінюються, задля економії місця і коштів, на прості функціональні сходові клітки. З фасадів споруд зникають колонні портики, редукуючись або до простих дашків над головним входом, або до плоских виступів, які нагадують колишній центральний ризаліт. Зрештою, в деяких випадках зникає симетрія композиції фасадів – явище немислиме ще у першій половині ХІХ ст. Отже, у палацовому будівництві відійшов у минуле канон, єдиний взірєць. Розташована у рядовій забудові палацова споруда часто не ідентифікувалася візуально як палац, асоціюючись з прибутковим будинком або великим особняком.

Першим палацом, збудованим у другій половині ХІХ ст., став палац Голуховського на вул. Листопадового Чину, 16 (арх. Окман, 1862 р.). У 1867 р. за проектом А. Куна на вул. Коперника, 40 було споруджено палац Сапегів на місці колишнього палацка 1849 р. У 1872 р. відомий краківський архітектор Ф.-Р. Покутинський запроєктував палац для магнатів Дзедушицьких

(вул. Стефаника, 3). Розташування палацової споруди в рядовій забудові зумовило специфіку розпланувального вирішення дещо подібного до плану прибуткового будинку. Будинок на вул. Крушельницької, 17 був палацом князя Адама Любомирського. Будівля розташована у рядовій забудові і візуально не ідентифікується як палацова споруда. Однією з найзначніших палацових споруд Львова доби історизму став палац Потоцьких на вул. Коперника, 15, який у 1888 р. спорудив Ю. Цибульський за проектом французького архітектора Л. Д'Оверні. Останньою палацовою спорудою Львова другої половини XIX ст. можна вважати палац Емілія Дуніковського на вул. Драгоманова, 42.

Для палацового будівництва періоду історизму характерна різноманітність об'ємно-планувальних композицій, багатогранність архітектурно-образних вирішень. Їх об'єднує комплексність підходу до проектування: палаци зводили з господарськими і допоміжними спорудами, паралельно впорядковували територію, будуючи огорожі та в'їзні брами.

Особняки і вілли. Традиційно склалося так, що ще у першій половині XIX ст. свої палаци і замські будинки заможні міщани, шляхта, міська аристократія будували на південних і східних околицях Львова. В останній третині XIX ст. ситуація змінилася: колишні райони садибної забудови ставали центральними районами Львова, вулиці забудовувалися прибутковими будинками, громадськими спорудами. Дільниці вілл і особняків перемістилися далі на схід і на південь міста. Так сформувалася забудова Нового Світу (території між сучасними вулицями Бандери, Чупринки, Коновальця), Кастелівки (район вздовж непарної сторони вул. Чупринки), табл. 1.5, рис. 1.11-1.14, Софіївки (район у верхній частині вул. Франка), Погулянки. Споруджували садибне житло і у центральній частині міста, зокрема, престижним районом будівництва були території навколо Міського саду (сучасний парк ім. Франка).

У проектуванні вілл і особняків не застосовувалось якихось певних оптимальних схем. При всьому їх розмаїтті можна виділити спільні характерні засади проектування, продиктовані принципами раціоналізму і комфорту. Такими засадами є:

- 1) низька поверховість – один або два поверхи;
- 2) чітке розмежування функціональних зон по вертикалі та горизонталі.

Типи садибного житла Львова у XVIII–XIX ст.ст.

Рис. 1.11. Загальний вигляд особняка на вул. Чупринки, 21

Рис. 1.12. Загальний вигляд будинку на вул. Вербицького, 4

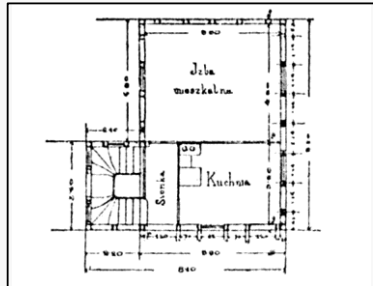
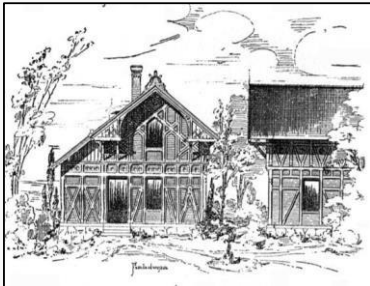
Рис. 1.13. Загальний вигляд вілли “Марія” на вул. Нечуя-Левицького, 20
(арх. І. Левинський, 1890 р., фото 2004 р.)Рис. 1.14. Загальний вигляд особняка на вул. Технічний, 2
(арх. А. Каменобродський, 1880 р., фото 2004 р.)

Рис. 1.15. Фасад та план робітничого будинку, представленого І. Левинським на виставці будівельного промислу 1892 р. (арх. Я. Кудельський)

На першому поверсі розміщували, як правило, хол, салон, вітальню, інколи бібліотеку. Окремим блоком (переважно біля сходової клітки) виділяли кухню, приміщення для помешкання челяді, комірчину. На другому поверсі були спальні, дитячі кімнати. Для зручності функціональних зв'язків передбачалися три входи у будинок: парадний, вихід у сад (звичайно із салону через терасу) для гостей та господарів, “чорний” хід для челяді;

3) комплексний підхід у проектуванні. Будували, як правило, не лише власне особняки, але і допоміжні та господарські приміщення: стайні, каретні, інколи – будиночки для садівника і челяді.

Планувальне вирішення садибних будинків залежало великою мірою від розміщення споруд у системі міської забудови. Розташування споруди у рядовій забудові зумовлювало розвиток планувальної структури за типом прибуткового будинку, що відображалось у диференціації об'ємів на головний корпус і офіцину, де в один ряд розміщено підсобні приміщення.

Особняки і вілли періоду історизму в рядовій забудові мають дисперсне розташування. Щільна міська забудова згодом “поглинула” озеленені околиці міста. Хоча під садибне будівництво відводилися великі ділянки, все ж їх забудова позбавлена цілісності, вона проводилася без єдиного комплексного задуму. Під цим оглядом забудову ділянки Каствівка можна розглядати як унікальний творчий експеримент. Особливістю Каствівки стала не лише цілісна містобудівельна структура, але й те, що зодчі намагалися створити архітектурний образ ділянки за допомогою єдиного стилю споруд, що ґрунтувався на інтерпретації мотивів народного будівництва.

Проектування архітектури особняків і вілл – процес був дуже індивідуальний і залежав від багатьох чинників. Проте, в цілому можемо сказати, що до кінця XIX століття характерною є тенденція до ускладнення планувальних структур, збільшення набору житлових і допоміжних приміщень, до пошуків яскравих садибних стильових вирішень.

Робітничі будинки. У місті не споруджували житла для робітників і незаможних верств населення, що, зрештою, було характерно взагалі для архітектурного розвитку Австро-Угорщини. Першу спробу створити будинок для робітника зробив І. Левинський – його проект був експонований на Промисловій

виставці 1892 р. Вперше спорудженням будинків для робітників зайнялося управління залізниці. На початку століття будинки для робітників були зведені у Стрию, в Загужу, Львові і Новому Сончу.

У Львові комплекс з 12 будинків (96 помешкань) був споруджений на ділянці землі близько 3 га при вулиці “На Блоне” біля головного вокзалу залізниці Кароля Людвіка. Головна дорога з потрібними розгалуженнями уможливило під’їзд до кожного будинку, а бруковані доріжки з цією ж метою служать пішоходам. Освітлення доріг забезпечують шість ліхтарів, три криниці забезпечують потребу у воді, біля кожного будинку є подвір’я. Вся дільниця і окремі подвір’я огорожені штахетником. Будинки муровані, криті шифером; головні стіни в партері товщиною 60 см [416, с. 138-139].

Крім управління залізниць у Львові будівництвом дешевих помешкань займалися банк будівель, фабрика столярних виробів братів Вчеляків, місцевий токар Надворський і будівничий Левинський. Помешкання були дуже малими, але вартість оплати для незаможного населення доступна. Через постійне зростання міста, будинки, які спочатку будувалися на окраїнах, після 20 років опинилися в оточенні двоповерхових кам’яниць. Як наслідок зросла їх вартість і ціна найму.

Відомі власники фабрики столярних виробів брати Вчеляки збудували при вулиці Личаківській для своїх робітників будинок, що складався з 17 помешкань, одне з яких призначалося під магазин. Дванадцять більших помешкань призначалися для одружених робітників. Маленькі кухні поєднувалися з пічкою, призначеною для готування їжі та обігріву приміщень. Чотири менших помешкань призначалися для неодружених працівників, обладнувалися мурованими пічками. В кожному помешканні розмішувалося по двоє працівників. Висота приміщень 3 м, будинки мали літні та зимові вікна, підлоги з м’якого дерева. На кожному поверсі було по два туалети з мурованою стічною ямою, в окремій частині будинку знаходилися мала комірчина на дрова, підвал та горище. Будинок покритий дахівкою, подвір’я бруковане. Кожне помешкання було достатньо забезпечене світлом і повітрям, отже, будинок відповідав вимогам охорони здоров’я. Всі проживаючі зобов’язувалися дотримуватись чистоти, спокою і т.п. правил [416, с. 139].

Власник місцевого токарського закладу Надворський вибудував в 1890 році при вулиці Половей на городоцькому передмісті у Львові два партерні будинки

для робітників. Збудовані вони були з цегли, з кам'яними фундаментами, криті бляхою, із зимовими та літніми вікнами. В обох будинках було по сім помешкань, обладнаних маленькими кухнями з пічками для приготування їжі та підігріву приміщень, забезпечені вентиляцією. До кожного будинку належав дерев'яний туалет з двома відділеннями, мурована стічна яма, збудована окремо від будинку [416, с. 139].

Архітектор і будівничий Іван Левинський спорудив для своїх робітників дешеві будинки. З цією метою він на будівельній виставці 1892 р. представив будинок, запроектований архітектором Яном Кудельським, рис. 1.15.

Обгороджуючі конструкції будинку, критого дахівкою, складаються з двох шарів: зовнішнього цегляного, нетинькованого та внутрішнього, спорудженого з гіпсових плит. Утворений відступ у 7 см між стінками з цегли і гіпсовими плитами мав прошарок повітря, що забезпечувало тепло в будинках при невеликій товщині стін. Підмурівка будинку була з каменю, внутрішні стіни з гіпсових плит. Помешкання складалося з сіней, кухні та кімнати на першому поверсі, спальні, горища і двох кладових на мансарді, туалету на сходовій клітці, підвалу і дровітні під сходами [416, с. 139-140].

1.3. Розташування районів садибної забудови у містобудівельній структурі Львова кінця XIX - початку XX ст.

Містобудівельний розвиток Львова на початку XX ст. та розташування районів садибного житла у структурі міста. Цілоком окремою проблемою, якою довгими роками займалась міська влада, була справа збільшення адміністративних границь міста. Дискусія на цю тему відбулася на форумі Ради міста ще в 1901 році. З перервою на війну тривала вона протягом тридцяти років. Міська влада протягом довгого періоду не могла вирішити цієї проблеми. Гміни виступали з апеляцією до Варшави про недопущення розширення адміністративних границь міста Львова. Про некомпетенцію міської влади свідчить також те, що вона не змогла забезпечити поступок влади воєводства для цього проекту. Тому на вирішення в справі Великого Львова довелося чекати до 1930 року.

Значною мірою перші чотири роки функціонування міста в нових адміністративних границях були втрачені. Вдалося лише визнати нові границі

міста. Завдяки приєднанню територій Львів отримав можливості подальшого розвитку, розвантаження центру, закладання нових парків, скверів, будівництва осередків для рекреацій, освіти та охорони здоров'я.

Площа Львова від початку століття до 1930-их років ХХ століття залишалася незмінною. Лише у 1930 р. до міста були приєднані приміські зони площею 31,06 км², що в загальній сумі склало 63,46 км². У Львові мешкало на той час близько 330,000 мешканців [395, с. 419]. Густина населення була наступною: у 1900 році на 1 км² припадало 4,673 особи, в 1910 – 6,118, в 1921 – 6,855, а 1926 – 7,150 осіб.

Райони розташування садибної забудови початку ХХ ст. на схемі сучасного Львова показані у табл. 1.6, рис. 1.16.

Містобудівельний розвиток Львова до Першої світової війни. Період 1900-1914 рр. був активним у містобудівельному розвитку міста. Це було пов'язано з тим, що Львів тоді переживав економічний розквіт. Внаслідок величезного напливу населення до Львова та збільшення кількості будинків, забудована територія міста ущільнюється вздовж головних шляхів, часто вбираючи в себе давніші окремі колонії (новозакладені робітничі селища). На зламі ХІХ-ХХ ст. надзвичайно енергійний будівельний рух переноситься на території поміж цими шляхами. Старі польові дороги, під'їзди до фільварків та алеї до маєтків перетворюються на вулиці, надаючи фронт (фасад) численним просторим кам'яницям.

Під впливом європейської практики заснування у передмістях міст-садів на межі ХІХ і ХХ ст., у Львові виникають райони садибної забудови на південних та південно-західних околицях, а також колонії робітничого житла у західній, північній та північно-східній частинах. Як правило, такі квартали розташовували у периферійній частині міста на територіях між комунікаційно-променевими вулицями, табл. 1.7, рис. 1.17.

Аналіз розвитку ділянок садибної забудови засвідчує, що він відбувався трьома шляхами:

- будівництво садибних будинків вздовж існуючих вулиць паралельними до вулиць смугами;
- будівництво садибних будинків ділянками із створенням нової мережі вулиць та формуванням комплексної забудови;

**Райони розташування садибної забудови початку XX ст.
у містобудівельній структурі сучасного Львова**

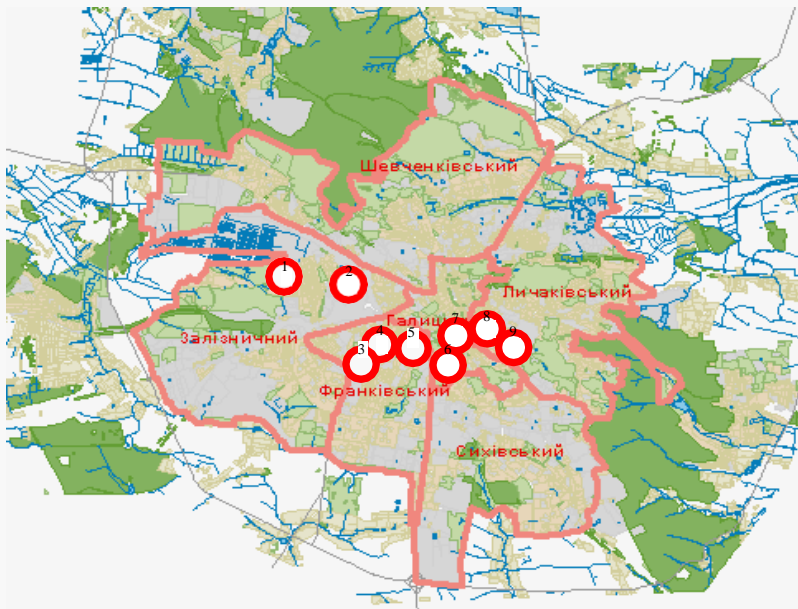
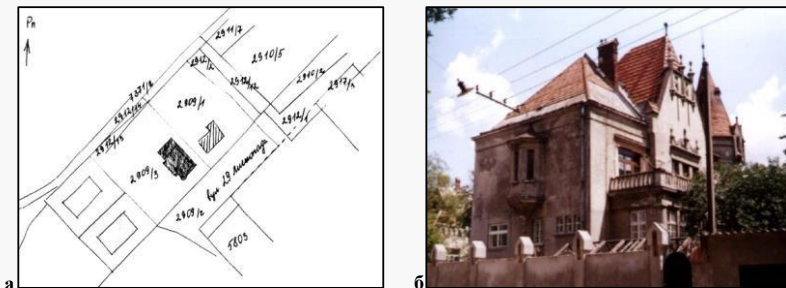
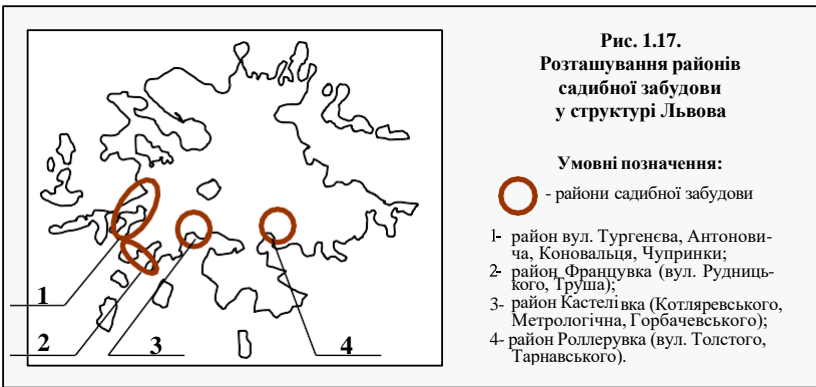

Рис. 1.16. Розташування садибної забудови першої третини XX ст. у містобудівельній структурі сучасного Львова

- – район вул. Сяйво, Повітряної, Невеликої, Тісної;
- – район вул. Одеської, Кооперативної, Морозенка;
- – район вул. Рудницького, Труша;
- – район вул. Тургенєва, Антоновича, Коновальця, Чупринки, Гіпсової, Залізняка, Ожешка;
- – район вул. Котляревського, Метрологічної, Горбачовського;
- – район вул. Мирного, Ярославенка, Карманського;
- – район вул. Паркової, Снопківської, Стуса, Франка;
- – район вул. Архипенка, Самійленка, Черешневої, Пчілки;
- – район вул. Гарнавського, Толстого.

**Розташування районів садибної забудови Львова
у довсенний період (кінець XIX ст. – 1914 р.)**

- завершення комплексів садибної забудови, будівництво яких було розпочато у попередній період.

У першому випадку під садибну забудову були виділені міські території, які розбивалися на парцелі. Забудова велася кожним власником індивідуально і проектування велось різними архітекторами. Прикладом такого підходу є інтенсивне освоєння кварталу, прилеглого до верхньої частини вулиці Коновальця, розпочате у 1904 році, рис. 1.18. Основною територією забудови став простір між радіально спрямованими вулицями Тургенєва [128, 129], Антоновича [182-186, 189-196], Гіпсовою [52-54, 56, 57], Коновальця [58, 60-87] і Чупринки [177, 179, 180]. Також були забудовані поперечні вулиці-зв'язки: Мельника, рис. 1.19, Залізняка [130-133], Кременецька, Ожешка [145], Квітнева.

Містобудівельна структура була сформована наприкінці ХІХ століття. Прилеглі до вулиць території були розбиті на ділянки правильної форми і забудовані котеджами різної поверховості та комфортності. Будинки будувалися вільно розташованими або блокованими. Участь у проектуванні і будівництві брали такі архітектори: І. Левинський, А. Захарієвич, Т. Обмінський, М. Кустанович, М. Макович, Ч. Міллер, З. Добровольський, Я. Карасінський, Н. Лушкевич. Подібним чином на початку ХХ століття за проектами А. Захарієвича були споруджені садибні будинки у районі вулиць Свенціцького та Паркової.

Іншим прикладом реалізації садибної забудови стала ділянка Францувка з району вулиць Рудницького [165-170], табл. 1.8, рис. 1.20, і Труша [143, 144]. Ділянка була розбита вздовж головних вулиць на парцелі правильної форми і забудовувалася кожним власником індивідуально, всі споруди були вільно розташовані у центрі ділянок. Реалізація проекту розпочалася в 1910 році за участю архітекторів М. Ковальчука і К. Боубліка. В основному реалізація ділянки була завершена до Першої світової війни. Завдяки незначним перепадам рельєфу була створена мальовнича забудова.

Для другого підходу було характерне проектування і забудова цілого кварталу під керівництвом одного архітектора. Таким чином створювалася стилєво цілісна забудова. Прикладом такого напрямку розвитку садибної забудови став квартал Роллерувка (рис. 1.22), який розташувався між вулицями Зеленою та

**Розташування районів садибної забудови Львова
у довоєнний період (кінець XIX ст. – 1914 р.)**

Рис. 1.20. Район Францувка
(будинок на вул. Рудницького, 11а, 1911 р.):

а – ситуаційна схема; б – загальний вигляд будинку, фото 2004 р.

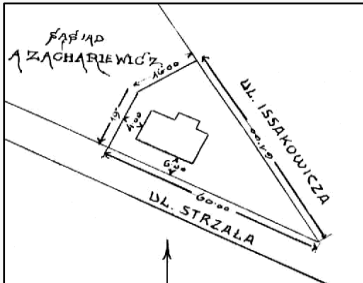

Рис. 1.21. Район Кастелівка
(будинок на вул. Метрологічній, 2, 1904 р.):

а – ситуаційна схема; б – загальний вигляд будинку, фото 2004 р.

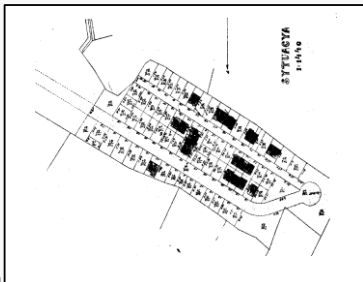

Рис. 1.22. Район Роллерувка
(будинок на вул. Тарнавського, 71, 1910 р.):

а – ситуаційна схема; б – загальний вигляд будинку, фото 2004 р.

Снопківською. Основними вулицями забудови стали вулиці Тарнавського [110-114, 116-125, 127] та Толстого [99-102]. Квартал почав забудовуватися в 1910 році під керівництвом А. Піллера, який створив близько 20 проєктів. Також участь у проєктуванні приймали В. Дайчак, Ж. Пйонтковський, Ж. Добжанський, Н. Лушкевич, А. Шиманський. Містобудівельна структура кварталу була сформована двома паралельними вулицями, які змикалися в округлий майданчик – автомобільну розв'язку. Простір вздовж вулиць був розбитий на 73 прямокутні ділянки, площею від 248 до 391 м². Планувалося вести забудову зблокованими будинками (по 2-3), проте кожний за індивідуальним проєктом. Реалізація проєкту була завершена вже після війни.

Прикладом третього підходу було завершення у першому десятилітті ХХ століття формування дільниці Каствелівка. Зокрема, були забудовані вулиці Метрологічна [91-94] (рис. 1.21) та Горбачевського [107]. Території вздовж вулиць були розбиті на ділянки різної конфігурації відповідно до рельєфу та забудовані спареними і вільно стоячими садибними будинками. Проєкти були створені І. Левинським, А. Захарієвичем та Я. Сосновським.

Часовий проміжок з 1914 по 1918 рр. був періодом стагнації та економічної кризи, пов'язаний з подіями Першої світової війни.

Розвиток Львова після Першої світової війни. У період після Першої світової війни відсутність загальної програми розвитку забудови Львова викликала гостру критику. Засноване напередодні Першої світової війни спеціальне бюро регулювання забудови здійснювало деякі, так і не зrealізовані, спроби поліпшити планування Львова шляхом будівництва об'їзних доріг, котрі об'єднали б радіальні магістралі. Незважаючи на нестабільність економічної ситуації, продовжувалося освоєння нових територій і реконструкція центру міста, зростала щільність забудови центральної частини, шляхом заміни малоцінних споруд новими.

У цей час інтенсивно освоюються периферійні території у південній і східній частині міста, табл. 1.9, рис. 1.23.

Після Першої світової війни почала інтенсивно розвиватися ідея приєднання до міської території Львова земель навколomіських громад. Уперше справа приєднання підльвівських гмін до міста була порушена Міською радою 21 січня 1901 р. Хоча ця акція була визнана “завчасною”, однак відтоді вона не сходила з

**Розташування районів садибної забудови Львова
у післявоєнний період (1918 – початок 1930-их рр.)**

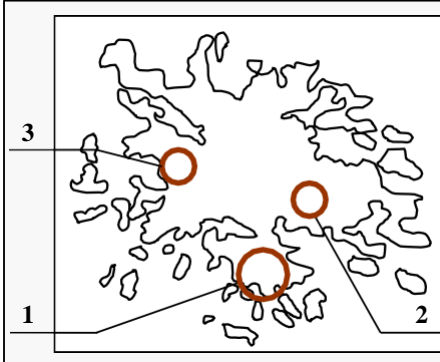

Рис. 1.23.
Райони садибної забудови Львова

Умовні позначення:

○ - розташування районів забудови у структурі міста

- 1 - район Новий Львів (вул. Мирного, Ярославенка, Карманського, Франка);
- 2 - район Офіцерська колонія (вул. Архипенка, Самійленка, Пчілки, Черешневої);
- 3 - район біля пл.Святослава.

Рис. 1.24. Район Новий Львів (будинку на вул. Мирного, 19):
а – ситуаційна схема; б – загальний вигляд будинку, фото 2004 р.

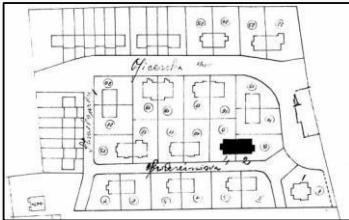

Рис. 1.25. Район Офіцерська колонія (будинку на вул. Черешневої, 2, 4):
а – ситуаційна схема; б – загальний вигляд будинку, фото 2004 р.

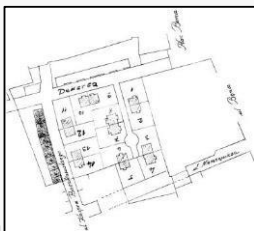

Рис. 1.26. Будинку на вул. Кооперативній, 6, 8:
а – ситуаційна схема; б – загальний вигляд будинку, фото 2005 р.

порядку денного й періодично поновлювалася в 1904, 1908, 1910, 1912, 1914, 1917 та 1919 рр. Офіційно справи про зміни границь м. Львова за рахунок приєднання підміських громад для затвердження розглядалися протягом 1925-1929 рр.

Нові засади містобудівельного розвитку Львова були опрацьовані професором політехніки Ігнатієм Дрекслером. У 1920-1928 рр. під його керівництвом був розроблений проект “Великого Львова”, що відповідав тогочасному генеральному плану. На основі узагальнень матеріалів розвитку міста була сформульована концепція розвитку Львова, де вперше ставилися проблеми перспективного розвитку міста в масштабах приміської зони [17, с. 167]. Основною ідеєю було перетворення історично сформованої структури міста у радіально-кільцеву. Тоді до Львова були приєднані передмістя, розташовані в радіусі 5 км від площі Ринок: Клепарів, Замарстинів, Збоїська, Знесіння, Малехів, Кривчиці, Лисиничі, Винники, Сихів, Котельники, Зубра, Кульпарків, Соکیلники, Скнулівок, Сигнівка, Білогорща [353, с. 8]. Завдяки цьому територія міста Львова подвоїлася. Це викликало поділ міста на 9 діляниць: I – Середмістя, II – Янівська, III – Жовківська, IV – Личаківська, V – Снопків, Красучин, Софіївка, Козільники, Персенківка, VI – Новий світ, Кульпарків, VII – Левандівка, VIII – Замарстинів, IX – Знесіння [302, с. 26].

У 1938 році був опрацьований новий генеральний план міста Р. Пеньковським. Він підсумував проекти розвитку Львова, розроблені професорами С. Філіповським і Т. Врубельом. Р. Пеньковський пропонував радикальні зміни у планувальній структурі міста: чітке функціональне зонування житлової та промислової території, формування радіально-кільцевої структури міста. Особливістю його генерального плану було те, що він пропонував створення підземних транспортних комунікацій такого як тунель “північ-південь” під Високим Заком. Згодом у 1939-1940 роках генеральний план Р. Пеньковського став основою для розробки першого радянського генплану Львова.

Продовжилося будівництво садибних будинків у спеціально відведених ділянках без створення загального генплану. Окремі садибні житлові будинки були споруджені вздовж вулиць Стуса, Свенціцького, Самчука [146, 147, 88, 173]. Більш поширеною була практика будівництва цілих житлових комплексів. У 1927 р. створено Фундацію військових помешкань (Fundusz Kwaterunku Wojskowego). Завдяки діяльності фонду були споруджені комплекси садибної забудови вздовж вулиці Мирного, комплекс “Офіцерська колонія” і комплекс біля площі Святослава.

Генплан та проекти всіх житлових будинків у районі вулиці Мирного [28-50] були створені архітектором К. Вайсом у 1931 році. Згідно генплану вулиця Власна Стшеха (Мирного) ставала основною віссю забудови. Територія вздовж вулиці розбита на ділянки прямокутної форми 25 м на 42 м. Всі 24 будинки запроєктовані як вільно розташовані і споруджені паралельно до вулиці. Будівництво відбувалося впродовж кількох років, забудова стала цілісною, рис. 1.24.

Одним з найцікавіших проектів комплексної забудови став проект “Офіцерська колонія” – комплекс садибних будинків для офіцерів у кварталі між вулицями Самійленка, Пчілки та Черешневої, рис. 1.25, [148-164, 181, 206-214]. Реалізація проекту була розпочата 1923 році за проектами архітектора В. Якимовського, яким була створена більшість будівель.

Ще одним прикладом комплексного підходу став квартал біля площі Святослава, який також був запроєктований для військових, рис. 1.26. Ділянка мала прямокутну форму, з трьох сторін була оточена вулицями, з четвертої південної сторони межувала з сусідньою дільницею. Для проїзду передбачений один в'їзд. Мали спорудити 7 спарених будинків з 1925 року.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОБ'ЄМНО-ПЛАНУВАЛЬНИХ ВИРШЕНЬ ОБ'ЄКТІВ САДИБНОГО ЖИТЛА ЛЬВОВА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

2.1. Принципи розміщення садибного житла у структурі Львова

Розташування садибних будинків у забудові Львова. У даній роботі були проаналізовані об'єкти дослідження за способами їх розташування у структурі міста. Було виявлено, що у досліджуваній період спостерігалися дві тенденції до вирішення питання їх розташування у забудові Львова, які залежали від етапу формування міста в цілому:

- розташування будинків у забудові, що формувалася у даний період;
- розташування будинків у вже сформованій забудові.

Різні варіанти розташування будинків представлені у табл. 2.1.

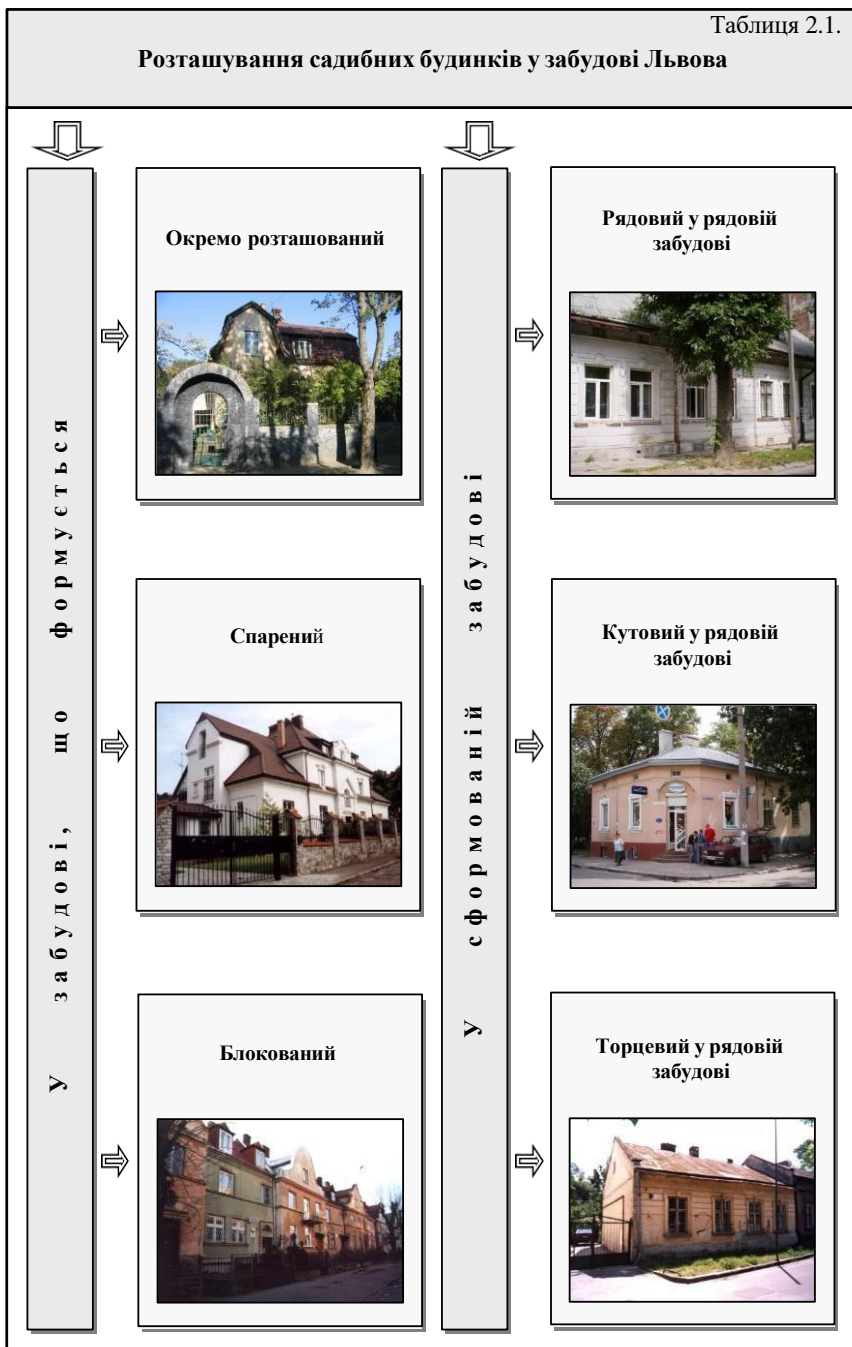
Розташування будинків у забудові, що формується. На початку ХХ ст. у Львові освоювалися великі нові території під забудову, деякі з цих ділянок були виділені під садибне малоповерхове будівництво. Забудова цих районів провадилася комплексно. У результаті аналізу способів розташування садибних будинків у такій забудові було виявлено наступні варіанти:

- окремо розташовані будинки;
- спарені будинки;
- блоковані будинки.

Способи розміщення будинків у забудові, що формується, показані у табл. 2.2.

Найбільш поширеним способом розташування будинків на ділянці є їх будівництво як окремо розташованих. Такий спосіб розташування будинків дозволяв створювати найбільш комфортні об'ємно-розпланувальні вирішення, створювати оптимальні умови інсоляції житлових приміщень, забезпечувати найкращий функціональний та візуальний зв'язок з ділянкою. За своїми планувальними якостями такий будинок найкращим чином відповідає вимогам комфортного проживання. Прикладами таких будинків є споруди на вул. Карманського, 15 (арх. Д. Вухович, 1933 р.), рис. 2.1, на вул. Квітневій, 6 (арх. Ч. Міллер, 1927 р.), на вул. Стуса, 76 (арх. Я. Висоцький, 1927 р.), на вул. Рудницького, 25 (арх. Ф. Каслер, 1928 р.), Рудницького, 15 (1913 р.), на вул.

Розташування садибних будинків у забудові Львова

Розташування будинків у забудові, що формується

Окремо розташований

Рис. 2.1. Ситуаційна схема та фасад будинку на вул. Карманського, 15
(арх. Д. Вухович, 1933 р.)

Спарений

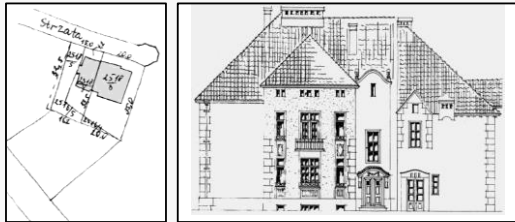
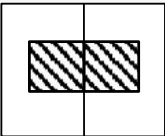

Рис. 2.2. Ситуаційна схема та фасад будинку на вул. Метрологічній, 8, 10
(арх. Я. Сосновський, А. Захаревич, 1910р.)

Блокований

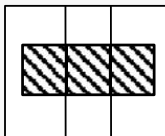

Рис. 2.3. Ситуаційна схема та фасад будинку на вул. Самійленка, 14-20
(арх. Р. Воельпель, 1926р.)

Чупринки, 17 (арх. К. Теодорович, 1924 р.), на вул. Толстого, 11 (арх. З. Добжанський, 1912 р.), на вул. Мельника, 7 (арх. А. Богохвальський, 1905 р.), а також комплекс будинків вздовж вул. Мирного (арх. К. Вайс, 1931 р.). Цікавими прикладами окремо розташованих споруд є будівлі на вул. Карманського, 3 (арх. Я. Новорита, 1925 р.), на вул. Труша, 11а (арх. К. Боублик, 1910 р.), на вул. Антоновича, 55 (арх. Ж. Пйонтковський, 1923 р.).

У даний період набула поширення практика будівництва спарених будинків. Прикладами такого будівництва є будівлі на вул. Метрологічній, 8-10 (арх. Я. Сосновський, А. Захарієвич, 1910 р.), рис. 2.2, на вул. Самійленка, 5-7, 10-12, 13-15 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), на вул. Самійленка, 2-4 (арх. М. Зімберген, 1927 р.), на вул. Черешневій, 2-4, 6-8, 7-9 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), на вул. Пчілки, 15-17 (арх. Р. Воельпель, 1928 р.), на вул. Кооперативній, 1-3, 2-4, 6-8.

Третім способом розташування житлових будинків був блокований, завдяки чому досягалася дуже велика економія землі, комунікаційних зв'язків, підвищувалася щільність забудови. Блокування відбувалося за рахунок будівництва в один ряд примикаючих один до одного ізольованих блоків-квартир, як правило, двоповерхових. Приклади блокованої забудови виявлено на вул. Самійленка, 14-20 (арх. Р. Воельпель, 1926 р.), де було зблоковано чотири будинки, рис. 2.3, на вул. Самійленка, 22-34 (1925 р.), де було запроєктовано сім блокованих будинків. Три блоковані будинки збудовані на вул. Жуковського, 3-5 (арх. Е. Червінський, А. Захарієвич, 1923 р.), на вул. Одеській, 19-39.

Розташування будинків у сформованій забудові. Особливістю розміщення будинків у сформованій забудові стало те, що їх розташування було зумовлене існуючою структурою міста. Ці споруди, як правило, розташовувалися у забудові Львова, яка сформувалася у XIX столітті, тому знаходяться вони ближче до центральної частини Львова і мають дисперсне розміщення. В основному такі будинки зводилися у районі вулиць Тургенева, Антоновича, Гіпсової, Личаківської.

Найбільш поширеним способом їх будівництва був спосіб так званого “пломбування”, тобто будівництва їх як будинків-вставок у сформованій міській тканині. У зв'язку з цим такі будинки розташовані у рядовій забудові. У дослідженні визначено такі способи розташування споруд у рядовій забудові:

- рядовий у рядовій забудові;

- кутовий у рядовій забудові;
- торцевий у рядовій забудові.

Окремо розташованих споруд у сформованій забудові не виявлено, оскільки невеликі розміри незабудованих ділянок не дозволяли провадити такого способу будівництва. Способи розташування будинків у сформованій забудові подані у табл. 2.3, рис. 2.4-2.6.

Прикладом спорудження садибного житла у рядовій забудові є будинок на вулиці Тургенєва, 576 (арх. Ж. Садловський, 1910 р.), рис. 2.4. Будівля розташована між двома будинками, спорудженими раніше, що відразу визначило її метричні розміри і задало планувальну структуру. Подібним чином вирішений будинок на вул. Тургенєва, 57 (арх. Ж. Садловський, 1910 р.).

Характерним прикладом будівництва кутового будинку у рядовій забудові є будівля на вул. Антоновича, 105 (арх. А. Рубіновський, 1906 р.), рис. 2.5. Будинок розташований на куті вулиць Антоновича і Ожешко. Розміри ділянки та її розташування визначили метричні розміри і характер планувального вирішення будинку. Більше споруд, розташованих таким чином, не було виявлено.

Прикладом розташування будинку як торцевого у рядовій забудові є будівля на вул. Гіпсовій, 13 (1896 р.), рис. 2.6.

Проте, у результаті візуального обстеження було виявлено, що садибних будинків, розташованих у сформованій забудові є порівняно мало. Це можна пояснити тим, що вільні ділянки забудовували три-, багатоквартирними прибутковими будинками, що було значно доцільніше та рентабельніше.

2.2. Принципи розміщення садибних будинків на ділянках

Залежно від розташування будинків у забудові було виявлено кілька варіантів розміщення будинків на ділянках.

Окремо розташовані будинки. У результаті аналізу розташування будинків було виявлено, що їх розміщували або на центральній, або на зміщеній від центру осі ділянки, що представлено у табл. 2.4. Окрім того, будівлі розташовувалися порівнювано відносно фронту забудови. Таким чином, будинки, розташовані на центральній осі, поділяються на:

Розташування будинків у сформованій забудові

Рядовий у рядовій забудові

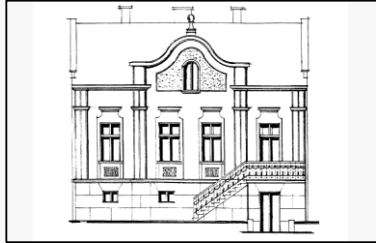
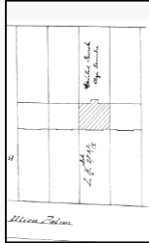
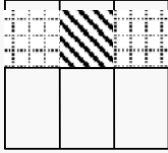

Рис. 2.4. Будинок на вул. Тургенєва, 576
(арх. Ж.Садловський, 1910 р.)

Кутовий у рядовій забудові

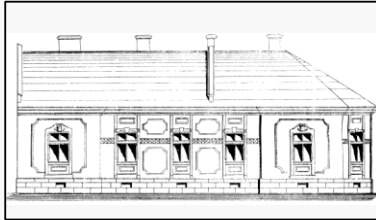
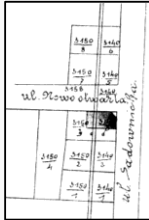
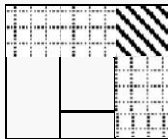

Рис. 2.5. Будинок на вул. Антоновича, 105
(арх. А.Рубіновський, 1906 р.)

Торцевий у рядовій забудові

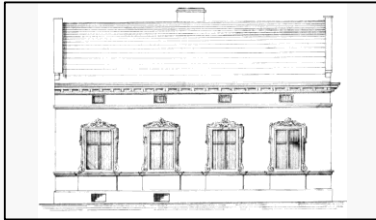
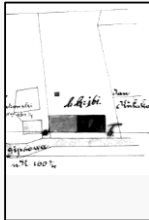
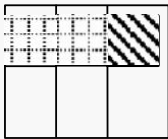
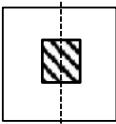
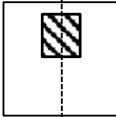
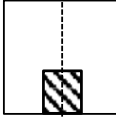
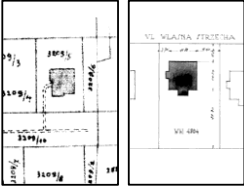
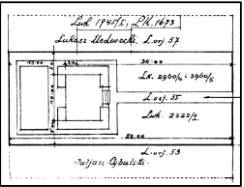
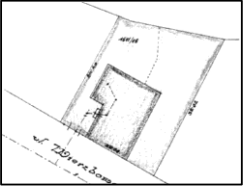

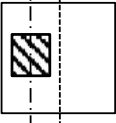
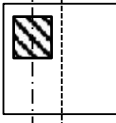
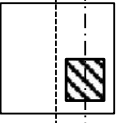
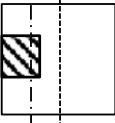
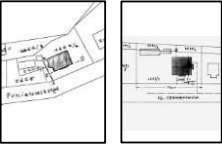
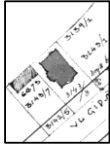

Рис. 2.6. Будинок на вул. Гіпсовій, 13
(1896 р.)

Варіанти розміщення окремо стоячих садибних будинків на ділянках

НА ЦЕНТРАЛЬНІЙ ОСІ

Посередині ділянки	У тильній частині ділянки	Прилеглий до фронту забудови
		
		
<p>Рис. 2.7. Ситуації будинків на вул. Рудницького, 11а (арх. М.Ковальчук, 1911 р.) та П.Мирного, 18 (арх. К.Вайс, 1931 р.)</p>	<p>Рис. 2.8. Ситуація будинку на вул. Антоновича, 55 (арх. Ж.Пйонтковський, 1923 р.)</p>	<p>Рис. 2.9. Ситуація будинку на вул. Карманського, 3 (арх. Я.Новорупа, 1925 р.)</p>

ЗМІЩЕНІ ДО КРАЮ

Посередині ділянки	У тильній частині ділянки	У передній частині ділянки	Прилеглий до поздовжньої сторони ділянки
			
			
<p>Рис. 2.10. Ситуації будинків на вул. Самчука, 5 (арх. А.Віктор, 1893р.) та Квітневій, 6 (арх. Ч. Міллер, 1927 р.)</p>	<p>Рис. 2.11. Ситуація будинку на вул. Гіпсовій, 12 (арх. ?, 1926р.)</p>	<p>Рис. 2.12. Ситуація будинку на вул. Коновальця, 100 (арх.С.Улейський, 1910р.)</p>	<p>Рис. 2.13. Ситуації будинків на вул. Чупринки, 17 (арх. К.Теодорович, 1924р.) та Бортнянського, 24 (арх. К.Дравевич, 1902р.)</p>

- розташовані посередині ділянки;
- розташовані у тильній частині ділянки;
- прилеглі до фронту забудови.

Дуже поширеним способом розташування будинків є розміщення посередині ділянки. Прикладами такого розміщення є будинок на вул. Рудницького, 11а (арх. М. Ковальчук, 1911 р.), на вул. Мирного, 18 (арх. К. Вайс, 1931 р.), рис. 2.7, на вул. Метрологічній, 2 (арх. Я. Сосновський, А. Захарівич, 1904 р.), на вул. Гіпсовій, 12 (1912 р.), будинки на вул. Мирного, 5, 9, 13 (арх. К. Вайс, 1931 р.). Ділянки при такому розташуванні мають розміри: ширина $20 \div 25$ м і довжина $40 \div 45$ м. У середньому площа таких ділянок становить 1000 м^2 . Таке розташування будинків на центральній осі посередині ділянки функціонально розмежовує ділянку на дві однакові за своїми розмірами зони: репрезентативну та рекреаційну, дозволяє організувати чітке й симетричне вирішення генплану.

Другим способом розташування будинку було розміщення у тильній частині ділянки. Прикладом такого вирішення є будинок на вул. Антоновича, 55 (арх. Ж. Пйонтковський, 1923 р.), рис. 2.8. Розміри ділянки становлять: ширина 20,00 м і довжина 50,00 м. Площа ділянки складає 1000 м^2 . Іншим прикладом є будинок на вул. Карманського, 15 (арх. Д. Вухович, 1933 р.). Метричні розміри ділянки становлять: ширина 14,5 м та довжина $35,00 \div 32,00$ м. Площа ділянки складає $485,75 \text{ м}^2$. Наведені приклади свідчать про те, що вибір розташування будівлі на ділянці не залежав від метричних розмірів самої ділянки. Відступ будинку у тильну частину ділянки дозволяв значно розширити репрезентативну зону, краще організувати парадний під'їзд, підвищити шумозахист приміщень будинку.

Рідше трапляються випадки розташування будинків на центральній осі прилеглі до фронту забудови. Прикладом такого вирішення є будинок на вул. Карманського, 3 (арх. Я. Новорита, 1925 р.), рис. 2.9. Метричні розміри ділянки становлять: ширина 22 м і довжина $24,4 \div 32,02$ м. Площа ділянки становить $620,62 \text{ м}^2$. Очевидно, що розташування споруди, як прилеглої до фронту забудови, було зумовлене меншими метричними розмірами самої ділянки і бажанням більш комфортної організації рекреаційної зони.

Будинки, розташовані на зміщеній від центру осі, діляться на:

- розташовані посередині ділянки;

- розташовані у тильній частині ділянки;
- розташовані у передній частині ділянки;
- прилеглі до поздовжньої сторони ділянки.

Поширеним способом розташування будинків є розміщення посередині ділянки. Прикладами такого розташування є будинки на вул. Самчука, 5 (арх. А. Віктор, 1893 р.), рис. 2.10, та на вул. Квітневій, 6 (арх. Ч. Міллер, 1927 р.).

Розташування будинку у тильній частині ділянки показано на рис. 2.11. Це помешкання на вул. Гіпсовій, 12 (1926 р.).

Прикладами розміщення будівель у передній частині ділянки є будинки на вул. Коновальця, 100 (арх. С. Улейський, 1910 р.), рис. 2.12, на вул. Коновальця, 65 (арх. Я. Зайперл, 1903 р.), на вул. Коновальця, 67 (арх. Й. Сосновський, 1906 р.), на вул. Мельника, 7 (арх. А. Богохвальський, 1905 р.), на вул. Антоновича, 36а (1905 р.).

Прикладами прилеглих до поздовжньої сторони ділянки є будинки на вул. Чупринки, 17 (арх. К. Теодорович, 1924 р.), на вул. Бортнянського, 24 (арх. К. Драневич, 1902 р.), рис. 2.13, на вул. Чупринки, 29 (арх. З. Яримович, 1901 р.), на вул. Стуса, 76 (арх. Я. Висоцький, 1927 р.).

Спарені будинки. У дослідженні виявлено наступні способи розташування будинків на ділянках:

- прилеглі до фронту забудови;
- з відступом від фронту забудови.

Приклади розташування спарених будинків на ділянках представлені у табл. 2.5, рис. 2.14, 2.15.

Прикладами спарених будинків, прилеглих до фронту забудови, є будинки на вул. Антоновича, 84 (арх. М. Кустанович, 1905 р.), на вул. Гіпсовій, 13 (1896 р.), рис. 2.14. Дані споруди розташовані у сформованій забудові, тому відсунення будинків на фронт забудови було зумовлене необхідністю зберегти існуючу лінію забудови.

Спарені будинки на розі вулиць Коновальця, 74 (арх. З. Яримович, 1901 р.) та Залізняка, 2, на вул. Черешневій, 11-13 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), рис. 2.15, на вул. Метрологічній, 8-10 (арх. Я. Сосновський, А. Захарієвич, 1910 р.) ілюструють приклади будівництва такого типу будинків з відступами від фронту забудови.

Варіанти розміщення спарених та блокованих садибних будинків на ділянках

СПАРЕНІ БУДИНКИ

Прилеглі до фронту забудови

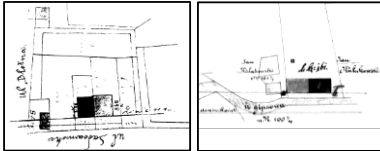
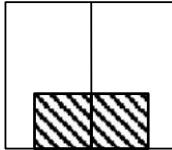

Рис. 2.14. Ситуаційні схеми будинків на вул. Антоновича, 84 (арх. М.Кустанович, 1905 р.) та Гінсовій, 13 (арх. ?, 1896 р.)

З відступом від фронту забудови

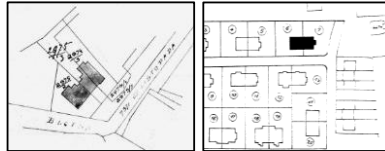
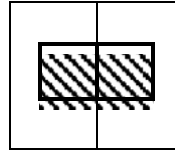

Рис. 2.15. Ситуаційні схеми будинків на вул. Коновальця, 74 (арх. Я.Яримович, 1901 р.) та Чершевній, 11,13 (арх. В.Якимовський, 1923 р.)

БЛОКОВАНІ БУДИНКИ

З невеликим відступом від фронту забудови

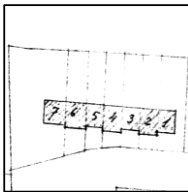
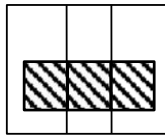

Рис. 2.16. Ситуаційна схема будинків на вул. Самійленка, 22-34 (арх. В.Якимовський, 1925 р.)

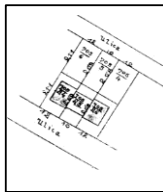

Рис. 2.17. Ситуаційна схема будинків на вул. Толстого, 8-12 (арх. А.Піллер, 1910-1911 р.)

У тильній частині ділянки

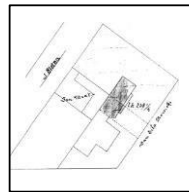
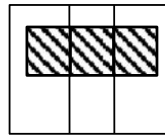

Рис. 2.18. Ситуаційна схема будинків на вул. Залізняка, 6,8 (арх. М.Макович, 1909 р.)

Дані будівлі розташовувалися у забудові, що формувалася, тому це дозволяло створювати більш комфортне вирішення генплану та відступати від фронту забудови.

Блоковані будинки. У результаті аналізу розташування блокованих будинків на ділянках виявлено такі основні способи:

- з невеликим відступом від фронту забудови (до 5 м);
- прилеглі до тильної сторони ділянки.

Приклади розташування блокованих будинків на ділянках представлені на рис. 2.16-2.18.

Найбільш характерним прикладом розташування будинків на ділянці є їх однорядне розміщення з невеликим відступом від фронту забудови. Даний спосіб розташування ілюструють будівлі, запроєктовані на вул. Самійленка, 22-34 (арх. В. Якимовський, 1925 р.), рис. 2.16. Відступ від фронту забудови становить у середньому 3-5 м, що дозволяло організувати зручний підхід та невелику репрезентативну зону, як правило, у формі паісадника або квітника. Іншим прикладом блокованих будинків, розташованих з невеликим відступом від фронту забудови, є будинки на вул. Толстого, 8-12 (арх. А. Міллер, 1910-1911 рр.), рис. 2.17. Ще одним прикладом будівництва блокованого житла з невеликим відступом від фронту забудови є забудова з одинадцяти будинків вздовж вул. Одеської. Будинки розташовані з відступом від червоної лінії забудови на 2,5 м. Мальовничості в цілому монотонній композиції з одинадцяти подібних фасадів надає суміщення будинків один відносно одного на 50 см та використання різних форм завершень.

Прикладом розташування блокованих будинків, прилеглих до тильної сторони ділянки, є будинок на вул. Залізняка, 6 (арх. М. Маковіч, 1909 р.), рис. 2.18. Проте, даний приклад не є зовсім точною ілюстрацією блокування садибних житлових будинків, оскільки з двох сторін він межує з багатоквартирними будинками. Відступ самого будинку в глибину ділянки дозволив створити велику репрезентативну зону.

Проаналізовані приклади розташування будинків на ділянках дозволяють зробити висновки про те, що метричні розміри ділянок та їх розташування не впливали суттєво на розташування на ній будинку. Проте, важливим чинником

вибору способу розташування було спорудження будинку у сформованій забудові чи у забудові, що лише формувалася. У сформованій забудові будинки, як правило, будувалися прилеглими безпосередньо до фронту забудови для того, щоб зберегти червону лінію. Прикладом такого підходу є розташування спарених будинків на вул. Антоновича, 84. У районах з новою забудовою будинки, як правило, відсувалися у глибину ділянки, створюючи таким чином невеликий палісадник перед спорудою, що відповідало більш сучасним вимогам щодо садибного будівництва. Прикладами такого підходу є спарені та блоковані будинки вул. Черешневої, Пчілки.

Іншим важливим чинником, який визначав розміщення будинку на ділянці, був вибір концепції архітектурно-планувальної організації району садибної забудови. Різні підходи до вирішення цього питання ілюструють приклади розпланування районів садибної забудови вздовж вул. Мирного, у районі вул. Черешневої, Самійленка, Пчілки та комплексу будинків біля пл. Святослава. У першому прикладі головною розпланувальною віссю цілого утворення є пряма вул. Мирного. Житлові будинки розташовані в один ряд вздовж вулиці, кожен вільно розташований, з відступом від фронту забудови. Таким чином створюються оптимальні умови для освітлення, інсоляції житлових приміщень, хоча збільшується площа земельної ділянки та протяжність комунікаційних зв'язків. Проте, ціла містобудівельна організація району підпорядкована єдиному задуму, чим і зумовлене розміщення будівель на ділянках. Інакше вирішена дільниця садибної забудови у районі вул. Черешневої, Пчілки, Самійленка. Спарені та блоковані будинки розташовані вздовж петельних проїздів. Житлові будинки відсунуті в глибину і тому розташовуються у більш сприятливих умовах щодо вуличного шуму та пилу. Задля економії площі будинки спарені та заблоковані. Петельна система забудови дозволила створити більш багате та виразне архітектурно-художнє вирішення цілого комплексу. На подібних принципах ґрунтувалася розробка генплану для дільниці садибної забудови між вул. Морозенка, Одеської та Мудрого. У проекті була передбачена тупикова забудова спареними будинками та заблокована забудова вздовж вул. Одеської.

Вирішення забудови ділянок садибних будинків. Важливого значення у садибному житловому будівництві надавалося вирішенню генеральних планів

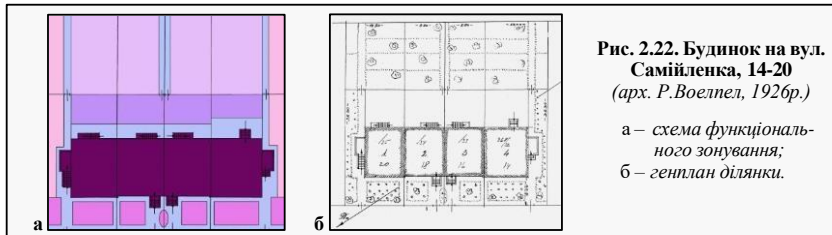
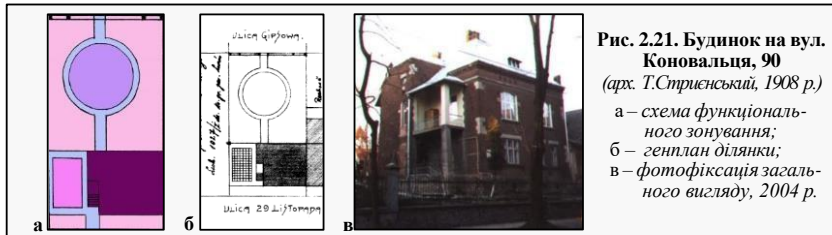
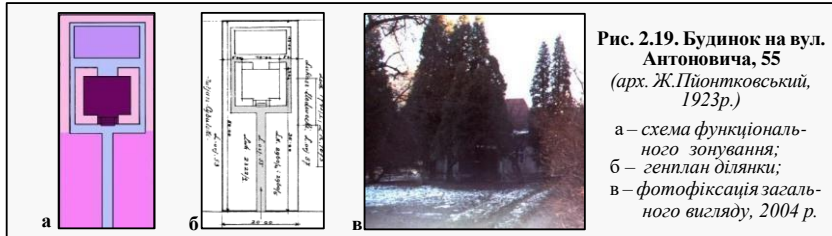
ділянок. На жаль, не всі архівні проєктні креслення мають у своєму складі детально пропрацьовані генеральні плани. Проте, кілька виявлених генпланів та натурні обстеження дають можливість виявити основні принципи організації ділянок садибної житлової забудови.

Цікавим прикладом вирішення генплану є ділянка на вул. Антоновича, 55 (арх. Ж. Пйонтковський, 1923 р.), табл. 2.6, рис. 2.19. Архітектурно-планувальна композиція підпорядкована принципам центрально-осьової симетрії. У даній композиції вісь є основною домінантою, навколо якої групуються всі елементи архітектурної композиції. Будівля, пішохідні доріжки, газони підпорядковані їй своєю формою. У даній композиції вісь є не лише лінією зорового сприйняття та лінією руху, вона є функціонально-об'єднуючим зв'язком зон ділянки. На головній осі видовженої ділянки розташований будинок, до якого веде парадна алея. З двох сторін будинку розташовані перголи із виткими зеленими насадженнями. Будинок і перголи функціонально та візуально відокремлюють репрезентативну та рекреаційну зони ділянки. Репрезентативна зона ділянки сформована газоном, квітниками та відокремлена від вулиці боскетами. Будинок оточений пішохідними доріжками. Позаду нього знаходиться невелика рекреаційна зона, призначена для відпочинку членів сім'ї. У даному випадку використання симетричної композиції сприяло організації та впорядкуванню елементів цілого ансамблю, надало композиції виразності, а цілому невеликому комплексу монументальності палацового комплексу.

Інакшим прикладом вирішення генерального плану є ділянка на вул. Гіпсовій, 12 (1926 р.), рис. 2.20. Порівняно невеликі розміри ділянки зумовили використання прийому асиметричної композиції і суміщення репрезентативної та рекреаційної зони, яка знаходиться у передній частині ділянки. Будинок по довжині займає майже половину довжини ділянки, він відсунутий у глибину ділянки і позаду нього залишене місце лише на невелику господарську зону. Вхід на ділянку знаходиться збоку. По периметру ділянка оточена зеленими насадженнями.

Планувальна організація ділянки на вул. Коновальця, 90 (арх. Т. Стриєнський, 1908 р.), рис. 2.21 поєднує у собі принципи двох наведених вище прикладів: чітку симетрію в організації рекреаційної зони та асиметрію в організації цілого комплексу. Будинок розташований у передній частині ділянки і прилеглий до

Вирішення генпланів ділянок садибної забудови

Умовні позначення

- будинок;	- рекреаційна зона;
- репрезентативна зона;	- газон;
- пішохідні доріжки;	- захисна посадка;
- сад;	- господарська зона.

поздовжньої її сторони. Таким чином, з правої сторони ділянки сформована невелика репрезентативна зона, вирішена у вигляді газону з квітниками. Розвинута рекреаційна зона займає майже 2/3 частини всієї ділянки. Її вирішення будується на принципі осьової симетрії. Домінантою всієї композиції є кругла клумба, оточена прогулянковими доріжками.

Генеральні плани ділянок блокованих будинків представляють собою більш спрощений та економічний варіант благоустрою ділянок, прикладом чого є блокована забудова на вул. Самійленка, 14-20 (арх. Р. Воельпель, 1926 р.), рис. 2.22. Репрезентативну зону формують невеличкі палісадники перед будинками. Позаду будинків знаходяться невеличкі рекреаційні зони та сади. Планувальні вирішення є геометричними по формі, зрозумілими та функціональними. Співвідношення площ репрезентативної та рекреаційної зон становить 1 : 5.

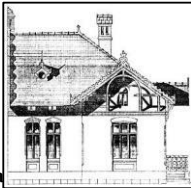

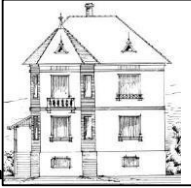

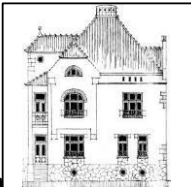

Проаналізовані вирішення генпланів ділянок дозволяють зробити висновок про те, що вони були підпорядковані принципам функціонального зонування території. Основними зонами були наступні: репрезентативна зона, рекреаційна зона, зона саду, які зв'язувалися пішохідними комунікаціями. Інколи передбачалася і господарська зона, як правило у тильній частині ділянки біля “чорного” входу будинку. Домінуючим був принцип розташування репрезентативної зони у передній частині ділянки біля входу до будинку. Рекреаційна зона розташовувалась позаду будинку. Таким чином, будинок функціонально відмежовував обидві зони. Вирішення ділянки та будинку представляють приклади гармонійного поєднання просторової організації, зелених насаджень, рельєфу з будівлями та малими архітектурними формами. На вирішення генплану не впливала орієнтація. Проаналізовані об'єкти були розташовані переважно на рівних ділянках, тому рельєф суттєво не впливав на співвідношення репрезентативної та рекреаційної зон та на їх розташування.

2.3. Типологія садибного житла Львова на початку ХХ ст.

Типологія садибних житлових будинків Львова на початку ХХ століття.

Аналіз житлових садибних житлових будинків засвідчує, що у даний час у Львові розвинулися наступні типи споруд, табл. 2.7:

Класифікація садибних будинків Львова початку ХХ ст. за типами житла

С а д и б н і б у д и н к и	Однородинні	↔	Малозабаритні	↔	 Рис. 2.23. Будинок на вул. Коновальця, 70 (арх. З.Яримович, 1901 р.) а – фасад будинку; б – фотофіксація будинку, 2004 р.	
		↔	Середньозабаритні	↔	 Рис. 2.24. Будинок на вул. Труша, 11а (арх. К. Боублік, 1910 р.) а – фасад будинку; б – фотофіксація будинку, 2004 р.	
		↔	Великозабаритні	↔	 Рис. 2.25. Будинок на вул. Гіпсовій, 12 (1926 р.) а – фасад будинку; б – фотофіксація будинку, 2004 р.	
	Двородинні	↔	Малозабаритні	↔	 Рис. 2.26. Будинок на вул. Коновальця, 90 (арх. Т.Стрменський, 1908 р.) а – фасад будинку; б – фотофіксація загального вигляду, 2004 р.	
		↔	Середньозабаритні	↔	 Рис. 2.27. Будинок на вул. Мирного, 6 (арх. К. Вайс, 1931 р.) а – фасад будинку; б – фотофіксація будинку, 2004 р.	

- однородинні садибні будинки;
- дворородинні садибні будинки.

Однородинні садибні будинки. Найбільш поширеним типом садибного житла у Львові став тип однородинного садибного будинку. Однородинні садибні будинки дуже відрізнялися за розмірами, житловою та загальною площею, набором приміщень, планувальними та стильовими вирішеннями. Це було зумовлено тим, що даний тип споруди повинен був задовольнити дуже широкий контингент населення Львова: урядовців та інтелігенцію середнього рівня достатку, представників аристократії, фінансового капіталу, промисловців та підприємців. Розмаїття об'ємно-розпланувальних та стильових вирішень однородинних садибних будинків ілюструють наступні приклади: будинок по вул. Коновальця, 70 (арх. М. Маковіч, 1907 р.), рис. 2.23, Коновальця, 74 (арх. З. Яримович, 1901 р.), Коновальця, 98 (арх. Т. Обмінський, 1904 р.), Коновальця, 100 (арх. С. Улейський, 1910 р.), Тарнавського, 89 (арх. А. Міллер, 1910 р.), Толстого, 11 (арх. З. Добжанський, 1912 р.), Толстого, 31 (арх. А. Шиманський, 1924 р.), Труша, 11а (арх. К. Боублік, 1910 р.), рис. 2.24, Антоновича, 3ба (1905 р.), Кармелюка, 3 (арх. К. Теодорович, 1923 р.), Мельника, 7 (арх. А. Богохвальський, 1905 р.).

Залежно від габаритності помешкання, метричних розмірів будівлі помешкання були одно-, дво- або тривірневими, мали цокольний поверх або були без нього. Як правило, невеликі однородинні садибні будинки з житловою площею до 80 м² проектувалися у одному рівні. Прикладами можуть служити будинки на вул. Рудницького, 11а (арх. М. Ковальчук, 1911 р.), Коновальця, 81 (арх. Н. Лушкевич, 1902 р.), Тургенєва, 57 (арх. Ж. Садловський, 1910р.), Тургенєва, 57б (арх. Ж. Садловський, 1910 р.).

Будинки з більшою житловою площею (до 150 м²) проектувалися, як правило, у двох рівнях: в одному рівні з мансардним поверхом або у двох повних рівнях. Прикладами першого типу є будинки на вул. Толстого, 10 (арх. А. Піллер, 1910 р.), Тарнавського, 98 (1913 р.), Рудницького, 12 (1913 р.), Рудницького, 15 (1910 р.), Метрологічний, 2 (арх. Й. Сосновський, А. Захарієвич, 1904 р.), Самійленка, 9-11 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), Черешневій, 2,4 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), Коновальця, 24 (арх. Ф. Хормінг, 1905 р.), Коновальця, 67 (арх. Й. Сосновський, 1906 р.), Коновальця, 98 (арх. Т. Обмінський, 1904 р.).

Прикладами однородинних садибних будинків запроєктованих у двох повних рівнях є будинки на вул. Гіпсовій, 12 (1926 р.), рис. 2.25, Коновальця, 83 (арх. М. Маковіч, 1904 р.), Коновальця, 102 (арх. Т. Обмінський, 1905 р.), Стуса, 76 (арх. Я. Висоцький, 1927 р.), Кармелюка, 3 (арх. К. Теодорович, 1923 р.).

Будинки, житлова площа яких наближалася до 200 м² або площа забудови яких була малою, проектували у трьох рівнях, як правило, це були два поверхи і один мансардний поверх. Прикладами таких споруд є блоковані будинки на вул. Самійленка, 14-20 (арх. Р. Воельпель, 1926 р.), Чупринки, 17 (арх. К. Теодорович, 1924 р.).

Двородинні садибні будинки. Даний тип садибних будинків представляє собою значну групу садибних будинків початку ХХ ст. у забудові Львова. Такий тип житла був дешевшим, оскільки економилися витрати будівельних матеріалів, зменшувалися довжина комунікацій, тепловтрати будинку, економилася площа забудови. Помешкання розташовували одне над одним, мали, як правило, ідентичну або дуже подібну планувальну структуру. Прикладами такого планувального вирішення є будинок на вул. Коновальця, 90 (арх. Т. Стриєнський, 1908 р.), рис. 2.26, Кармелюка, 8 (арх. С. Ремер, 1926-1927 рр.), Карманського, 15 (арх. Д. Вуховіч, 1933 р.), комплекс двородинних будинків вздовж вул. Мирного (арх. К. Вайс, 1931 р.), рис. 2.27.

Типи садибних житлових будинків за габаритністю та набором приміщень. Принципи проектування садибних будинків передбачали напрацювання найбільш доцільних об'ємно-просторових та художньо-образних вирішень. Проте, збільшення обсягів проектування, розвиток інженерного обладнання потребували впорядкування функціональної структури будинків і створення оптимальних планувальних схем.

При аналізі садибних будинків за габаритністю та набором приміщень (табл. 2.8) визначено, що на початку ХХ ст. були характерні наступні типи споруд:

- малогабаритні з житловою площею до 80 м², загальною площею до 100 м²;
- середньогабаритні з житловою площею від 80 до 130 м², загальною площею від 100 до 200 м²;
- великогабаритні з житловою площею понад 130 м² (у деяких випадках 250 м²), загальною площею понад 200 м² (у деяких випадках до 460 м²).

Таблиця 2.8.

Типологічні характеристики помешкань садибних будинків

	Малогабаритний	Середньогабаритний	Великогабаритний
Планувальні схеми	☐ центрична; ☐ анфіладна з кутовим розташуванням комунікацій та сходової клітки	☐ центрична; ☐ коридорна з одностороннім розташуванням приміщень; ☐ комбінована	☐ центрична; ☐ анфіладна з кутовим розташуванням комунікацій та сходової клітки; ☐ коридорна з двостороннім розташуванням приміщень; ☐ комбінована
Поверховість	☐ 1 поверх; ☐ 1 поверх + підвал; ☐ 1 поверх + мансарда + підвал	☐ 1 поверх + підвал; ☐ 1 поверх + мансарда + підвал; ☐ 2 поверхи + підвал	☐ 1 поверх + підвал; ☐ 1 поверх + мансарда + підвал; ☐ 2 поверхи + підвал
Набір приміщень	☐ 2-4 житлові кімнати (салон, ідальня, спальні); ☐ кухня; ☐ 1-2 санвузли; ☐ сіни, коридор, передпокій (хол); ☐ комірка	☐ 4-6 житлових кімнат (салон, ідальня, дитяча, гостьова, спальні); ☐ кухня, комірка; ☐ 2-3 санвузли; ☐ передпокій, хол; ☐ спеціалізовані приміщення (гардероб, бюро, кабінет, канцелярія, майстерня, пральня, приміщення для вугілля)	☐ 5-7 житлових кімнат (салон, ідальня, гостьова, кімнати господаря, господини, дитячі, спальні); ☐ кухня, комірка, буфетна, кімната для челяді; ☐ 3-4 санвузли; ☐ передпокій, хол; ☐ спеціалізовані приміщення (бібліотека, гардероб, більярдна, оранжерея, пральня, приміщення для вугілля)
Усреднені ТЕП	Діапазон площ: $S_{\text{житлова сер.}} = 66 \text{ м}^2$ $S_{\text{загальна сер.}} = 108 \text{ м}^2$ $K_1 = 0,62$	Діапазон площ: $S_{\text{житлова сер.}} = 100 \text{ м}^2$ $S_{\text{загальна сер.}} = 167 \text{ м}^2$ $K_1 = 0,61$	Діапазон площ: $S_{\text{житлова сер.}} = 145 \text{ м}^2$ $S_{\text{загальна сер.}} = 244 \text{ м}^2$ $K_1 = 0,61$
Будівельні матеріали	<i>Фундаменти:</i> ☐ камінь, бетон. <i>Стіни:</i> ☐ цегла. Констр. покриття: дерево, метал. <i>Покриття:</i> ☐ дахівка, бляха.	<i>Фундаменти:</i> ☐ камінь, бетон. <i>Стіни:</i> ☐ цегла. Констр. покриття: дерево, метал. <i>Покриття:</i> ☐ дахівка, бляха.	<i>Фундаменти:</i> ☐ камінь, бетон. <i>Стіни:</i> ☐ цегла. Констр. покриття: дерево, метал. <i>Покриття:</i> ☐ дахівка, бляха.

Такі великі значення житлової та загальної площ пояснюються функціональним типом споруд, ці розміри значно перевищували розміри житлової та загальної площ помешкань прибуткових будинків.

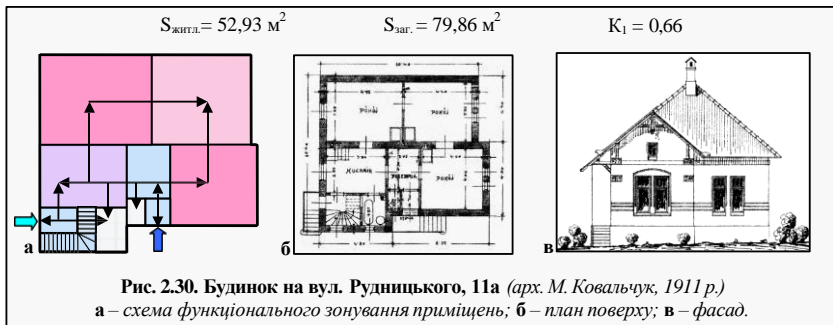
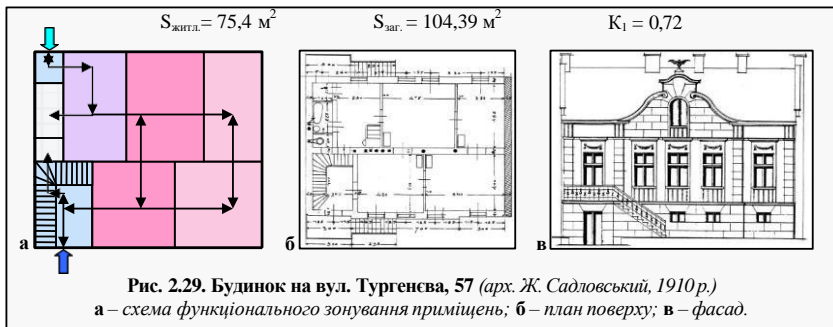
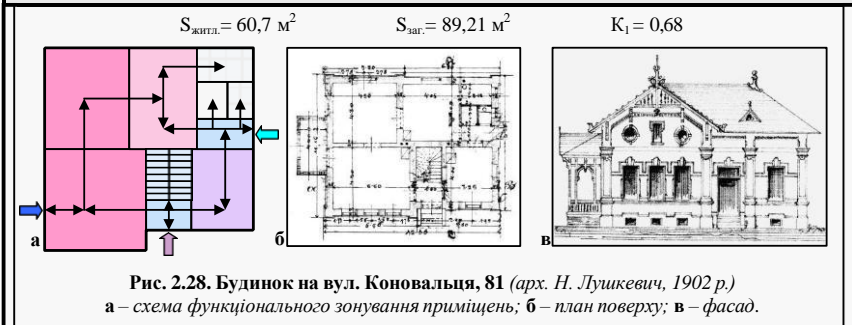
Малогабаритні садибні будинки, табл. 2.9, 2.12. Найбільш простим прикладом такого помешкання є квартира на вул. Гіпсовій, 6 (арх. М. Кустанович, 1902 р.). Помешкання складається з кухні площею 10 м^2 та двох кімнат з площами по 13 м^2 . Ядром планувальної композиції є сходи, які ведуть на горище і у підвал. В цілому створене дуже просте, економічне і компактне планувальне вирішення. Санвузли всередині помешкання не передбачені. Подібним є планувальне вирішення будинку на вул. Гіпсовій, 8. Будівля складається з кухні та трьох кімнат. Санвузли також винесені назовні. Комфортнішим є планувальне вирішення малогабаритного помешкання на вул. Гіпсовій, 7 (1906 р.). Помешкання складається з передпокою, кухні, чотирьох кімнат різної площі. Комфортність помешкання підвищена за рахунок наявності санвузлів. Планувальне вирішення є анфіладним, що є не дуже зручним.

Схожі планувальні вирішення мають будинки на вул. Коновальця, 81 (арх. Н. Лушкевич, 1902 р.), рис. 2.28 та на вул. Тургенєва, 57 (арх. Ж. Садовський, 1910 р.), рис. 2.29.

Одним із найменших за техніко-економічними показниками садибних будинків, які проаналізовані у даному дослідженні, є будинок на вул. Рудницького, 11а (арх. М. Ковальчук, 1911 р.), рис. 2.30. Це одноповерховий однородинний будинок, вільно розташований на ділянці. Його метричні розміри $10,40 \times 10,40 \text{ м}^2$. Вхід у будинок передбачений з бокового фасаду через невеликий тамбур. Центром компактної планувальної структури є передпокій $3,05 \times 2,7 \text{ м}^2$. Навколо передпокою розташовані кухня і три кімнати. Біля передпокою передбачений туалет. Вхід у ванну запроектовано з кухні площею $11,2 \text{ м}^2$. Площі кімнат коливаються від 16 до $19,5 \text{ м}^2$. Також з кухні передбачений вихід на сходову клітку, яка веде на горище і у сад. Житлова площа становить 53 м^2 . Коефіцієнт $K_1 = 0,66$. Планувальне вирішення має чітке функціональне зонування: блок кухні, санвузлів та сходів на горище згруповано і відділено від житлової зони.

За подібними принципами функціональної організації проектувалися помешкання у двородинних житлових будинках. Прикладом такого вирішення є

Аналіз об'ємно-планувальних вирішень однородних малогабаритних садибних будинків

Умовні позначення

 - коридор	 - парадний вхід	 - житлова кімната (вітальня, їдальня)
 - санвузол	 - додатковий вхід	 - кухня
 - житлова кімната (спальня, дитяча)	 - "чорний" вхід	 - комірка

будинок на вул. Коновальця, 106 (арх. К. Жечицький, 1906 р.), рис. 2.36. Споруда двоповерхова. Кожен з поверхів призначений під одне помешкання. Вхід у будинок розташований збоку. Головною віссю планувальної композиції кожного з помешкань є довгий коридор, на який з двох сторін “нанизані” приміщення: з лівої сторони – блок кухні (площа 14,3 м²), комірки і санвузла, з правої сторони – житлові кімнати. У торці коридору розташована кімната площею 19 м². Планувальні вирішення обидвох помешкань є дуже схожими, різниця полягає лише у тому, що на першому поверсі передбачено три кімнати площею 18, 19 і 24 м², а на другому поверсі найбільша кімната поділена на дві менших площами 12,2 і 12,5 м². Окрім того, помешкання першого поверху має додатковий вихід у сад. У помешканні другого поверху відсутність його частково компенсується влаштуванням балкону. Житлова площа помешкання першого поверху 60,6 м², загальна площа 105,85 м², $K_1=0,57$. Житлова площа помешкання другого поверху 62,7 м², загальна площа 103,55 м², $K_1 = 0,6$.

Подібне функціональне зонування має малогабаритний двородинний житловий будинок на вул. Рудницького, 8 (арх. М. Ковальчук, 1911 р.), рис. 2.37.

У проаналізованих прикладах житлова площа одного помешкання становила в середньому 45-80 м², а загальна – 70-130 м² (деколи до 150 м² якщо були підвали). Усередненими техніко-економічними показниками були наступні: житлова площа становила 66 м², загальна площа 108 м², $K_1 = 0,62$. При загальній площі будинку до 80-95 м² помешкання проектувалися лише в одному рівні, якщо загальна площа була більшою – помешкання проектувалися як дворівневі.

Середньогабаритні садибні будинки, табл. 2.10, 2.13. Одним з прикладів середньогабаритного садибного будівництва є однорівневий будинок для однієї родини на вул. Горбачевського, 6 (арх. В. Годовський, 1901 р.), рис. 2.31. Метричні розміри будівлі 16 x 14,9 м². Вхід у будинок здійснюється з бокового фасаду через передпокій площею 8 м², з якого можна потрапити у салон (площа 22,5 м²), їдальню (27,9 м²) або майстерню господаря (46 м²). З їдальні можна пройти у житлову кімнату (18,2 м²), спарену зі спальнею (22 м²) з ванною кімнатою, та коридор із сходовою кліткою, яка веде на горище. Навколо сходової клітки

Примітка.

Різниця у площах приміщень першого і другого поверхів зумовлена тим, що на другому поверсі менша товщина стін

Аналіз об'ємно-планувальних вирішень однородинних середньогабаритних садибних будинків

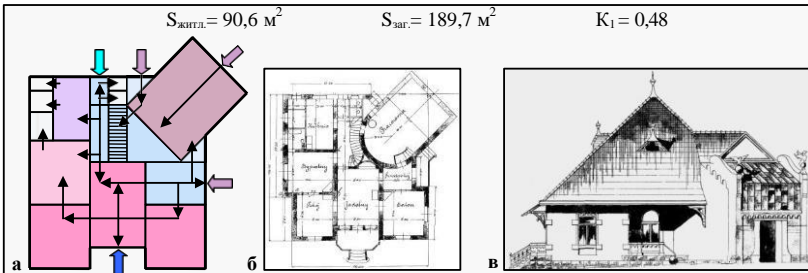

Рис. 2.31. Будинок на вул. Горбачевського, 6 (арх. В.Годовський, 1901 р.)
а – схема функціонального зонування приміщень; б – план поверху; в – фасад.

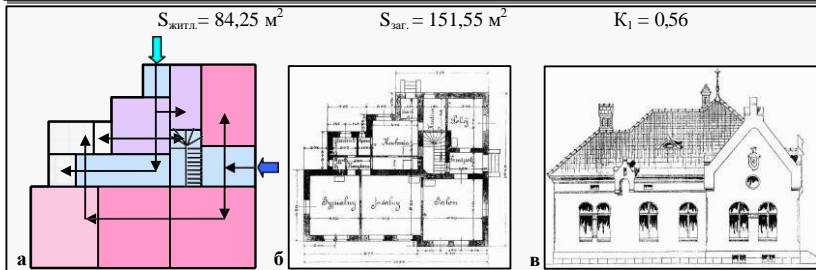

Рис. 2.32. Будинок на вул. Залізняка, 4 (1901 р.)
а – схема функціонального зонування приміщень; б – план поверху; в – фасад.

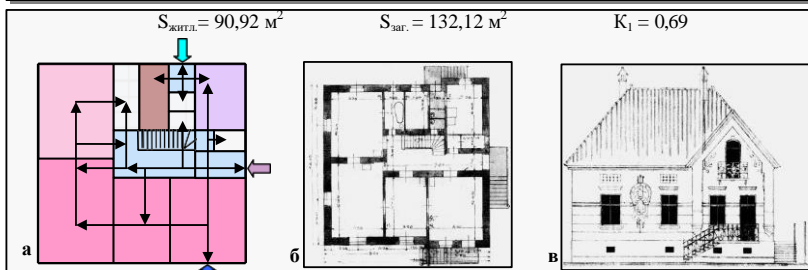

Рис. 2.33. Будинок на вул. Коновальця, 96 (арх. В. Мужинський, 1909 р.)
а – схема функціонального зонування приміщень; б – план поверху; в – фасад.

Умовні позначення					
	- коридор		- парадний вхід		- кухня, буфетна
	- санвузол		- додатковий вхід		- кімната для челяді
	- житлова кімната (спальня, дитяча)		- "чорний" вхід		- комірکا
	- житлова кімната (салон, вітальня, їдальня)				- спеціалізоване приміщення

розміщений блок приміщень, який складається з туалетів, кухні (16,5 м²), господарських комірочок та ванної кімнати. Майстерня має окремий вхід з тильної сторони будинку. Ще один парадний вхід у будинок здійснюється через їдальню. Житлова площа становить 90,6 м², загальна 189,7 м². Коефіцієнт $K_1 = 0,48$.

Вільну планувальну композицію має будинок на вул. Залізняка, 4 (1901 р.), рис. 2.32. Це однорівнева споруда для однієї сім'ї з метричними розмірами 12,45 x 16,65 м². Вхід здійснюється з бокового фасаду через передпокій площею 5,1 м². Ще один “чорний” вхід існує з тильної сторони споруди, що через сіни веде до кухні площею 8 м². Кухня зблокована з одного боку з буфетним приміщенням та сходовою кліткою, що веде на горище та у цокольні приміщення, а з іншого – з невеличким коридором, туалетом, ванною кімнатою, господарською комірочкою. Три житлові кімнати є анфіладними і одна – ізольованою. Їх площі коливаються від 12 до 25,75 м². Житлова площа становить 84,25 м², загальна 151,55 м². Коефіцієнт $K_1 = 0,56$.

Подібним чином вирішене планування однородинного середньогабаритного будинку на вул. Коновальця, 96 (арх. В. Мужинський, 1909 р.), рис. 2.33.

Вдале функціонально-планувальне вирішення має будинок на вул. Коновальця, 30 (1904 р.), рис. 2.38. Метричні розміри будівлі 14,9 x 15,2 м². Споруда налічує цокольний поверх, перший та другий поверхи, горище. Кожен з поверхів призначений під окреме помешкання. Блоки кухонь (15-15,45 м²) та ванних кімнат з туалетами відділені від житлової зони. Натомість до них приєднані передпокої та сходові клітки. Житлові кімнати мають площі у межах від 18 до 29,36 м². На кожному з поверхів передбачено по три санвузли. Житлова площа першого поверху становить 83,85 м², загальна 155,03 м², коефіцієнт $K_1 = 0,54$, для другого відповідно 103,86 м², 160,99 м², $K_1 = 0,65$.

Ще одним прикладом об'ємно-планувального вирішення двородинного середньогабаритного будинку є типовий проект будинку на вул. Мирного, 15 (арх. К. Вайс, 1931 р.), рис. 2.39.

Отже, у склад середньогабаритного помешкання входило у середньому чотири-шість житлових кімнат, кухня, два-три санвузли, передпокій, хол, підвал. Інколи передбачалися спеціалізовані приміщення: майстерня, канцелярія, бюро, кабінет, гардероб, пральня, прасувальня, склад для вугілля. Житлова площа

середньогабаритних помешкань коливалася від 84 до 125 м², загальна площа коливалася від 145 до 265 м². Усередненими техніко-економічними показниками були наступні: житлова площа 100 м², загальна – 167 м², $K_1 = 0,61$. За поверховістю помешкання могли бути розміщені в одному рівні, двох рівнях або в одному рівні з мансардою.

Великогабаритні садибні будинки. Прикладом великогабаритного садибного будівництва є будинок на вул. Коновальця, 98 (арх. Т. Обмінський, 1904 р.), табл. 2.11, рис. 2.34. Метричні розміри споруди 12,70 x 21,45 м². На головному фасаді знаходиться два входи (парадний та допоміжний), ще один – на боковому, який веде у відпочинкову частину ділянки. З парадного входу через передпокії і хол можна потрапити вітальню, салон та житлову кімнату, площі яких коливаються від 21,8 до 38,15 м². Хол скомбінований з гостьовою туалетною кімнатою, ванною кімнатою та ще одним туалетом для прислуги. Двомаршеві сходи ведуть у цокольний поверх та на другий рівень помешкання. З правої сторони від сходів розміщені приміщення для прислуги. На другому рівні знаходиться кухня з кладовими (29,2 м²), кімнатка прислуги (6,6 м²), хол з гардеробом (19,3 м²), туалет, коридор та дві кімнати господарів (10,9 та 20,4 м²) з балконами. Житлова площа становить 139,45 м², загальна 290,35 м², коефіцієнт $K_1 = 0,48$. Іншим прикладом вирішення функціонального зонування є будинок на вул. Чупринки, 17 (арх. К. Теодорович, 1924 р.), рис. 2.35.

Типові планувальні схеми садибних будинків. Основним критерієм для проведення класифікації планувальних схем стало розташування та конфігурація комунікаційних просторів будинків: холів, коридорів, сходових кліток. У зв'язку з цим критерієм визначено такі основні типи планувальних вирішень: центричну, коридорну з двостороннім розташуванням приміщень, коридорну з одностороннім розташуванням приміщень, анфіладну з кутовим розташуванням комунікацій та сходової клітки та комбіновану, табл. 2.14. Аналіз за функціональним зонуванням садибних будинків виявив, що помешкання, розташовані в одному рівні, розроблялися за принципом горизонтального зонування, а дворівневі – за принципом вертикального і комбінованого, табл. 2.15.

Головною ознакою центричної планувальної структури було те, що ядром планувального вирішення виступав великий хол, навколо якого групувалися

Аналіз об'ємно-планувальних вирішень однородних великогабаритних садибних будинків

$S_{\text{житл.}} = 139,45 \text{ м}^2$
 $S_{\text{заг.}} = 290,35 \text{ м}^2$
 $K_1 = 0,48$

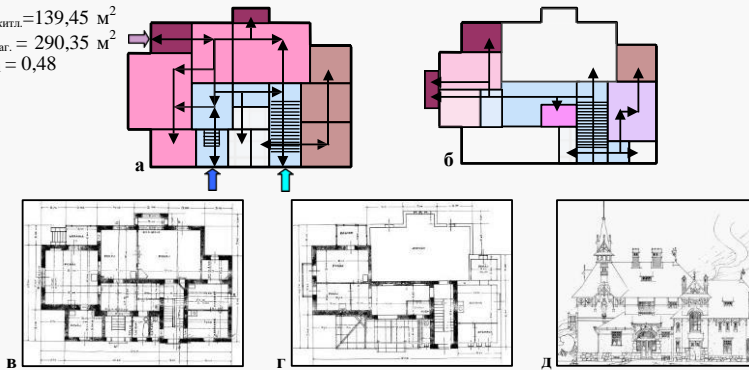

Рис. 2.34. Будинок на вул. Коновальця, 98 (арх. Т. Обмінський, 1907 р.)

а – схема функціонального зонування приміщень 1 поверху; **б** – схема функціонального зонування приміщень 2 поверху; **в** – план 1 поверху; **г** – план 2 поверху; **д** – фасад.

$S_{\text{житл.}} = 179,29 \text{ м}^2$
 $S_{\text{заг.}} = 376,95 \text{ м}^2$
 $K_1 = 0,48$

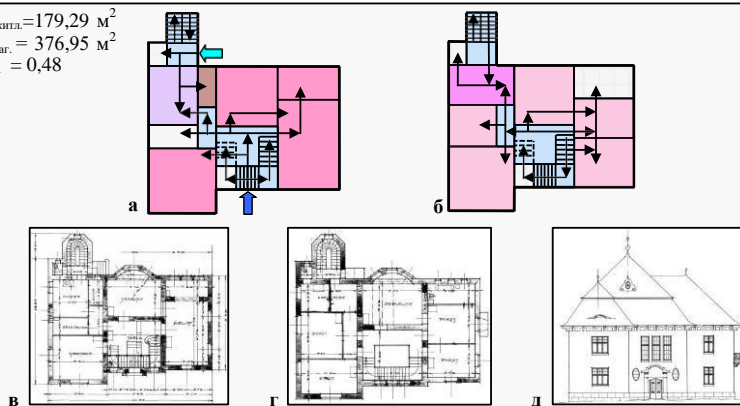

Рис. 2.35. Будинок на вул. Чупринки, 17 (арх. К. Теодорович, 1924 р.)

а – схема функціонального зонування приміщень 1 поверху; **б** – схема функціонального зонування приміщень 2 поверху; **в** – план 1 поверху; **г** – план 2 поверху; **д** – фасад.

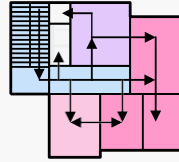
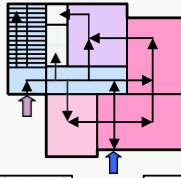
Умовні позначення			
	- коридор		- кухня, буфетна
	- санвузол		- парадний вхід
	- житлова кімната (спальня, дитяча)		- додатковий вхід
	- житлова кімната (салон, вітальня, їдальня)		- “чорний” вхід
	- веранда, балкон		- кімната для челяді
			- комірка
			- гардеробна
			- горіще

Аналіз об'ємно-планувальних вирішень двородинних малогабаритних садибних будинків

$$S_{\text{житл.}(1)} = 60,8 \text{ м}^2$$

$$S_{\text{заг.}(1)} = 105,85 \text{ м}^2$$

$$K_{1(1)} = 0,57$$

$$S_{\text{житл.}(2)} = 62,7 \text{ м}^2$$

$$S_{\text{заг.}(2)} = 103,55 \text{ м}^2$$

$$K_{1(2)} = 0,60$$

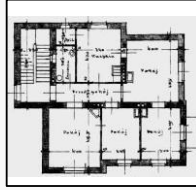
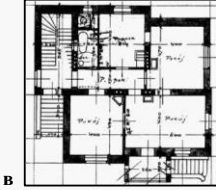

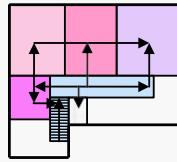
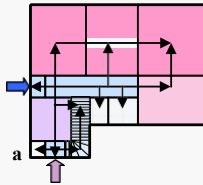
Рис. 2.36. Будинок на вул. Коновальця, 106 (арх. К. Жечицький, 1906 р.)

а – схема функціонального зонування приміщень 1 поверху; б – схема функціонального зонування приміщень 2 поверху; в – план 1 поверху; г – план 2 поверху; д – фасад.

$$S_{\text{житл.}(1)} = 70,4 \text{ м}^2$$

$$S_{\text{заг.}(1)} = 104,98 \text{ м}^2$$

$$K_{1(1)} = 0,67$$

$$S_{\text{житл.}(2)} = 34,5 \text{ м}^2$$

$$S_{\text{заг.}(2)} = 77,79 \text{ м}^2$$

$$K_{1(2)} = 0,44$$

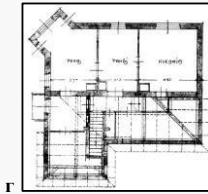
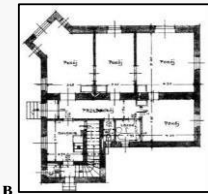
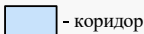

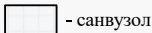
Рис. 2.37. Будинок на вул. Рудницького, 8 (арх. М. Ковальчук, 1911 р.)

а – схема функціонального зонування приміщень 1 поверху; б – схема функціонального зонування приміщень 2 поверху; в – план 1 поверху; г – план 2 поверху; д – фасад.

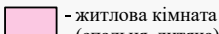
Умовні позначення

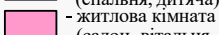
- коридор

- санвузол

- житлова кімната

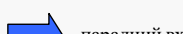

(спальня, дитяча)

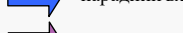

- житлова кімната

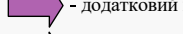
(салон, вітальня, їдальня)

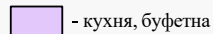
- парадний вхід

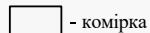
- додатковий вхід

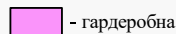
- "чорний" вхід

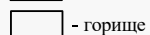
- кухня, буфетна

- кімнатка

- гардеробна

- горіще

Таблиця 2.13.

Аналіз об'ємно-планувальних вирішень двородинних середньогабаритних садибних будинків

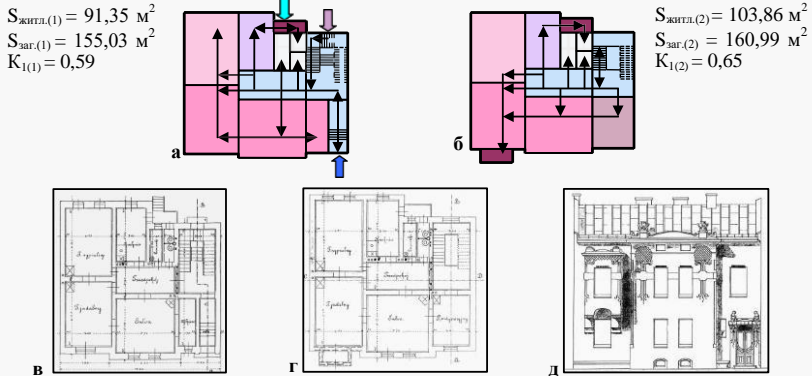

Рис. 2.38. Будинок на вул. Коновальця, 30 (1904 р.)

а – схема функціонального зонування приміщень 1 поверху; б – схема функціонального зонування приміщень 2 поверху; в – план 1 поверху; г – план 2 поверху; д – фасад.

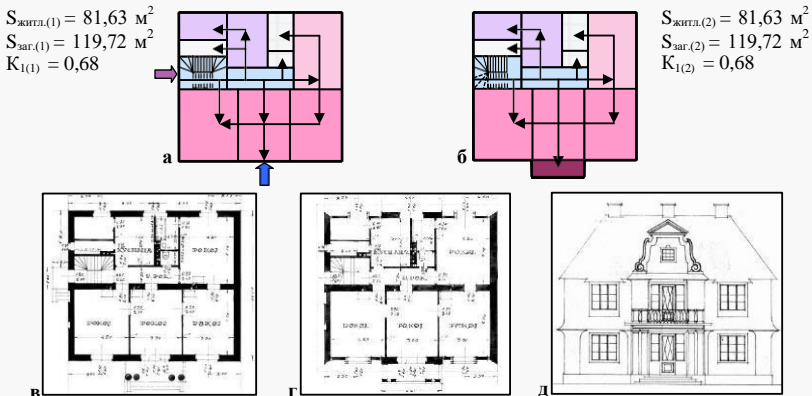

Рис. 2.39. Будинок на вул. Мирного, 15 (арх. К. Вайс, 1931 р.)

а – схема функціонального зонування приміщень 1 поверху; б – схема функціонального зонування приміщень 2 поверху; в – план 1 поверху; г – план 2 поверху; д – фасад.

Умовні позначення

	- коридор		- парадний вхід		- кухня, буфетна
	- санвузол		- додатковий вхід		- кімрка
	- житлова кімната (спальня, дитяча)		- "чорний" вхід		- веранда, балкон
	- житлова кімната (салон, вітальня, їдальня)				- спеціалізоване приміщення

Типові планувальні схеми садибних будинків Львова
(за положенням комунікацій)

Центрична

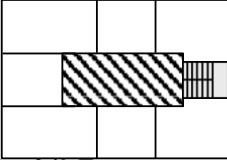

Рис. 2.40. Планувальна схема та план 1 поверху будинку на вул. Мирного, 4
(арх. К. Вайс, 1931 р.)

Коридорна
з двостороннім
розташуванням
приміщень

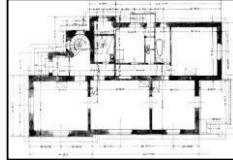
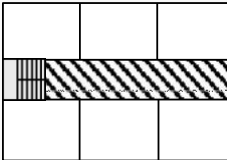

Рис. 2.41. Планувальна схема та план 1 поверху будинку на вул. Коновальця, 67
(арх. Й. Сосновський, 1906 р.)

Коридорна
з одностороннім
розташуванням
приміщень

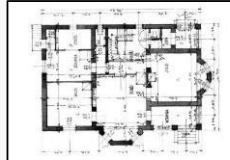
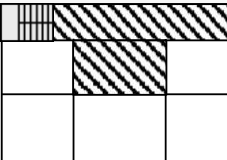

Рис. 2.42. Планувальна схема та план 1 поверху будинку на вул. Гісовій, 12
(1926 р.)

Анфіладна
з кутовим
розташуванням
комунікацій та
сходової клітки

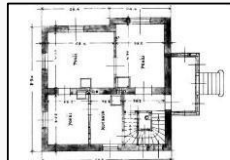

Рис. 2.43. Планувальна схема та план 1 поверху будинку на вул. Груша, 20
(арх. М. Ковальчук, 1911 р.)

Комбінована

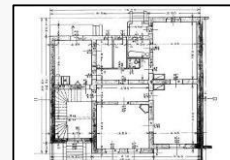
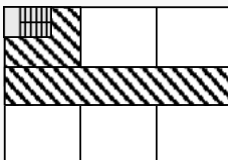

Рис. 2.44. Планувальна схема та план 1 поверху будинку на вул. Голстого, 31
(арх. А. Шиманський, 1924 р.)

Типові схеми функціонального зонування садибних будинків Львова

Горизонтальне зонування
(для помешкань в одному рівні)

Рис. 2.45. Будинок на вул. Мирного, 15 (арх. К. Вайс, 1931 р.):
а – функціональна схема; б – план 1 поверху.

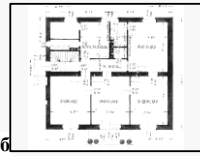

Рис. 2.46. Будинок на вул. Карманського, 3 (арх. Я. Новорута, 1925 р.):
а – функціональна схема; б – план 1 поверху.

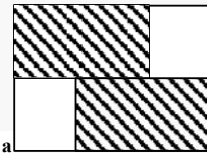

Рис. 2.47. Будинок на вул. Залізняка, 4 (1901 р.):
а – функціональна схема; б – план 1 поверху.

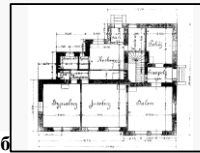
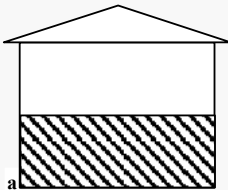
Вертикальне зонування
(для помешкань у двох рівнях)

Рис. 2.48. Будинок на вул. Метрологічний, 8 (арх. Я. Сосновський, А. Захарівич, 1910 р.):
а – функціональна схема; б – план 1 поверху; в – план 2 поверху.

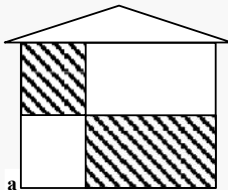
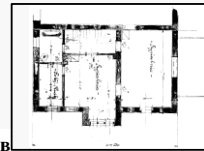
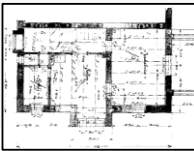
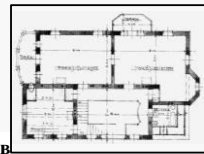
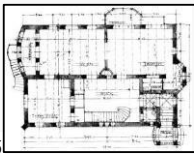

Рис. 2.49. Будинок на вул. Коновальця, 102 (арх. Т. Обмінський, 1905 р.):
а – функціональна схема; б – план 1 поверху; в – план 2 поверху.

Умовні позначення: – зона спільного користування; – зона індивідуального користування.

житлові та нежитлові приміщення. Вхід у всі приміщення здійснювався через цей хол. Найбільш характерним прикладом саме такого вирішення є будинок на вул. Мирного, 4 (арх. К. Вайс, 1931 р.), рис. 2.40. Центром композиції плану є восьмикутний хол, навколо розміщені житлові приміщення, кухня та санвузол.

Для коридорної планувальної структури з двостороннім розташуванням приміщень характерним є те, що головною віссю композиції стає довгий коридор, на який “нанизуються” з двох сторін житлові та нежитлові приміщення. Типовими прикладами є будинки на вул. Коновальця, 67 (арх. Й. Сосновський, 1906 р.), рис. 2.41, та на вул. Рудницького, 15 (1910 р.). Таке планувальне вирішення було характерним для великогабаритних будинків, проте трапляються випадки і для мало- та середньогабаритного будівництва. Прикладом малогабаритного будинку є будинок на вул. Рудницького, 8 (арх. М. Ковальчук, 1911 р.). Прикладами середньогабаритних будинків з коридорним типом планування є комплекс типових будинків на вул. Мирного (арх. К. Вайс, 1931 р.).

Для коридорного планування з одностороннім розташуванням приміщень характерним було розташування комунікацій з одного боку споруди, як правило, ланцюжок тамбур-передпокій становили собою одну лінію. Прикладом такого вирішення є будинки на вул. Кармелюка, 3 (арх. К. Теодорович, 1923 р.), вул. Гіпсовій, 12 (1926 р.), рис. 2.42.

Анфіладне планувальне вирішення було характерне тим, що комунікаційний вузол, який включав хол, сходову клітку, був розташований збоку. Як правило, такий тип планувальної структури застосовувався у малогабаритному житловому будівництві, завдяки чому досягалася економія площі. У таких будинках не було коридорів, тому житлові кімнати розташовувалися анфіладно. Коефіцієнт K_1 переважно був вищим і становив 0,72. Прикладами будинків з таким типом планування є наступні: будівлі на вул. Труша, 20 (арх. М. Ковальчук, 1911 р.), рис. 2.43, на вул. Тургенева, 57 та 57б (арх. Й. Садовський, 1910 р.). Прикладом анфіладного планувального вирішення для великогабаритного будинку є будівля на вул. Самійленка, 2,4 (арх. М. Зімберген, 1927 р.). У даному випадку завдяки використанню холу вдалося досягти ізолюваного входу у всі приміщення.

Найбільш поширеними планувальними вирішеннями були комбіновані. Найчастіше поєднували в одному плані коридорну або центричну планувальну

структуру з боковим чи кутовим розташуванням сходової клітки, у результаті чого комунікативна зона набувала подібності до букв “Г” або “Т”. Прикладом великогабаритного будинку з комбінованою планувальною структурою є будівля на вул. Толстого, 31 (арх. А. Шиманський, 1924 р.), рис. 2.44. Це поєднання анфіладної і коридорної планувальної структур. У куті будинку розташований хол, від нього під кутом відходить коридор, через який здійснюється вхід у всі житлові приміщення. Інакшим прикладом планувальної структури є будинок на вул. Карманського, 15 (арх. Д. Вухович, 1933 р.). Складнішим прикладом комбінованого вирішення є планування будинку на вул. Тарнавського, 98 (1913 р.). Це поєднання тамбура, прибудованого до нього холу зі сходами і коридору.

Прикладами влаштування садибних будинків за функціональним зонуванням по горизонталі є будинки на вул. Мирного, 15 (арх. К. Вайс, 1931 р.), рис. 2.45, на вул. Карманського, 3 (арх. Я. Новорита, 1925 р.), рис. 2.46, на вул. Залізняка, 4 (1904 р.), рис. 2.47. На зони спільного та індивідуального користування будинки розділялися поздовж або впоперек. Інколи у зоні спільного користування була зона індивідуального користування, і навпаки.

За функціональним зонуванням дворівневі помешкання поділялися по вертикалі або були комбінованими. Прикладом будинку, де перший рівень був відведений під зону спільного користування, а другий – під зону індивідуального користування, є будівля на вул. Метрологічній, 8 (арх. Я. Сосновський, А. Захарієвич, 1910 р.), рис. 2.48. Прикладом будинку з комбінованим функціональним зонуванням по вертикалі є будівля на вул. Коновальця, 102 (арх. Т. Обмінський, 1905 р.), рис. 2.49. У даному випадку на першому рівні домінуючою є зона спільного користування, але присутня і невелика зона індивідуального користування. На другому рівні переважає зона індивідуального користування, хоча є і невелика зона спільного користування.

РОЗДІЛ 3

СТИЛЬОВІ СПРЯМУВАННЯ У РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ САДИБНОГО ЖИТЛА ЛЬВОВА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

3.1. Основні тенденції розвитку модерну у європейській архітектурі

Гене́за та визна́чення терміну “модерн”. Вперше слово “модерн” було введене у термінологію мистецтва у 1877 році Й.К. Гюйсманом на сторінках журналу “Ревю модерніст”. Початково воно означало лише відношення до традицій та інформувало про новаторський характер твору мистецтва. Виникнення журналів та інших творів, у назвах яких фігурувало слово “модерн”, викликало асоціацію з модернізмом багатьох явищ художнього життя, яке обмежувалося періодом з 1880 по 1905 рр. Модерн як архітектурний стиль з’явився у 1890-их роках.

Виникнення нового стилю в архітектурі Західної Європи було обумовлено невідповідністю архітектури тогочасним смакам і потребам, а також виникненням нових естетичних течій в художній культурі, що також впливали на архітектурний розвиток. У пошуках виходу з цієї ситуації передові європейські архітектори йшли різноманітними шляхами, які зближувалися прагненням до повної відмови від імітації старих форм. Модерн в архітектурі супроводжували аналогічні явища в образотворчому мистецтві і літературі тих років, пов’язані з пошуками нової художньої мови. Але в архітектурі ці шукання виливалися, природно, в абсолютно особливу форму, обумовлену складною специфікою цього виду мистецтва.

Згідно визначення у словнику-довіднику “Архітектура” модерном називають одну з умовних назв стилю світового мистецтва та архітектури кінця XIX – початку XX століть. У Франції напрямок “нового мистецтва” – модерну одержав назву “ар нуво”, в Німеччині – “югенд-стиль”, в Австрії – “сецесіон”. Прихильники цих напрямків рішуче закликали повністю порвати в архітектурній творчості зі всіма формами і прийомами попередніх історичних стилів, застосовуючи нові будівельні матеріали: бетон, залізо, скло, добитися створення нового оригінального стилю. Для модерну були характерні принципи проектування “зсередини – назовні”, симетрія планів і експресивність композиції. У засадах модерну, на протилежність канонам класичної композиції, лежало прагнення до

вільного формування об'ємів і багатого пластичного їх трактування; при цьому перевага надавалась експресивним пружним, хвилястим лініям і площинам. Особлива увага зверталась на нові матеріали: у конструкціях – залізобетон, метал, скло; в облицюванні – кераміка, майоліка [3, с. 169].

Найбільш загальна риса системоформуючих зв'язків стилю модерн – органічна цілісність. Найважливіший принцип модерну “зсередини – назовні” передбачає, що план і об'єм споруди не заданий спочатку, а впливає з особливостей просторово-планувальної структури споруди. Містобудівельна установка модерну передбачала єдність споруди і середовища, вуличного і внутрішньо-дворового простору, ціннісну однорідність різних за своїм функціональним призначенням міських територій.

Періодизація розвитку модерну в європейській архітектурі. Розвиток модерну не був однорідним явищем, а пройшов кілька стадій розвитку, найважливішими з яких є ранній і пізній періоди. Родоначальником архітектури модерну вважається Англія, де нова архітектура починає розвиватися з середини ХІХ століття під лозунгом повернення до органічності, простоти і функціональності середньовіччя, раннього відродження і народного здодчества.

Ранній період модерну охоплює період з 1890 по 1907 роки. У цей час він ще не був відокремленим явищем, а найчастіше використовувався в спорудах у вигляді орнаментальних та архітектурних декоративних деталей. Архітектори сміливо використовували асиметричні вирішення при формуванні планів і композицій споруд. Окремим частинам будівель надавалися обтічні форми. Особливу роль у архітектурі цього періоду відігравав декор фасаду, тому цей період ще називають “орнаментальним” періодом. Поряд із просторовим формотворенням декор був ефективним засобом посилення естетичного та емоційного начал архітектури. Широко використовувалися для декорування фасадів абстрактні та рослинні мотиви, які не були характерні для архітектури попередніх століть [16, с. 65]. Праобраз нової архітектури модерн шукає у природі. Звернення до природи як джерела формотворення обумовлено трьома причинами. Звичний шлях використання архітектури минулого для модерну був неприйнятним, оскільки асоціювався з відсутністю творчого начала. Другою причиною був розвиток природничих наук, а третьою – неоромантична природа модерну.

Найбільш значними майстрами модерну цього часу були архітектори з Бельгії, Австрії. Бельгійськими архітекторами В. Орта (1861-1947) і А. Ван-де-Вельде (1863-1957) були досягнуті вирішальні успіхи в розвитку нового стилю і введенні його принципів в архітектуру.

Великого поширення набув модерн в Австрії, де наприкінці 1890-х років архітектори нового напрямку об'єдналися для організації виставок – “secession” (“сецесіон”), що дали назву всьому австрійському модерну. Подібні об'єднання були створені також німецькими архітекторами – мюнхенський і берлінський “сецесіони”. Одним із основоположників австрійського “сецесіону” був Й. Ольбріх, архітектор Виставкової будівлі Сецесіону у Відні (1897-1898). До майстрів цього ж кола належав відомий австрійський архітектор О. Вагнер. Граничної чистоти і чіткості форм він досягнув у таких спорудах як, наприклад, будівля Поштамту і ощадної каси (1904-1906), майоліковий будинок (1898) у Відні.

Пізній період модерну охоплює відтинок часу з 1907 по 1920 роки. Цей період деякі дослідники вважають “конструктивною” стадією модерну. У роботах пізнього модерну уявна природність форм і прийомів поступається місцем виразності нової структури споруд. Значення декорування фасадів зменшується, головна увага переноситься на естетичну виразність основних конструктивних елементів, пропорції фасадних площин, вікон, простінків, вільно розташованих опор. Ці якісні зміни у модерні були пов'язані з успіхами у розвитку будівельної техніки і посиленому використанні нових будівельних матеріалів. В архітектурну практику починає широко вводитися залізобетон, який суттєво впливав на творчу думку архітекторів. У даний період, який продовжувався до закінчення Першої світової війни, були відпрацьовані принципові основи сучасної архітектури. У цей час, окрім зодчих старшого покоління, особливо важливою була творчість французького архітектора О. Перре і американця Ф.Л. Райта. Обидва по-своєму подолали вплив раннього модерну і прагнули до створення лаконічної і виразної архітектури, яка б базувалася на сучасних технічних засобах. О. Перре активно застосовував залізобетон. У 1903 році у Парижі він побудував перший цілком залізобетонний будинок. Ф.Л Райт був послідовником Л. Салівена і розглядав архітектуру як тривимірне об'ємно-просторове мистецтво, повністю відмовившись від декоративних стилізацій. Він закликав також до встановлення тісного зв'язку з

природою і максимального використання в архітектурі особливостей та можливостей природного оточення.

Період після Першої світової війни характеризувався занепадом будівельної діяльності, економічна депресія обмежувала об'єм будівельних робіт. Проте технічний рівень архітектури продовжував підвищуватися, прикладом чого були величезні склепінчасті ангари паризького аеропорту Орлі. Їх конструкція складалася з тонкостінного гофрованого залізобетону. Підйом будівництва починається з 1924 року, коли в європейських країнах починається період відносної стабілізації економіки. Одним з найвпливовіших центрів архітектурної діяльності у цей час стає Баухауз у Німеччині, теоретичною основою діяльності якого вже був функціоналізм.

Розвиток стилевих спрямувань у польській архітектурі у 1900-1925 роках. Вже в 1910 році Вітольд Мінкевич розрізняв у сучасній архітектурі такі основні напрямки: розвиток історичних стилів, компіляція народних стилів, напрямок, який полягав у використанні “щирості у конструкції і правди у композиції” [389, с. 28]. Такий поділ здійснено завдяки тому, що було виокремлено стилі “новий” та “народний”, і він засвідчив процеси, які відбувалися у польській архітектурі протягом останніх десятиліть. У 1927 році Павел Вендзягольський розрізнив серед архітекторів три групи, які працювали на наступних засадах: наслідування вічних людських цінностей, слідування вимогам клієнтів та моди, підпорядкування критеріям конструкцій та гігієни [389, с. 28]. Подібним чином Генрік Єсеньський класифікував польську архітектуру у відповідності до таких напрямків: класичний, власний і новий. Щенсни Рутковський говорив про народний, класичний та модерністичний стилі [389, с. 29].

Також дослідники Лех Немоевський і Іван Левинський поділяють польську архітектуру даного періоду відповідно до шкіл. Зокрема Лех Немоевський розрізняв у розвитку польської архітектури першої половини ХХ ст. “школу краківську” і “школу варшавську”. Іван Левинський розрізняв “школу традиційну” (польське бароко), “школу класичну або народну”, “школа варшавсько-раціоналістичну”. Також Лех Немоевський розробив поділ розвитку польської архітектури відповідно до генерації архітекторів: покоління “найстарше” (ті, які працювали перед війною), покоління “молоде” (ті, які навчалися перед війною, але

працювали після війни), покоління “наймолодше” (ті, які працювали починаючи з 1930-их років). Такого самого поділу дотримувався Б. Пневський [389, с. 29].

А. Ольшевський вважає, що такий поділ відповідно до покоління архітекторів, є найважливішим та відповідає етапам розвитку польської та європейської архітектури першої половини ХХ ст. Термінологічною особливістю є те, що автор називає весь цей період модернізмом, розрізняючи в ньому лише певні фази розвитку:

1. **Період I.** 1900-1925 рр. – перша фаза модернізму, перша генерація модерністів. Складається з трьох етапів:

- *Eman 1900-1905 pp.* Розвиток сецесії, спроба відмовитися від еkleктизму при розвинутій орнаменталіції. Етап перехідний між історизмом ХІХ ст. та модернізмом ХХ ст.

- *Eman 1905-1914 pp.* Перша фаза модернізму, повний розвиток діяльності архітекторів найстаршої генерації, втілення архітектурної антиеклектичної програми, застосування залізобетонних конструкцій і повернення до індустриальної архітектури. Проте, композиція архітектури спирається на класичну традицію, звідки і походить ще один термін, який окреслює цей період, як напівмодернізм.

- *Eman 1918-1925 pp.* Повоєнний регрес відносно архітектурних досягнень перед 1914 роком. Діяльність архітекторів найстаршого покоління розвивається під впливом неоромантичних тенденцій, які виступають у формі експресіонізму, розвитку народних стилів, декоративно-образотворчого мистецтва. Розвиток традиціоналістичних тенденцій у вигляді академізму і неоренесансу.

2. **Період II.** 1925-1933 рр. – друга фаза модернізму, діяльність архітекторів молодшого покоління. Період характеризується як переломний у розвитку модернізму. Архітектори повністю поривають з історією і орнаментом. Архітектура поєднується з машинною продукцією і спрямована на реалізацію програм (мінімального житла). Домінуючою є каркасна конструкція, заповнена склом або подібним матеріалом. Виразно прослідковується тенденція домінування функції над формою. Більше житлових будинків проєктуються на підставах п'яти пунктів Ле Корбюзьє. Період має різні назви, як наприклад конструктивізм, функціоналізм, інтернаціональний стиль.

3. **Період III.** 1933-1950 рр. – третя фаза модернізму, діяльність архітекторів наймолодшої генерації. Діяльність до 1939 року характеризується спадом розвитку функціоналізму. Архітектура розвивається під впливом напівмодерністичних форм, що формально було близько до архітектури 1908-1914 рр., використовуються дорогі будівельні матеріали, спостерігається поворот до декоративізму та орнаментатії, втрачається ідеологічний та соціальний зміст функціоналізму. Архітектори цього періоду намагаються знайти компроміс між традиціоналізмом та маринізмом, що спричиняє розвиток архітектури так званого вільного функціоналізму та нового регіоналізму. Архітектура базується на використанні традиційних будівельних матеріалів таких як дерево та камінь. Метою цього є надання архітектурі індивідуального характеру як реакції на космополітичний інтернаціональний стиль [389, с. 26-27].

Для даного дослідження найбільше зацікавлення представляє перший період, який охоплює 1900-1925 рр. Згідно А. Ольшевського, найбільшого розповсюдження у цей період отримали академічний класицизм, двірковий стиль, стилізаторсько-декоративний напрямок.

Академічний класицизм у своєму розвитку спирався на закони класичної композиції та оперував формами антично-палладіанської архітектури. Для споруд був характерний монументалізм та репрезентативність. У цьому стилі працювали практично всі архітектори, які працювали у XIX ст. Активними пропагандистами академічного класицизму на теренах Польщі були випускники Петербурзької академії мистецтв: Павел Вендзягольський, Мар'ян Лялевич, Адольф Шишко-Бонуч.

Двірковий стиль розвивався як одна з форм народної архітектури, яка ідейно брала свій початок від закопанського стилю, який активно пропагувався відомим мистецьким критиком і художником Станіславом Віткевичом. Вперше побувавши у 1886 р. у маленькому селі Закопане в Татрах, С. Віткевич вирішив, що цей місцевий архітектурний стиль найкраще пасує для того, щоб виразити національні польські ідеї. С. Віткевич намагався популяризувати стиль у численних публікаціях, де він також дуже конкретно описував характерні особливості стилю: будівництво з колод, використання напівфронтонів з дерев'яними “сонцями”, оригінальна орнаментатія і рослинні мотиви. С. Віткевич особисто запроєктував

кілька вілл у Закопаному. Проте, поза Закопаном цей стиль відносно рідко зустрічався. Кілька вілл було споруджено поблизу Варшави, кілька – у Львові. Складнощі у проектуванні в такому стилі великих громадських споруд, обмеженість використання будівельних матеріалів зумовили те, що закопанський стиль не став “правдивим” національним стилем [388, с. 25-27]. Близько 1918 р. розповсюдився новий напрямок у проектуванні польських архітекторів, який став відомий як “двірковий” стиль. Незважаючи на свої дещо архаїзовані форми, він відігравав особливо важливу роль у сучасній архітектурі, особливо пасуючи до концепції міст-садів, найбільшого європейського досягнення в області містобудування. У другій половині 20-их років “двірковий” стиль, який був народжений романтичною мрією про національний польський стиль, поступився місцем різним формам сучасної архітектури. Представниками “двіркового” стилю в архітектурі були Ромуальд Гутт, Рудольф Сверчинські, Казімеж Толлочко, Тадеуш Тольвільські. “Двірковий” стиль домінував у садибному будівництві, тоді як для громадських споруд був властивий неокласицизм, неоренесанс, часто з необароковими ремінісценціями. Велика кількість будинків у “двірковому” стилі було збудовано у Варшаві, а також у східній частині Польщі. У Варшаві це Офіцерський житловий комплекс і Житловий комплекс для службовців у районі Жолібович, Сташицька та Любельської колонії, військовий житловий комплекс у Рембертові. Інколи “двірковий” стиль з класицистичними, бароковими чи ренесансовими ремінісценціями використовувався для будівництва шкіл, ратуш, залізничних станцій. Необхідність відбудови багатьох історичних споруд, які були знищені або пошкоджені у період війни ще більше підсилила інтерес до історії [388, с. 28-30].

Стилізаторсько-декоративний напрямок був пов’язаний з формами народної архітектури. Він походив від сецесійних декорацій Виспянського і польського декоративного мистецтва. У період до Першої світової війни він розвивався під впливом малярської стилізації народного мистецтва, форм двіркового стилю. Після 1918 року на основі цього віяння був сформований специфічний експресіоністичний напрямок у польському декоративному мистецтві – так званий стиль “кришталковий”. Історія польської архітектури виступає як краківська школа [389, с. 30].

Періодизація та стилеві напрямки розвитку архітектури Львова у першій третині ХХ ст. Найбільш детальна періодизація розвитку архітектури модерну у Львові, яка стала основою для даного дослідження, була проведена В. Вуйциком і Р. Липкою [223, с. 115-138], табл. 3.1, рис. 3.1-3.8. Хронологічно ця періодизація співпадає із загальноєвропейською.

Вплив віденського сецесіону проявляється в архітектурі міста й утримується до 1908 р. Дослідники відзначають, що розвиток цього стилю у Львові має свої особливості: “зв’язані, з одного боку, із сильно вкоріненим історизмом, а з другого – з вдалими спробами застосування нових матеріалів і конструкцій” [223, с. 115]. Під впливом творчості О. Вагнера розвивав свою діяльність і І. Левинський разом зі своїми учнями та співпрацівниками А. Захарівичем, В. Садловським, О. Лушпинським, Т. Обмінським [16, с. 65].

Цей період в історії львівської сецесії називають “орнаментальним”. Прикладами є кам’яниця Сегалья на проспекті Шевченка (1904-1905 рр.), рис. 3.1, кам’яниця Аусмана на вулиці Дорошенка (1906-1907 рр.), кам’яниця Стромєнгера на площі Григоренка, 4 (1905-1907 рр.), рис. 3.2. В архітектурі Львова кінця ХІХ – початку ХХ ст. заслуговують уваги сміливі пошуки українського національного стилю, нових архітектурних образів, в яких новаторські риси поєднуються з традиційними художніми прийомами. Такі пошуки на Україні і в Галичині йшли двома шляхами: звернення до історичної архітектурної спадщини та вивчення й творче використання мотивів народного дерев’яного будівництва, зокрема гуцульського і бойківського. Цей напрямок згодом отримав назву українського модерну. Представниками українського модерну, або за Ю. Бірюльовим “гуцульської сецесії”, були І. Левинський, Т. Обмінський, О. Лушпинський, Л. Левинський. Найзначнішими спорудами – представниками цього напрямку були будівлі Кредитного товариства “Дністер” на розі вулиць Руської та Підвальної (1904-1905 рр.), рис. 3.3, гуртожитку “Академічний дім” на вул. Коцюбинського, 21 (1904-1905 рр.), гімназії і бурси Українського педагогічного товариства на вулиці Чупринки, 103 (1906-1908 рр.).

Під кінець першого десятиліття ХХ ст. уже спадає хвиля зацікавлення прийомами віденського сецесіону. Близько 1908 року львівські архітектори перестали бачити в орнаменті засіб декоративної організації фасадів. В основі

Стильові напрямки розвитку архітектури Львова на початку ХХ ст.

Орнаментальна сецесія

Рис. 3.1. Будинок Сегалія на розі вул.
Чайковського, 6 та пр. Шевченка
(арх. бюро М. Уляма, 1905 р.)

Рис. 3.2. Будинок на пл.
Григоренка, 4

Український модерн

Рис. 3.3. Будинок на вул. Руський, 20
(арх. І. Левинський, О. Луштинський,
Т. Обмінський, Л. Левинський, 1905 р.)

Функціоналістський
модерн

Рис. 3.4. Торговий центр на вул.
Шпитальній, 1
(арх. Р. Фелінський, 1913 р.)

Стилізаторський модерн

Академічний модерн

Рис. 3.5. Палац Бельських
на вул. Коперника, 42
(арх. І. Біденський, 1921-1922 рр.)

Класицистичний модерн

Рис. 3.6. Будинок на вул.
Словацького, 2, 4
(арх. Й. Авім)

Садибний стиль

Рис. 3.7. Будинок на вул. Квітневій, 6
(арх. Ч. Міллер, 1927 р.)

Стилізовано-
декоративний стиль

Рис. 3.8. Будинок на пл. Ринок, 31
(арх. Б. Віктор, 1923 р.)

подальшої еволюції цього напрямку лежав потяг, з одного боку, до раціональних планувальних і конструктивних вирішень, а з другого – до виявлення пластики і посилення виразності архітектурних форм. Досягнення у будівельній техніці зумовили нове розуміння архітектурної тектоніки та її естетичних якостей [223, с. 119-122]. В архітектурній думці 1908-1914 років у межах раціональної сецесії народжувались ідеї раннього функціоналізму. Так, європейський модерн вступає у другу – зрілу фазу розвитку, в якій, паралельно або переплітаючись між собою, формуються два основні його напрямки: так звані стилізаторський і функціоналістський модерн [223, с. 122; 16, с. 67].

Яскравими представниками функціоналістського напрямку були В. Мінкевич, А. Шишко-Бонуч, Р. Фелінський. Зокрема Р. Фелінським були запроєктовані одні з найкращих споруд цього напрямку – кам'яниця Рогатина на розі вулиць Костюшки та Січових Стрільців і торговий дім (універмаг “Магнус”) на вулиці Шпитальній, 1 (1912-1913 рр.), рис. 3.4.

Панівним творчим напрямком після Першої світової війни до 1920-х рр. залишався зрілий модерн. На загальному тлі було визначено три основні напрямки. Прихильники класичних традицій у *стилізаторському модерні* залишалися вірними класичним правилам архітектурної композиції. Проте, у межах стилізаторського напрямку розрізняли академічний, рис. 3.5, та класицистичний модерн, рис. 3.6. Послідовники цих течій споруджували, головним чином, репрезентативні адміністративні та громадські будинки. В основі другого напрямку *“садибного стилю”*, рис. 3.7, лежало прагнення його прихильників використати в своїх творах історичні зразки садиб польської шляхти у модернізованому їх трактуванні. Цей напрямок був продовженням національно-романтичної течії європейського модерну. В *“садибному стилі”* проводилось переважне будівництво невеликих установ малоквартирних житлових будинків і котеджів. Третій напрямок *“стилізовано-декоративний”*, рис. 3.8, виступав, перш за все, в інтер'єрах, а також у будівництві малих архітектурних форм – павільйонів, іноді – в декоративному оформленні фасадів.

Згідно В. Вуйцика та Р. Липки, новий етап у розвитку архітектури Львова розпочався у 1926 році, коли була організована виставка “Місто і житло”, де демонструвалися конкурсні проекти масового дешевого житла. У проектній

будівельній практиці з того часу визнання отримав напрямок, який вже повністю базувався на позиціях чистого функціоналізму [223, с. 126].

Новий імпульс розвитку житлової архітектури Львова надала організована у 1926 році виставка “Місто і житло”. На виставці були продемонстровані проекти нового масового житла, які ґрунтувалися на застосуванні засад раціональної організації простору і використання нових будівельних технологій. Виставка засвідчила орієнтацію львівських архітекторів на прогресивні європейські тенденції у проектуванні, особливо на досвід німецьких архітекторів (Вальтер Гропіус, Міс ван дер Роє). Одночасно це продемонструвало занепад концепції архітектури модерну, а також те, що функціоналізм став домінуючим напрямком в архітектурі Львова 1930-их років. Простота і логічність архітектурних форм, їх чітке поєднання з функцією споруд стали прикладом для проектування житла у Львові. Пропагуючи новий підхід до проектування споруд, Вітольд Мінкевич вважав, що раціональне пов’язання конструкції, функції і матеріалу створює передумови для усунення відособлення архітектури від техніки.

3.2. Аналіз стилевих спрямувань в архітектурі садибного житла Львова початку XX ст.

Класифікація стилевих спрямувань в архітектурі Львова першої третини XX ст. У даній роботі досліджуваному часовому відрізку відповідає термін “модерн” (окреслено період в розвитку архітектури Львова з 1898 року по середину 1930-х років). Поряд з тим, дослідники архітектури Львова даного часу широко використовують термін “сецесія”, який був популярним у період Австро-Угорщини. Тому для збереження термінологічної зрозумілості деякі стилеві напрямки у даній роботі зберігають свої звичні назви, як наприклад “орнаментальна сецесія”.

Як було зазначено вище, у розвитку архітектури Львова розрізняють періоди раннього модерну або орнаментальної сецесії (кін. XIX ст.-1907 р.) та зрілого модерну або раціоналістичної сецесії (1907-1920-ті рр.). Архітектура модерну з часу свого зародження у Львові була позначена стилевим розмаїттям, що за визначенням В. Вуйцика та Р. Липки було пов’язане: “...з сильно вкоріненим історизмом” [223, с. 115]. Вже наприкінці XIX ст. у формуванні архітектури львівського модерну у

галузі садибного будівництва виразно намітилися три домінуючі тенденції: стилізаторський модерн, народно-романтичний модерн та орнаментальна сецесія. Також продовжив своє існування у небагатьох спорудах історизм.

Архітектура стилізаторського модерну продовжила лінію історизму у львівській архітектурі, хоча інакше інтерпретувала творчий метод використання першоджерел. Архітектура народно-романтичного напрямку львівського модерну зосереджувалася на розвитку рис національної архітектури. У засадах орнаментальної сецесії лежало прагнення довільного формоутворення і багатого пластичного трактування.

В стильовому аспекті у період архітектури модерну намітилися три основні тенденції. Перша з них ґрунтувалася на інтерпретації історичних архітектурних стилів. До цього напрямку належали історизм, а також модернізовані варіанти готики, ренесансу, бароко і класицизму. Для другої тенденції було характерним звернення до зразків народної та регіональної архітектури. До цього напрямку належали закопанський стиль, український модерн та садибний стиль. Третьою тенденцією розвитку була орнаментальна сецесія, яка розвинула власну архітектурну мову, що не апелювала до жодних історичних архітектурних прототипів. Стильове розмаїття напрямків в архітектурі садибного житла Львова першої третини ХХ ст. подане в табл. 3.2, 3.3.

Історизм. До 1906 року в архітектурі садибного житла Львова зустрічаємо об'єкти, стиль яких повністю копіює історичні прототипи, тобто історизм у своєму чистому вигляді продовжує існування. Прикладом такої споруди є будинок на вул. Коновальця, 54а (арх. А. Барщевський, 1905 р.), рис. 3.9. Простий декор фасаду ґрунтується на використанні елементів італійського ренесансу: вікна з простим карнизним завершенням, тричасний поділ фасаду по вертикалі, акцент входу в будинок з допомогою розшивки стін. Будинок на вул. Гіпсовій, 6 (арх. М. Кустанович, 1902 р.), рис. 3.10, також продовжує традицію історизму, ґрунтуючись на формах італійського неоренесансу. Садибні будинки, виконані у стилі історизму, у цей час характеризуються простотою композиції, обмеженою кількістю архітектурних деталей. В основному це малогабаритне, відносно дешево житло. Після 1906 року історизм в архітектурі Львова вже не зустрічається.

Класифікація стильових напрямків архітектури садибного житла Львова на початку ХХ ст.

Історизм

Рис. 3.9. Фасад будинку на вул. Коновальця, 54а
(арх. А.Барцевський, 1905 р.)

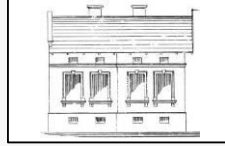

Рис. 3.10. Фасад будинку на вул. Гінсовій, 6
(арх. М.Кустанович, 1902 р.)

Модернізована готика

Рис. 3.11. Фасад будинку
на вул. Коновальця, 89
(арх. М.Маковіч, 1902 р.)

Рис. 3.12. Фасад будинку
на вул. Антоновича, 84
(арх. М.Кустанович, 1905р.)

Модернізований ренесанс

Рис. 3.13. Фасад будинку
на вул. Коновальця, 102
(арх. Т.Обмінський, 1905 р.)

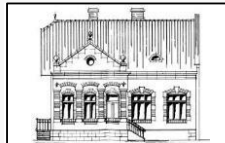

Рис. 3.14. Фасад будинку
на вул. Коновальця, 63
(1905 р.)

Модернізоване бароко

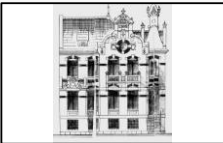

Рис. 3.15. Фасад будинку
на вул. Метрологічній, 6
(арх. З.Пшорн, 1905 р.)

Рис. 3.16. Фасад будинку
на вул. Метрологічній, 10
(арх. Я.Сосновський, А.Захарівич, 1910 р.)

Рис. 3.17. Фасад будинку на вул.
Тургенсва, 57 (арх. Ж.Садловський, 1910 рр.)

Рис. 3.18. Фасад будинку на вул.
Антоновича, 55 (арх.Ж.Плюнтковський, 1923р.)

Класифікація стилевих напрямків архітектури садибного житла Львова на початку ХХ ст.

Класицистичний модерн

Рис. 3.19. Фасад будинку
на вул. Коновальця, 99
(арх. А. Захарівич, 1926р.)

Рис. 3.20. Фасад будинку
на вул. Толстого, 37
(арх. М. Козут, Ж. Тішч, 1928 р.)

Народно-романтичний модерн

Рис. 3.21. Фасад будинку
на вул. Коновальця, 65
(арх. Я. Заїперл, 1903 р.)

Рис. 3.22. Фасад будинку
на вул. Метрологічної, 2
(арх. Я. Сосновський, А. Захарівич, 1904 р.)

Закопанський стиль

Рис. 3.23. Фасад будинку
на вул. Коновальця, 98
(арх. Т. Обмінський, 1904 р.)

Рис. 3.24. Фасад будинку
на вул. Коновальця, 69

Садибний стиль

Рис. 3.25. Фасад будинку
на вул. Толстого, 31
(арх. А. Шиманський, 1924 р.)

Рис. 3.26. Фасад будинку
на вул. Рудницького, 25
(арх. Ф. Каслер, 1928 р.)

Орнаментальна сецесія

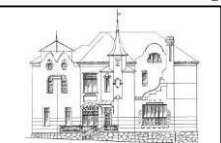

Рис. 3.27. Фасад будинку
на вул. Котляревського, 27
(арх. Е. Ярмівич, 1905 р.)

Рис. 3.28. Фасад будинку
на вул. Коновальця, 24
(арх. Ф. Хормінг, 1905 р.)

Стилізаторський модерн. Стильові спрямування в архітектурі Львова доби історизму стали важливою формотворчою підставою для розвитку стилізаторського модерну. У межах стилізаторського модерну у Львові в довоєнний період розвивалися наступні стильові спрямування: модернізовані форми готики, ренесансу в італійській та німецькій версіях, бароко, класицистичний модерн. Базовим елементом у стилетворенні залишалася архітектурна деталь. На відміну від її археологічно точної інтерпретації у добу історизму, прийшли принципи модернізації, спрощення та редукування.

Модернізована готика. Більшим діапазоном стильових вирішень характеризуються споруди, на фасадах яких продовжено у модернізованому вигляді стильові спрямування історизму. Одним із найбільш популярних напрямів у цей час стає модернізована готика, яка зустрічається в архітектурі Львова з 1901 по 1913 рр. У модернізованій готиці споруджували як малогабаритні будинки, так і великогабаритні споруди. Даний напрямок характеризувався використанням модернізованих форм готичної архітектури: щипцеві фронтони, стрілчасті та лучкові завершення вікон, використання лопаток, аркатурних поясів, вікон-розет. Широко використовувалися природній камінь, відкрита цегляна кладка.

Симетричною є композиція фасаду будинку на вул. Коновальця, 89 (арх. М. Макович, 1902 р.), рис. 3.11. Головний фасад розташований у торці будинку. Він старанно пластично пропрацьований. Головна вісь акцентована щипцеподібним завершенням, розташованим під ним вікном-розетою та ще одним вікном, яке оформлене у вигляді трифорію. Головний вхід має лучкове завершення і щипцеподібний фронтон. Площина фасаду розчленована лопатками, між якими розташовані вікна, що мають напівциркульні або лучкові завершення. Таким самим пластичним та старанно проробленим є боковий фасад, головна вісь якого акцентована виступом-ризалітом, який завершений щипцевим фронтоном. На осі ризаліту знаходяться два вікна і у полі фронтону – картуш з гербом. Дисиметрію у загальну композицію бокового фасаду вносять розташування слухових вікон та невеликий балкончик чорного входу з кованим огороженням у готичному стилі.

Симетричне вирішення головного фасаду має будинок на вул. Антоновича, 84 (арх. М. Кустанович, 1905 р.), рис. 3.12. Центральна вісь акцентована слабо

розвинутим ризалітом, який має трикутне завершення. Своєрідності цілій композиції надає використання дерев'яних елементів піддашся. “Готичності” фасаду надають стрілчасті та напівциркульні обрамлення прямокутних вікон. Підвіконні парапети прикрашені геометризаним орнаментом.

Одним із найцікавіших найбільш мальовничих будівель у стилі модернізованої готики є будинок на вул. Коновальця, 100 (арх. С. Улейський, 1910 р.). Вужчим торцевим фасадом споруда обернута до фронту забудови. Правий кут споруди акцентований напівкруглою вежею з нависаючою верхньою частиною та конусоподібним завершенням. Площина стіни вежі розчленована двома рядами прямокутних вікон, які об'єднані по вертикалі підвіконними парапетами з готичним орнаментом. Вікна другого поверху завершені фігурними сандриками. Ліва бокова вісь споруди акцентована стрімким трикутним фронтоном. Верх фронтона та п'яти арматурного поясу фронтона акцентовані стрімкими пінаклями. На осі фронтона розташована глуха стрілчаста ніша. Важливим елементом композиції бокового фасаду є центральний виступ-ризаліт. Верх фронтона завершений невеликим напіввальмовим дахом, що підтримується дерев'яною конструкцією. Акцентом ризаліту є композиція з потроєних вікон першого та другого поверхів, яка завершується фігурним сандриком. Загальна пластика фасаду збагачується за рахунок терас на першому та другому поверхах. Дана споруда є одним з найкращих прикладів модернізованої готики у Львові.

Модернізований ренесанс. Іншим напрямком модерністичної інтерпретації історичних стилів став ренесанс, який представлений у двох напрямках: італійському та німецькому. Характерним прикладом італійського ренесансу у Львові є будинок на вул. Антоновича, 36а (1905 р.). Це асиметрична але врівноважена композиція двох простих прямокутних об'ємів. Головний вхід акцентований розвинутим орнаментованим карнизом та лучковим аттиком. Площина цокольного поверху покрита рустом. Також рустом покриті кути споруди. Кути вищої частини будівлі прикрашені орнаментованими кронштейнами.

Ще одним характерним прикладом італійського ренесансу є будівля на вул. Коновальця, 102 (арх. Т. Обмінський, 1905 р.), рис. 3.13. Основним акцентом асиметричного фасадного вирішення є об'єм великого двосвітного холу. Головна

вісь цієї структурної частини будинку виділена стрімким дахом та композицією з вікон. Частково фасад вкритий розшивкою під дошку та покритий орнаментованими тягами. Кути споруди оздоблені рустом.

Прикладом модернізованого німецького ренесансу у Львові є будівля на вул. Коновальця, 63 (1905 р.), рис. 3.14. Це невеликий одноповерховий садибний будинок. Головний фасад споруди асиметричний, бокова вісь акцентована ризалітом з трикутним фронтоном. Площина фасаду оздоблена цеглою. Характерною ознакою, що свідчить про належність до німецької школи ренесансу, є тридільні вікна, оздоблені цегляним обрамленням з кам'яною перев'язкою.

Модернізоване бароко. Бароко у своїй модернізованій формі не знайшло широкого розповсюдження на початку ХХ ст. у Львові. У більшості проєктів можна зустріти лише використання окремих елементів барокової архітектури на фасадах споруд, деякі будівлі, хоча і були запроєктовані з використанням барокових елементів, були реалізовані у спрощеній модернізованій формі. Таким прикладом є будинок на вул. Метрологічній, 6 (арх. З. Пшорн, 1905 р.), рис. 3.15. Зигмунд Пшон був характерним представником бароко доби пізнього історизму у Львові. Цю ж лінію він продовжив у проєкті садибного будинку на вул. Метрологічній. Це була двоповерхова споруда, розташована у рядовій забудові. Композиція фасаду була різко асиметричною і динамічною. Акцентом фасадної композиції була центральна частина споруди, яка завершувалася криволінійним бароковим фронтоном. Фрагмент фасаду над входом завершувала башточка з цибулиноподібним куполом і флюгером. Верхня частина фронту та башта були щедро оздоблені ліпним орнаментом. У той же час в архітектурі фасаду зустрічалися сецесійні елементи, наприклад, огороження балкону другого поверху. Проте, будівля була реалізована у значно спрощеному вигляді. Дещо змінилося об'ємне вирішення фасаду, зникли характерний фронтон та башточка, багата барокова ліпнина. У результаті цілком змінився характер стильового вирішення фасаду.

Окремі елементи барокової архітектури зустрічаємо на фасаді споруди на вул. Метрологічній, 10 (арх. Я. Сосновський, А. Захарієвич, 1910 р.), рис. 3.16. Бароковими елементами є лише невеличкий криволінійний фронтон над головним входом та бароково оздоблений портал.

На фасадах деяких споруд зустрічаємо використання лише окремих барокових елементів у композиціях фасадів. Прикладом такого творчого методу є спарені будинки на вул. Тургенева, 57, рис. 3.17, та 57б (арх. Ж. Садовський, 1910 р.). Композиція фасадів обох споруд в цілому є симетричною. Центральні частини будівель виділені ввігнуто-вигнутими бароковими фронтонами, які, по-суті, і є “ознаками” бароковості даних будівель. У будинку №57 надвіконний простір прикрашений бароковим орнаментом у вигляді гірлянд.

Прикладом споруди, стильове вирішення якої ґрунтується на формах спадщини німецького бароко, є будинок на вул. Антоновича, 55 (арх. Ж. Пйонтковський, 1923 р.), рис. 3.18. Це невелика компактна споруда, перекрита високим чотирихилим вальмовим дахом, який і надає характерного колориту стильовому вирішенню. Під стрімким дахом розташований мансардний поверх, який освітлюється за допомогою вальмових слухових вікон, а також невеличкими віконцями типу “летюча миша”. Важливим елементом композиції є високий димар. Головний фасад є симетричним. На головній осі знаходиться вхід у будинок, який має просте обрамлення. До входу ведуть сходи, які з двох боків прикрашені кам'яними вазами з квітами. По обидва боки від входу розташовано по одному прямокутному вікну, які обрамлені плоскими лізенами. Підвіконні парапети прикрашені бароковими дзеркалами. Використання лізен, підвіконних дзеркал, високого вальмового даху надали цілій споруді характерного барокового звучання. Будівля була реалізована у запроєктованому вигляді.

Класицистичний модерн. Напрямок класицистичного модерну представляє собою вільну інтерпретацію, навіть значну стилізацію класичних форм. Композиції фасадів споруд побудовані на композиції різнорідних об'ємів, класичні форми зведені до найпростіших ознак-символів, які служать засобами пластичної виразності. Класицистичний характер мають багато садибних будинків Львова, які споруджені у 1905-1910 роках та 1926-1928 роках. Одним із перших архітекторів, у спорудах якого стали помітні тенденції класицистичного модерну, став А. Піллер. За його проектом споруджено будинок на вул. Толстого, 10 (1910 р.). Аналогічне вирішення фасаду має будинок на вул. Тарнавського, 89 (арх. А. Міллер, 1910 р.).

Складнішим за своїми стильовими характеристиками є садибні будинки, споруджені у стилі класицистичного модерну у другій половині 1920-х років. В

цілому вирішення фасадів цих споруд характеризується функціональністю та раціональністю, а класичні елементи зведені лише до певних символів. Фактично, ці будинки представляють собою перехідний етап між функціоналізмом та модерном у архітектурі Львова. Прикладом такого трактування класицистичного модерну є будинок на вул. Коновальця, 99 (арх. А. Захарівич, 1926 р.), табл. 3.3, рис. 3.19. Класицистичності фасаду надають прості напівкруглі обрамлення вікон першого поверху, напівциркульні прорізи аттику, що акцентує центральну вісь головного фасаду, класицистичні балясини огороження сходів. Цікавими класицистичними апеляціями є використання мотиву “Паладієвого” вікна, а також обгородження тераси другого поверху, що повторює характерний для львівського класицизму орнамент.

Ще одним прикладом такої “функціоналістичної” інтерпретації класицистичної архітектури пізнього модерну у Львові є будинок на вул. Толстого, 37 (арх. М. Когут, Ж. Тісч, 1928 р.), рис. 3.20. Особливістю у стилетворенні даної споруди є те, що джерелом для інтерпретації стали готичні мотиви.

Народно-романтичний модерн. Нове потужне стильове спрямування у архітектурі Львова, орієнтоване на використання прототипів народної архітектури, починає формуватися наприкінці 1880-х рр. XIX ст. Паралельно цей процес супроводжувався і живився зростаючим інтересом до народно-декоративного мистецтва. Очевидно, що звернення до мотивів народної архітектури у садибному будівництві було не лише даниною моді, але й адекватним вираженням специфічною мовою архітектури ідеї національної самовизначеності – однієї з найактуальніших суспільно-ідеологічних проблем Галичини кінця XIX ст. Звернення до народних традицій кінця XIX – початку XX століть набуло помітного характеру у багатьох країнах Європи. Зокрема, програми по вивченню архітектури народного житла фінансувалися у Німеччині, Австрії, Швейцарії. Проте, враховуючи, що народна архітектура європейських країн має багато спільних рис і явищ, як у конкретному регіоні, так і на всьому континенті, то можна виявити наявність певних спільних рис у творах архітектури різних національностей. Творчий процес самоутвердження народу через розвиток власних традицій, схрещених з іншими культурними досвідами та надбаннями, збагачених ними і піднятих на новий, більш високий рівень, є характерний для багатьох країн світу

[318, с. 174]. Слід зауважити, що садибне будівництво було найбільш придатною функціонально-типологічною групою споруд для сприйняття нових стильових новацій.

Всі будівлі, споруджені з використанням елементів народної архітектури, розташовані в районі вул. Коновальця, Залізняка, Мельника, тобто у районі так званого Нового світу. За своєю суттю, це було продовження традиції будівництва у національному стилі цього району, яка була започаткована наприкінці XIX ст. розбудовою ділянки Кастелівка. На зламі XIX-XX століть пошуки у розвитку національно-романтичного стилю продовжив Іван Левинський, який приймав активну участь у проектуванні та будівництві Кастелівки. Прикладом є одnorodинний малогабаритний будинок на вул. Коновальця, 72 (1901 р.). Асоціації із зразками народної архітектури викликають конструктивні елементи піддашся, які виконані із дерева, різьблені вітрові дошки, декоративні дерев'яні елементи слухового вікна. Стильове вирішення загальної площини фасаду апелює до романської архітектури, прикладом чого є лучкове завершення вікон.

В архітектурі будинку на вул. Коновальця, 65 (1903 р.), рис. 3.21, архітектор Я. Зайперл добився створення динамічної об'ємно-просторової композиції. Стрімкі напіввальмові дахи покриті дахівкою, завершені кованими шпильями, високі димарі створюють мальовничий силует споруди, обриси якої нагадують гірське житло.

В архітектурі будинку на вул. Метрологічній, 2 (арх. Я. Сосновський, А. Захарієвич, 1904 р.), рис. 3.22, відчувається вплив нової естетики – естетики раціоналістичної, для якої був характерний відхід від декоративності і перехід до раціоналістичної традиції. Цікаве колористичне вирішення досягається за рахунок поєднання цегляних елементів-вставок (наріжне рустування, напівциркульні завершення вікон, аркатурний пояс вікон піддашся) та гладкої тинькованої поверхні стіни.

Одним з найбільш характерних будівель закопанського стилю у Львові є великогабаритний одnorodинний будинок на вул. Коновальця, 98 (арх. Т. Обмінський, 1904 р.), рис. 3.23. Це дуже мальовнича, динамічна фасадна композиція. Будівля є асиметричною, домінантою свого композиційного вирішення є бокова вісь, яка акцентована високим наметовим завершенням. Скульптура Божої матері знаходиться також на боковій осі, що є нетиповим для її

розташування. Головний вхід вирішений у формі напівциркульного порталу, який оздоблений рустом. Мотив сонця зустрічаємо в оздобленні площин напівфронтов. Дерев'яні конструкції піддашся вражають майстерністю та вигадливістю свого вирішення. В оздобленні площин фасадів використані природний камінь, тинькування площин стін, дерево.

Характерним прикладом закопанського стилю є будинок на вул. Коновальця, 69 (арх. Й. Сосновський, А. Захарівич, 1906 р.), рис. 3.24. Пошуки стильового вирішення споруди тривали починаючи з 1901 року. Незважаючи на різні композиційні вирішення фасаду, домінуючою темою завжди залишався мотив сонця, який зустрічаємо в оздобленні фронтов, напівфронтов в усіх проектах. Стрімкі дахи з заломами, використання каменю ще більше типологічно наближають архітектуру будинку до традиційної архітектури гуралів.

Отже, в народно-романтичному напрямку львівського модерну довоєнного періоду можна розрізнити дві тенденції стильових вирішень:

- Синтез мотивів класичної та народної архітектури. Як правило, звернення до традицій класичної архітектури спостерігаємо на рівні першого, або першого і другого поверхів, що відображається в оздобленні вікон, порталів, рустуванні фрагментів стін. Звернення до мотивів народної архітектури, як правило, відбувається на рівні дахів, що відображається у архітектурі конструкцій піддашся, димарів, також часто балкони, веранди, лоджії будувалися з дерева з використанням народних елементів.

- Використання “чистих” форм закопанського стилю, що проявляється у загальній композиції фасадів, використанні характерної форми дахів, мотиву сонця, відсутності елементів класичної архітектури, застосуванні каменю для оздоблення фасадів.

Форми архітектури українського модерну не знайшли свого прямого відображення у “чистому” вигляді в архітектурі садибного житла, хоча у цей час український модерн доволі успішно розвивався в громадському будівництві, прикладами чого є споруди товариства “Дністер” на вул. Руській, 20 (арх. І. Левинський, О. Лушпинський, Т. Обмінський, Л. Левинський, 1905 р.), будинок бурси Українського педагогічного товариства на вул. Чупринки, 103 (арх. Л. Левинський, Т. Обмінський, 1906-1908 рр.), будинок колишньої дяківської

бурси на вул. Озаркевича, 2а (арх. І. Левинський, Т. Обмінський, 1904 р.), проте дослідники підкреслюють певні риси спорідненості пошуків національних стилів в архітектурі модерну [318, с. 174]. Тому деякі житлові споруди в народно-романтичному стилі цього часу можна частково ідентифікувати з формами карпатської архітектури, як, наприклад, будинок на вул. Коновальця, 98 (арх. Т. Обмінський, 1904 р.), де форма стрімкої вежі асоціюється з формами дзвіниць лемківських церков.

Садибний стиль. Перші житлові споруди у Львові садибного стилю були запроєктовані у 1923 році. Це був комплекс “Офіцерська колонія”, сформований в районі вулиць Самійленка [148-164, с. 194, 195], Черешневої [206-214, с. 196, 197], Пчілки [181, с. 196], Архипенка [199, 200, с. 196]. Особливістю формування фасадів було те, що два спарені будинки створювали композиційно єдиний фасад. Важливою ознакою в такому стилі ставав фронтон, який замінював характерний для садибного стилю портик на колонах. Не зважаючи на дуже подібні планувальні структури, кожний фасад відзначався індивідуальністю. Основною темою для творчих інтерпретацій стала спадщина польського бароко.

По-інакшому використані формальні можливості садибного стилю в архітектурі будинку на вул. Толстого, 31 (арх. А. Шиманський, 1924 р.), рис 3.25. Найважливішим елементом фасадної композиції залишається головна вісь, яка завершена модернізованим бароковим фронтоном. Головний вхід розташований збоку, що вносить певний елемент асиметрії у загальне композиційне вирішення.

Одним з найкращих прикладів садибного стилю у Львові є будинок на вул. Рудницького, 25 (арх. Ф. Каслер, 1928 р.), рис. 3.26. Головна вісь виділена двома колонами доричного ордеру, що підтримують балкон. Трикутний напівфронтон доповнює композицію головної осі. У композиції дахів простежуються інтерпретації барокових мотивів. Дана споруда є класичним прикладом використання садибного стилю в архітектурі Львова.

Найбільшим житловим комплексом, який повністю вирішений у садибному стилі став комплекс вздовж вул. Мирного [28-50, с. 190,191], який складався з 24 будинків і був запроєктований у 1931 році архітектором К. Вайсом. Композиція фасадів всіх споруд побудована за двома принциповими взірцями. У першому випадку майже дослівно цитуються форми садибного стилю, де головна вісь акцентована на першому рівні чотири- або двоколонним портиком, що підтримує

балкон, а на рівні другого поверху головна вісь завершується фронтоном. При подібній композиції фасадів змінюється лише форма вікон та фронтонів центральної частини.

Орнаментальна сецесія. У засадах сецесії, на протилежність канонам класичної композиції, лежало прагнення до вільного формування об'ємів і багатого пластичного їх трактування; при цьому перевага надавалась експресивним пружним, хвилястим лініям і площинам [223, с. 115]. Відкинувши архітектурні історичні прототипи у пошуках архітектурної деталі, архітектори звернулися до мотивів рослинного і тваринного світу, таким чином розширивши діапазон архітектурних праобразів. Проте, стіни та фантазійно декоровані в цьому стилі архітектурні деталі, з бігом часу все частіше покривались ліпними прикрасами і примхливою орнаментикою на абстрактні або стилізовані рослинні мотиви. Внаслідок цього сецесія швидко набула чисто декоративних ознак і вже після 1905 р. почала занепадати. У Львові в архітектурі садибного житла ознаки орнаментальної сецесії помітні з 1901 по 1909 роки.

Одним із найцікавіших та найбільш ранніх прикладів садибного будинку стилю орнаментальної сецесії був будинок-майстерня скульптора Антонія Попеля на вул. Горбачевського, 6 (арх. В. Годовський, 1901 р.), споруда не збереглася. В архітектурі будівлі поєдналися традиції народної архітектури, зокрема у вирішенні дахів, проте, вирішення декору вікон, а особливо об'єму майстерні, дозволяють віднести споруду до напрямку модерну у Львові. Більш фантазійним та вигадливим за своїм об'ємно-просторовим вирішенням є будинок на вул. Котляревського, 27 (арх. З. Яримович, 1905 р.), рис. 3.27. Складної форми напівфронтони, декоративні вежі різних пропорцій, асиметричні вигини карнизів та віконних прорізів створюють дуже динамічну просторову композицію, яка стає домінантою у забудові вул. Котляревського. Мальовничість цілого вирішення підсилюється використанням кольорових керамічних вставок.

Дещо стриманіший варіант орнаментальної сецесії зустрічаємо в опорядженні фасаду будинку на вул. Коновальця, 24 (арх. Ф. Хормінг, 1905 р.), рис. 3.28. Композиція фасаду є врівноваженою і майже симетричною. Головним акцентом фасаду є центральний ризаліт з трикутним фронтоном. Прямокутні вікна оздоблені декором з рослинних мотивів. Сецесійний характер носять також картуші, розташовані на площині ризаліту, а також огороження балконів.

В архітектурі садибного житла орнаментальна сецесія не знайшла дуже широкого застосування. В цілому, вона зводилася лише до декоративного прикрашання фасадів, що стало певним художнім штампом і швидко вичерпало свої можливості. Незважаючи на це в архітектурі садибного житла можна знайти зразки орнаментальної сецесії, позначені самотутністю та індивідуальністю почерку архітекторів.

Динаміка змін стилєвих спрямувань архітектури Львова на початку ХХ ст. представлена у табл.3.4.

3.3. Стилєві особливості розвитку архітектури садибного житла Львова

Композиційні закономірності у побудові фасадів житлових споруд початку ХХ ст., табл. 3.5. Архітектурна композиція об'єктів садибного житла Львова на початку ХХ ст. являє собою синтез об'ємів і просторів, органічного поєднання в єдину стійку систему.

Основними засобами архітектурної композиції стають симетрія і пропорція. У даному дослідженні розглянуто архітектурну композицію цілої споруди, тобто об'ємно-просторове поєднання мас, і композицію головних фасадів садибних будинків. За принципом об'ємно-просторового вирішення можна розрізнити два типи композиції: симетрична відносно центральної осі, асиметрична. Симетричні об'ємно-просторові композиції зустрічаємо у тому випадку, коли садибні будинки є спареними вздовж однієї стіни. Як правило, такі споруди мають дзеркальне планування і, таким чином, досягається симетрія цілого об'ємного вирішення споруди. Прикладами такого вирішення є спарені будинки на вул. Черешневій, 11, 13 (1923 р.), Черешневій, 6,8 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), Самійленка, 13, 15 (1923 р.), рис. 3.29, на вул. Пчілки, 15, 17 (арх. Р. Воєльпел, 1928 р.), рис. 3.30.

Проте, частіше об'ємно-просторові композиції були асиметричними. Вони будувалися за принципом урівноваженого поєднання різних за метричними розмірами об'ємів. У проектуванні вілл і особняків не застосовувалось якихось певних оптимальних схем. Архітектура вілл і особняків вражає різноманітністю планувально-композиційних. При всьому їх розмаїтті можна виділити характерні спільні засади проектування, продиктовані принципами раціоналізму і комфорту. Такими засадами були низька поверховість (один або два поверхи) і чітке

Таблиця 3.4.

**Динаміка змін стилєвих спрямувань
архітектури Львова на початку ХХ ст.**

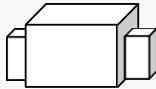
Рік	Стилєове спрямування								
	Історизм	Модернізована готика	Модернізований ренесанс	Модернізоване бароко	Класицистичний модерн	Народно-романтичний модерн	Законанський стилє	Садибний стилє	Орнаментальна сецесія
1895	■								
1900	■					1898 ■			
1905	■	1901 ■	1905 ■	1905 ■		■	1904 ■		1901 ■
1910	1906 ■	■	1905 ■	■		■	1906 ■		■
1915		1913 ■		1910 ■	1910 ■	1911 ■			1909 ■
1920	Період та Першої світової війни і повсенної кризи								
1925				1923 ■	1923 ■			■	
1930					1928 ■			■	
1935								1933 ■	

**Композиційні закономірності побудови
садибних житлових споруд Львова на початку XX ст.**

ТИПИ ОБ'ЄМНО-ПРОСТОРОВОЇ КОМПОЗИЦІЇ

Симетричний

Асиметричний

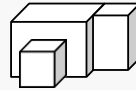

Рис. 3.29. Фасад будинку на вул. Самійленка, 13, 15 (1923 р.)

Рис. 3.30. Фасад будинку на вул. Пчілки, 15, 17 (арх. Р.Воетел, 1928 р.)

Рис. 3.31. Фасад будинку на вул. Коновальця, 67 (арх. Й.Сосновський, 1906 р.)

Рис. 3.32. Фасад будинку на вул. Рудницького, 15 (1923 р.)

ТИПИ КОМПОЗИЦІЙНОГО ВИРІШЕННЯ ФАСАДІВ

Симетричний

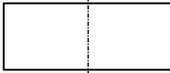

Рис. 3.33. Фасад будинку на вул. Коновальця, 89 (арх. М.Маковіч, 1902 р.)

Десиметричний

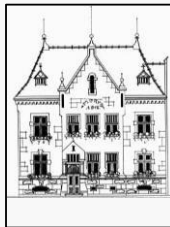

Рис. 3.34. Фасад будинку на вул. Толстого, 15 (арх. А.Піллер, 1911 р.)

Асиметричний

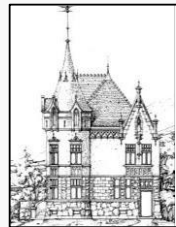
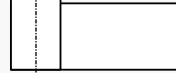

Рис. 3.35. Фасад будинку на вул. Коновальця, 100 (арх. С.Улейський, 1902 р.)

розмежування функціональних зон по вертикалі та горизонталі. Планувальне вирішення садибних будинків залежало великою мірою від розміщення споруди у системі міської забудови. Споруди, які були розташовані окремо, мали асиметричну планувальну структуру, зумовлену функціональними вимогами і, як наслідок, асиметричні об'єми вирішення. Прикладами асиметричних об'ємно-просторових вирішень є будинки на вул. Коновальця, 67 (арх. Й. Сосновський, 1906 р.), рис. 3.31, Мельника, 7 (арх. А. Богохвальський, 1905 р.), Метрологічної, 2 (арх. Я. Сосновський, А. Захарієвич, 1904 р.), Рудницького, 15 (1923 р.), рис. 3.32 та інші.

Аналіз, проведений у дослідженні, дає підстави стверджувати те, що на початку ХХ ст. у Львові використовувалися наступні типи композицій фасадів садибного житла:

- симетричний (симетрія відносно головної осі);
- дисиметричний (симетрія відносно головної осі, несиметричні лише окремі деталі);
- асиметричний (бокова вісь як головний акцент).

Часто садибні будинки мали різні типи фасадних композицій: симетричний головний фасад та асиметричні або десиметричні бокові та тильний фасад, що зумовлювалося принципами функціональної організації. Прикладом такої споруди є будинок на вул. Коновальця, 89 (арх. М. Маковіч, 1902 р.), рис. 3.33, де головний фасад є симетричним, а боковий – десиметричним. Десиметричними фасадними композиціями є фасади будинків на вул. Коновальця, 102 (арх. Т. Обмінський, 1905 р.), Черешневій, 6,8 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), Коновальця, 24 (арх. Ф. Хормінг, 1905 р.), Толстого, 15 (арх. А. Піллер, 1911 р.), рис. 3.34. Домінуючим типом композиції фасадів став асиметричний. Асиметрія зумовлювалася введенням у композицію фасаду будівлі бокової осі, яка і ставала головним акцентом. Такою віссю, як правило, були бокова або наріжні вежа, боковий ризаліт чи об'єм із характерним завершенням. Прикладом фасаду з боковою вежею є будинок на вул. Труша, 11а (арх. К. Боублик, 1910 р.), Коновальця, 100 (арх. С. Улейський, 1910 р.), рис. 3.35, Рудницького, 12 (1913 р.).

Аналіз пропорцій фасадів садибних будинків Львова початку ХХ ст. представлений у табл. 3.6. Він засвідчує, що за основу побудови фасадів використовувався квадрат і рівнобедрений трикутник. На основі квадрату і

**Аналіз пропорцій фасадів
садибних житлових будинків Львова на початку XX ст.**

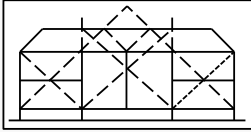

Рис. 3.36. Схема пропорцій та фасад будинку на вул. Самійленка, 5, 7
(арх. В. Якимовський, 1923 р.)

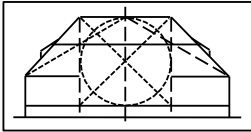

Рис. 3.37. Схема пропорцій та фасад будинку на вул. Черешневій, 7, 9
(арх. В. Якимовський, 1923 р.)

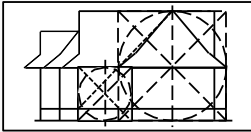

Рис. 3.38. Схема пропорцій та фасад будинку на вул. Коновальця, 69

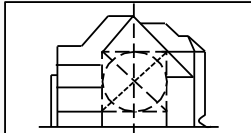

Рис. 3.39. Схема пропорцій та фасад будинку на вул. Коновальця, 102
(арх. Т. Обмінський, 1905 р.)

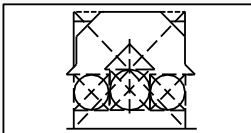

Рис. 3.40. Схема пропорцій та фасад будинку на вул. Тарнавського, 89
(арх. А. Міллер, 1910 р.)

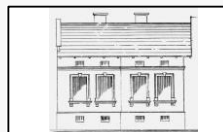
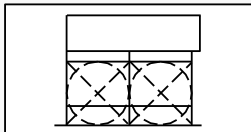

Рис. 3.41. Схема пропорцій та фасад будинку на вул. Гіпсовій, 6
(арх. М. Кустанович, 1902 р.)

трикутника виконано побудови фасадів будинків на вул. Самійленка, 5, 7 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), рис. 3.36, Черешневій, 7, 9 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), рис. 3.37, Коновальця, 69, рис. 3.38, Коновальця, 102 (арх. Т. Обмінський, 1905 р.), рис. 3.39, Тарнавського, 89 (арх. А. Міллер, 1910 р.), рис. 3.40, Гіпсовій, 6 (арх. М. Кустанович, 1902 р.), рис. 3.41.

Синтез мистецтв в архітектурі садибного житла Львова початку ХХ ст. Тяжіння до широкого використання різноманітних будівельних і обробних матеріалів було однією із характеристик садибного житла. Окрім традиційних матеріалів – цегли, каменю, скла, металу – в архітектуру фасадів садибних будинків почали вводити керамічні панно, дерево, кований метал.

Приклади контрастного співставлення різних за формою і кольором поверхонь фасадів садибних житлових будинків Львова на початку ХХ ст. представлені у табл. 3.7.

Фактура і колір оздоблювального матеріалу у архітектурі садибного житла у цей час перетворилися в один із важливих і самостійних засобів архітектурної виразності. Використовуються контрасти фактурних співставлень по-різному оброблених поверхонь одного і того ж самого матеріалу: різні види фасадного тиньку, різний обробіток природного каменю. Також використовується співставлення фактури різних матеріалів: природний камінь, поливана цегла і тиньк; природний камінь і тиньк. Дуже поширеним художнім прийомом у той час було використання контрастів фактурного та колористичного співставлення червоної цегли та природного каменю або тиньку. Прикладами таких споруд є будинки на вул. Антоновича, 44 (арх. М. Чорний, 1906 р.), рис. 3.42, Антоновича, 85 (арх. М. Кустанович, 1900 р.), Коновальця, 88 (арх. М. Маковіч, 1904 р.), Метрологічній, 2 (арх. Я. Сосновський, А. Захарієвич, 1904 р.), Метрологічній, 6 (арх. З. Пшон, 1905р.) рис. 3.43, Самчука, 6, рис. 3.44, Стуса, 3, Ожешка, 11, рис. 3.45, Парковій, 9, рис. 3.46, Антоновича, 54, рис. 3.47.

Поширеним матеріалом, який часто з'являється на фасадах садибних будинків Львова на початку ХХ ст. стає дерево, табл. 3.8. Як правило, у дереві виконувалися конструкції піддашшя, веранд, різьблення мансардних вікон. Прикладами використання дерева у садибному будівництві є будинки на вул. Мельника, 7 (арх. А. Богохвальський, 1905 р.), рис. 3.48, Чупринки, 29 (арх. З. Яримович, 1901 р.),

Варіанти контрастного співставлення різних за фактурою і кольором поверхонь садибних будинків Львова на початку ХХ ст.

Рис. 3.42. Фрагмент фасаду будинку на вул. Антоновича, 44
(арх. М.Чорний, 1906 р.)

Рис. 3.43. Фрагмент фасаду будинку на вул. Метрологічній, 6
(арх. З.Пион, 1905 р.)

Рис. 3.44. Фрагмент фасаду будинку на вул. Самчука, 6

Рис. 3.45. Фрагмент фасаду будинку на вул. Ожешко, 11а

Рис. 3.46. Фрагмент фасаду будинку на вул. Парковій, 7

Рис. 3.47. Фрагмент фасаду будинку на вул. Антоновича, 54

**Використання дерева в композиціях фасадів
садибних будинків Львова на початку XX ст.**

Рис. 3.48. Застосування “мотиву сонця” в оздобленні будинку на вул. Мельника, 7 (арх. А. Богохвальський, 1905 р.)

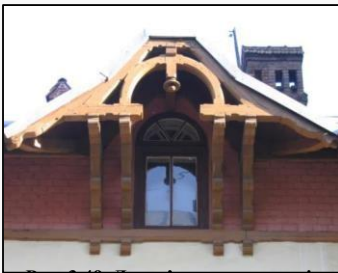

Рис. 3.49. Дерев'яна конструкція піддашся будинку на вул. Чупринки, 29 (арх. З. Яримович, 1901 р.)

Рис. 3.50. Дерев'яні кронштейни будинку на вул. Рудницького, 9 (арх. М. Ковальчук, 1911 р.)

Рис. 3.51. “Мотив сонця” у конструкції піддашся на будинку на вул. Антоновича, 75

Рис. 3.52. Дерев'яна конструкція піддашся будинку на вул. Коновальця, 16 (1904 р.)

рис. 3.49, Рудницького, 9 (арх. М. Ковальчук, 1911 р.), рис. 3.50, Самійленка, 10 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), Антоновича, 75, рис. 3.51, Ожешка, 9, Антоновича, 99, Антоновича, 84 (арх. М. Кустанович, 1905 р.), Коновальця, 16 (1904 р.), рис. 3.52. Більшість з цих споруд виконані у стилі народного романтизму. Це свідчить про те, що вибір будівельного матеріалу зумовлювався також вибором стилю споруди.

У гаму фактурних співставлень також входили скло, майоліка, вітражі. Часом використовувалися у фасадах різних споруд прямокутні, трикутні, круглі вставки, розподілені в ритмі, суміщеному з кроком віконних отворів і входами. Проте, у Львові в архітектурі садибного житла, на відміну від прибуткових будинків і громадських споруд, цей тип оздоблення не набув широкого поширення. Найчастіше використовували майолікові вставки, табл. 3.9. Приклади міжвіконних керамічних вставок та вставки під екседрою має будинок на вул. Антоновича, 99 (1909 р.), рис. 3.53. Одним із найкращих прикладів такого використання є оздоблення порталу будинку на вул. Снопківській, 16, де у напівкруглий фронтон порталу вмонтовано рондо із композицією Божої матері з немовлям, рис. 3.54. Майоліковими вставками прикрашені фасади особняків на вул. Коновальця, 16 (1904 р.), рис. 3.55, Коновальця, 88 (арх. М. Маковіч, 1902 р.), Коновальця, 110 (арх. А. Данішевський, 1906 р.), рис. 3.56, Коновальця, 108 (арх. А. Данішевський, 1906 р.), рис. 3.57.

Асортимент оздоблювальних матеріалів доповнив художній метал: кронштейни карнизів, огороження балконів, козирки над під'їздами, перила сходових кліток. Хоча впровадження в архітектурну практику металевих конструкцій почалося ще в XIX столітті, проте система орнаменталізації архітектури доби історизму не виявляла, а приховувала нову структуру будівель, металеві конструкції не набували естетичних якостей. Для архітектури початку XX ст. властиве акцентування фактурних властивостей матеріалу, що часто перетворювалося у стилізацію не лише форм і ліній, але і самих фактур. Архітектори даного періоду також практикували використання художнього металу в архітектурі садибного житла, табл. 3.10.

Часто дахи будинків завершувалися металевими флюгерами, наприклад у будинках на вул. Антоновича, 44 (арх. М. Чорний, 1906 р.), рис. 3.58, Коновальця,

**Використання майолікових вставок у композиціях фасадів
садибних будинків Львова на початку XX ст.**

Рис. 3.53. Вставки між вікнами та під екседрою
на будинку на вул. Антоновича, 99 (1909 р.)

Рис. 3.54. Рондо на будинку на вул.
Снопківській, 16

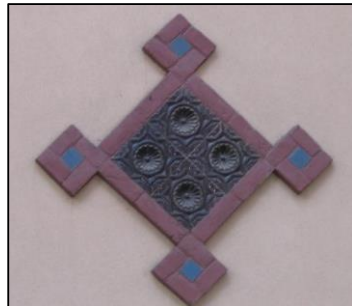

Рис. 3.55. Вставка між вікнами на
будинку на вул. Коновальця, 16 (1904 р.)

Рис. 3.56. Вставки над вікном на будинку
на вул. Коновальця, 110
(арх. А. Данішевський, 1906 р.)

Рис. 3.57. Вставки над вікном на
будинку на вул. Коновальця, 108
(арх. А. Данішевський, 1906 р.)

**Використання художнього металу в композиціях фасадів
садибних будинків Львова на початку ХХ ст.**

Рис. 3.58. Флюгер на будинку
на вул. Антоновича, 44
(арх. М. Чорний, 1906р.)

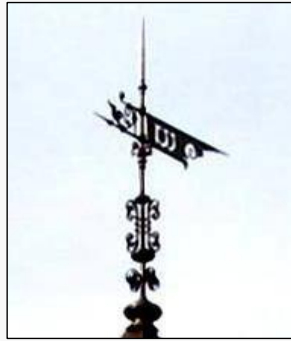

Рис. 3.59. Флюгер на будинку
на вул. Коновальця, 98
(арх. Т. Обмінський, 1904 р.)

Рис. 3.60. Завершення на
будинку на вул. Самчука, 6

Рис. 3.61. Вензель на будинку
на вул. Антоновича, 74
(арх. С. Байковський, 1906 р.)

Рис. 3.62. Фрагмент огороження
балкону у будинку на вул. Самчука, 6

Рис. 3.63. Фрагмент огороження
балкону у будинку на вул. Архипенка, 2

98 (арх. Т. Обмінський, 1904 р.), рис. 3.59. Металеве завершення даху будинку на вул. Самчука, 6 показано на рис. 3.60. Використання вензеля в оздобі фасаду є на будинку на вул. Антоновича, 74 (арх. С. Байковський, 1906 р.), рис. 3.61.

Найбільш поширеним прийомом було використання огорожувальних конструкцій для балконів. Прикладами таких будинків є будинки на вул. Самійленка, 9 (1923 р.), Метрологічній, 10 (арх. Я. Сосновський, А. Захарієвич, 1910 р.), Самчука, 6, рис. 3.62, Архипенка, 2, рис. 3.63, Парковій, 7.

Фасади садибного житла, звільнені від традиційного архітектурного декору періоду історизму, стали місцем розташування декоративних композицій. У попередній період скульптура та малярство на стінах фасадів не мали самостійного значення. Як і колір, вони були лише допоміжним елементом у системі ілюзорного декору. На початку ХХ ст. у застосуванні малярства і скульптури не були зафіксовані канони, а визначалися у кожному випадку індивідуально відповідно до композиції конкретної споруди. Скульптура та малярство інколи перетворювалися у композиційний засіб першочергової важливості. В проаналізованих об'єктах даного дослідження архітектури садибного житла Львова початку ХХ ст. не виявлено прикладів використання малярства на фасадах споруд. Натомість, кругла скульптура знайшла своє застосування, табл. 3.11. Як правило, це були скульптурні постаті Божої матері у напівкруглих нішах, розташовані на площині головного фасаду. Приклади такого використання скульптури є у будинках на вул. Черешневій, 2,4 (арх. В. Якимовський, 1923 р.), Метрологічній, 6 (арх. З. Пшон, 1905 р.), Коновальця, 98 (арх. Т. Обмінський, 1904 р.), Антоновича, 54, рис. 3.64, Кременецькій, 11а, рис. 3.66, Сельських, 18, рис. 3.67. Інколи кругла скульптура відігравала важливу роль у завершенні композиції фасаду. Наприклад, у будинку на вул. Природній, 17, рис. 3.68, скульптура орла завершує бароковий фронтон бокового ризаліту споруди і надає врівноваженості всій композиції. Рельєфи та горельєфи у вигляді картушів, макаронів, гірлянд широко використовували для оздоблення фасадів споруд. Вони ставали основними акцентами або важливими складовими композиції головного фасаду. Прикладами цього є будинки на вул. Самчука, 6, Залізняка, 4 (1901 р.), рис. 3.65, Парковій, 7, рис. 3.69.

**Використання круглої скульптури в композиціях фасадів
садибних будинків Львова на початку XX ст.**

Рис. 3.64. Екседра на будинку на
вул. Антоновича, 54

Рис. 3.65. Екседра зі скульптурою на
будинку на вул. Залізняка, 4 (1901 р.)

Рис. 3.66. Екседра зі скульптурою на
будинку на вул. Кременецька, 11а

Рис. 3.67. Екседра зі скульптурою
на будинку на вул. Сельських, 18

Рис. 3.68. Завершення фронту
будинку на вул. Природній, 17

Рис. 3.69. Екседра зі скульптурою на
фасаді будинку на вул. Парковій, 7

Проте, часто у межах одного фасаду використовували комплекс прийомів архітектурно-художньої виразності для створення гармонійного та яскравого вирішення. Це свідчить про те, що ідея синтезу мистецтв знайшла своє застосування в архітектурі садибного житла Львова на початку ХХ ст.

Необхідно зазначити, що для садибного житла Львова досліджуваного періоду було характерне стримане використання кольору, обмежена кількість скульптурного декору. Архітектурна виразність споруд міста будувалася на принципі пластичних вирішень, сміливого поєднання об'ємів будинків.

Архітектурні деталі у формуванні стильового вирішення житлових споруд. Аналіз стильових особливостей фасадів споруд свідчить про те, що носієм, інформатором архітектурного стилю споруди початку ХХ ст. залишається, подібно, як і в час історизму, архітектурна деталь, табл. 3.12. Змінюються, проте, способи її інтерпретації. На зміну археологічно точній репродукції приходить принцип редукування та модернізації. Таким чином, архітектурна деталь “спрощується”, стає більш лаконічною, проте зберігається її загальний характер, пропорції, її і надалі можна ідентифікувати з певним архітектурним стилем минулого.

У спорудах, які за стильовими характеристиками належать добі історизму, ще зберігається точне копіювання архітектурних деталей, як наприклад у будинку на вул. Коновальця, 54а (арх. А. Барщевський, 1905 р.).

У спорудах стилізаторського модерну архітектурні деталі інтерпретуються. Наприклад, у формах модернізованого італійського ренесансу у будинку на вул. Антоновича, 36а (1905 р.), німецького ренесансу на вул. Коновальця, 63 (1905 р.), модернізованої готики на вул. Коновальця, 108 (арх. А. Данішевський, 1906 р.). Приклад використання маскарону в оздобленні фасаду бачимо у будинку на вул. Коновальця, 88 (арх. М. Маковіч, 1904 р.), рис. 3.73, “мотив сонця” – на фасаді будинку на вул. Мельника, 7 показано на рис. 3.71, картуш – на фасаді будинку на вул. Залізняка, 4 (1901 р.), рис. 3.72. Прикладами обрамлення вікон ліпниною є будинки на вул. Коновальця, 80, рис. 3.70, Снопківській, 16, рис. 3.74, Антоновича, 64, рис. 3.75.

Споруди академічного модерну характеризувалися близькістю до канонічних класицистичних зразків. Таких споруд у садибній забудові початку ХХ ст. не виявлено.

**Використання ліпнини в композиціях фасадів
садибних будинків Львова на початку XX ст.**

Рис. 3.70. Обрамлення вікна на будинку на вул. Коновальця, 80

Рис. 3.71. “Мотив сонця” на будинку на вул. Мельника, 7 (арх. А. Богохвальський, 1905 р.)

Рис. 3.72. Картуш на будинку на вул. Залізняка, 4 (1901 р.)

Рис. 3.73. Маскарон на будинку на вул. Коновальця, 88 (арх. М. Макович, 1904 р.)

Рис. 3.74. Оздоблення вікон ліпниною на будинку на вул. Снопківській, 16

Рис. 3.75. Оздоблення вікон ліпниною на будинку на вул. Антоновича, 64

РОЗДІЛ 4

СТАН ЗБЕРЕЖЕННЯ САДИБНОГО ЖИТЛА ЛЬВОВА ПОЧАТКУ ХХ СТ. ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО АРХІТЕКТУРНОГО РОЗВИТКУ МІСТА

4.1. Стан збереження садибних будинків Львова початку ХХ ст.

На основі методу порівняльного аналізу був визначений стан збереження садибних будинків початку ХХ ст. В цілому було обстежено 289 будинків. Для визначення стану були розроблені спеціальні критерії:

- збереження за фізичним станом, яке було оцінене з чотирьох позицій: відмінне збереження, добре збереження, задовільне збереження, аварійне збереження;

- відповідність первинному (запроектваному) вигляду, яке визначалося за наступними показниками: об'ємно-розпланувальне вирішення (збережене у первинному вигляді, частково змінене, значно змінене), колористичне вирішення (збережене у первинному вигляді, частково змінене, повністю змінене), будівельні матеріали (традиційні, часткове використання новітніх, новітні);

- збереження за функцією, яке було оцінене з двох позицій: збережена функція, змінена функція.

Збереження за фізичним станом. Оцінка збереженості за фізичним станом проводилася на основі натурних обстежень. До відмінно збережених будинків були зараховані ті, які існують в ідеальному фізичному стані. Прикладами таких споруд є будинки на вул. Антоновича, 44 (арх. М. Чорний, 1906 р.), Карманського, 15 (арх. Д. Вуховіч, 1933 р.). До категорії добре збережених споруд були віднесені ті будівлі, у яких конструктивні елементи були збережені у доброму стані, проте зовні споруди потребували ремонту (пошкодження потинькування, пофарбування, часткове знищення оздоблювальних елементів). Прикладами споруд, які збереглися у доброму стані, є наступні: будинки на вул. Коновальця, 71 (1901 р.), Рудницького, 12 (1913 р.). До споруд, які знаходилися у задовільному стані були зараховані ті, у яких конструктивні елементи були частково пошкоджені, проте після ремонту могли бути повністю відновленими. Зовнішній вигляд таких споруд вимагав значного ремонту. Прикладами таких будинків є будівлі на

вул. Метрологічній, 8 (арх. Я. Сосновський, А. Захарієвич, 1910 р.), Повітряній, 41. До аварійних будинків належали ті, конструкції яких знаходилися у незадовільному, загрозовому для життя людини стані. Такі споруди потребували капітального ремонту. Прикладами таких будівель є будинки на вул. Донецькій, 14, Невеликій, 4.

У результаті натурного обстеження були виявлені наступні дані: відмінно збереженими є 15 % будинків, добре збереженими є 60 % будинків, у задовільному стані 23 % будинків, у аварійному стані 2 % будинків. Виявлені дані свідчать про те, що більшість будинків знаходяться у відмінному і доброму фізичному стані. Це є результатом того, що більшість споруд знаходяться у приватній власності і про них добре піклуються.

Відповідність первинному (запроектованому) вигляду. Оцінка відповідності первинному вигляду проводилася на основі натурних обстежень. Обстеження було проведено у два етапи. Перший етап – 2002-2004 рр. (на початковому етапі проведення даного дослідження) та другий етап – 2007 р. (на завершальному етапі даного дослідження). Ступінь збереженості визначався відповідно до наявних проектних креслень, тобто порівнювався існуючий стан будівлі та її проект. Було помічено, що протягом останніх років споруди інтенсивно перебудовуються та реконструюються, що значно змінює їх первісний вигляд. Зокрема, таким прикладом є будинок на вул. Сельських, 18. У 2003 р. будівля знаходилась у задовільному фізичному стані і, очевидно, відповідала проектному вирішенню (оскільки у архіві було виявлено багато аналогічних споруд). Проте, протягом 2006-2007 рр. був проведений ремонт будівлі. У результаті цих робіт будівля позбулася характерного декору, зокрема обрамлення вікон та ніші для статуй. Фасади набули спрощеного вигляду і будівля тепер візуально не ідентифікується як така, що належить початку ХХ ст. Аналогічним прикладом є будинок на вул. Антоновича, 93. У процесі проведення капітального ремонту повністю змінюються фасади споруди. Зокрема, будівля втрачає обрамлення вікон, дверей, рустування стін. Таким чином, змінюється зовнішній вигляд будівлі і ми поступово візуально втрачаємо забудову початку ХХ ст.

Проте є й інші приклади проведення ремонтно-конструктивних робіт, коли фасади споруд та їх характерний декор старанно реставруються і будівлі

відновлюються, повністю зберігаючи свою автентичність та належність до певної стильової епохи. Прикладами такого підходу є будинки на вул. Гіпсовій, 12, Гіпсовій, 26, ряд будинків на вул. Мирного: №№ 6, 9, 10, 18, 23, 25.

Відповідність об'ємно-розпланувальному вирішенню. До збережених у первинному вигляді були віднесені ті споруди, які повністю відповідали проектному варіанту. Прикладами таких будівель є садибні будинки на вул. Самійленка, 2,4 (арх. М. Зімберген, 1927 р.), Квітневій, 6 (арх. Ч. Міллер, 1927 р.). До частково змінених були віднесені ті будівлі, які у результаті незначної добудови чи перебудови змінили свій зовнішній вигляд, проте зберегли первинний загальний характер будівлі. Прикладами таких споруд є будинки на вул. Коновальця, 90 (арх. Т. Стриєнський, 1908 р.), Мирного, 6 (арх. К. Вайс, 1931 р.). До значно змінених споруд були віднесені ті, зовнішній вигляд яких суттєво змінився після проведених реконструкцій. Прикладами таких будівель є будинки на вул. Мирного, 4 (арх. К. Вайс, 1931 р.), Черешневій, 2, 4 (арх. В. Якимовський, 1923 р.).

В цілому було визначено, що у первинному вигляді було збережено 70 % споруд, частково змінених було 20 % споруд, а значно змінених було 10 % споруд (проте відсоток значно змінених з кожним роком стрімко зростає).

Відповідність колористичному вирішенню. Об'єкти дослідження були проаналізовані стосовно їх відповідності первісному колористичному вирішенню. Джерела для аналізу були частково архівні матеріали, а також частково був проведений зондаж на виявлення первісного кольору. Також при проведенні аналізу колористичних вирішень був використаний метод аналогів, тобто виявлення первісної колористики споруди за існуючими подібними спорудами. Дослідженням було встановлено, що у момент проведення роботи близько 25 % об'єктів зберегли свою відповідність первісному колористичному вигляду. Прикладами таких споруд є будинок на вул. Рудницького, 11а та на вул. Пчілки, 25. Близько 40 % обстежених об'єктів частково змінили колористичне вирішення. Це будинки на вул. Морозенка, 22 і на вул. Коновальця, 108. У 35 % обстежених об'єктів було повністю змінене колористичне вирішення. Такими прикладами є будинки на вул. Залізняка, 4 та на вул. Пчілки, 21. Таким чином, ми можемо констатувати, що відбувається поступовий процес втрати первісної колористики споруд у результаті проведення реконструктивних та ремонтних робіт. Як правило,

архітектори і замовники не враховують історично зумовлених типів колористики фасадів.

Збереження за будівельними матеріалами. Об'єкти дослідження були проаналізовані з точки зору використання у сучасній практиці реконструкції та ремонту садибних будинків першої третини ХХ ст. новітніх будівельних матеріалів. Дослідженням встановлено, що будівельні матеріали характерні для періоду будівництва що вивчається, зберігаються у близько 50 % об'єктів дослідження. Такими прикладами є будинки на вул. Коновальця, 96 та на вул. Тарнавського, 97. Близько половини обстежених об'єктів зазнали часткової або значної зміни будівельних матеріалів. Найчастіше у будинках садибної забудови даного періоду замінюють дерев'яні вікна на метало-пластикові, замінюють покриття даху на метало-черепицю, а також обличковують цоколі керамічними або кам'яними плитами. Заміна будівельних матеріалів призводить до втрати первісного образу споруди і суттєво змінює їх колористичне вирішення. Прикладом часткового використання новітніх будівельних матеріалів є будинки на вул. Антоновича, 54 та на вул. Метрологічній, 2. Використання новітніх будівельних матеріалів повністю змінили архітектурний образ будинків на вул. Франка, 149 та на вул. Пчілки, 23. Використання новітніх будівельних матеріалів та технологій поки-що руйнує характерний архітектурний образ садибної забудови початку ХХ ст. Необхідним є посилений контроль над виконанням паспортів фасадів будинків, що реконструюються і особлива увага повинна приділятися контролю над виконанням проектних вирішень.

Збереження за функцією. До збережених за функцією були віднесені споруди, які не змінювали впродовж існування свого функціонального призначення. Прикладами таких будівель є будинки на вул. Коновальця, 106 (арх. К. Жечицький, 1906 р.), на вул. Гіпсовій, 12 (1926 р.), на вул. Ожешка, 9. До змінених за функцією віднесені ті споруди, які від часу свого існування змінили функціональне призначення. Прикладами таких змінених за функцією будівлями є будинки на вул. Чупринки, 29 (арх. З. Яримович, 1901 р.), де зараз знаходиться відділ реєстрації актів цивільного стану, на вул. Коновальця, 88 (арх. М. Маковіч, 1904 р.), де розташовано відділ житлового господарства, на вул. Антоновича, 105 (арх. А. Рубіновські, 1906 р.), де знаходиться магазин "Сантехніка, будматеріали".

Аналіз споруд за станом збереження засвідчує, що 75 % споруд знаходиться у нормально збереженому стані (відмінному і доброму стані), проте згідно даних аналізу відповідності первинному вигляду лише 70 % споруд збережені у своїй первісній розпланувальній структурі, 25 % споруд зберегли первісне колористичне вирішення, лише 50 % споруд виконані у традиційних будівельних матеріалах. Понад 99 % споруд зберегли своє первісне функціональне призначення. У комплексі все це свідчить про те, що незважаючи на збереження садибних будинків як фізичних структур, вони втрачають свої первісні об'ємно-розпланувальні та стилеві характеристики. У своїй більшості садибні будинки знаходяться у приватній власності, що дозволяє власникам на свій власний розсуд добудовувати та розбудовувати будівлі, змінювати колористичні вирішення, використовувати новітні будівельні матеріали та технології, які повністю знаходяться у дисонансі з часом забудови. Це є симптомом того, що ми поступово втрачаємо архітектуру садибного житла як явище в історії архітектури Львова та України. Тому виникає нагальна потреба взяти ці об'єкти під державну охорону і суворо контролювати процеси нового будівництва.

Даний показник не є стабільним, оскільки у результаті активної будівельної діяльності, яка зростає за останні роки, є підстава вважати, що кількість значно змінених споруд буде невпинно збільшуватись. Широкомасштабне проведення реконструктивних та ремонтних робіт значно змінює об'ємно-планувальне вирішення споруд та їх екстер'єр, у результаті чого будівлі повністю візуально втрачають свою належність до конкретної стилєвої епохи.

4.2. Архітектурна цінність садибного житла Львова початку ХХ ст.

Згідно сучасних наукових розробок щодо оцінки архітектурної вартості об'єктів пропонується кілька класифікацій цінностей пам'яток архітектури. Одна з них була розроблена В. Фродльом, яка включає ряд категорій цінностей, до яких належать історична цінність споруди (наукова, емоційна), художня цінність (історично-художня, якісно-художня, художньої дії), утилітарна цінність (використання пам'ятки для туризму або якимось іншим чином). Також була запропонована інша система оцінки цінності пам'ятки архітектури, яка полягає у наступних критеріях: історична цінність, містобудівна цінність, архітектурно-

естетична, емоційно-художня, науково-реставраційна, функціональна, табл. 4.1. Кожну із цих груп цінностей обумовлюють конкретні групи критеріїв, які зводяться до того, що одна і та ж споруда може одночасно мати кілька критеріїв, а також цінність пам'ятки може з часом змінюватися.

З точки зору критеріїв цінності були проаналізовані садибні будинки, споруджені на початку ХХ ст. Виявлено, що з точки зору історичної цінності, під якою розуміють належність споруди до певної історичної події, історичного місця, цінність представляють лише декілька з обстежених об'єктів: будинок на вул. І. Труша, 28 (музей І. Труша), рис. 4.1, будинки на вул. І. Франка, 150, 152, 154 (музей І. Франка та М. Грушевського).

Проте багато споруд володіють містобудівельною цінністю. Вони є важливими візуальними домінантами у забудові вулиць чи площ. У даному дослідженні візуальними домінантами є споруди, які вирізняються із рядової забудови завдяки своєму стилістичному або композиційному вирішенню. Зокрема, візуальною домінантою у забудові вулиці є будинок на вул. Коновальця, 100.

На початку ХХ ст. у Львові були збудовані цілі комплекси садибного житла, які представляють собою самостійні містобудівельні утворення. Ці комплекси є цінними з містобудівної точки зору. Прикладами такої забудови є комплекси вздовж вул. Мирного, на вул. Черешневій, Самійленка, Пчілки, Кооперативній, Одеській. Цінність цих комплексів полягає у тому, що всі вони були збудовані за єдиним проектом, одночасно і сформували цілісний містобудівельний ансамбль.

Під архітектурно-історичною цінністю розуміють наявність високих архітектурно-естетичних якостей споруди, критеріями її є період будівництва, належність до певної стильової епохи, місце та значимість у світовій та вітчизняній архітектурі. З цього аспекту багато будівель представляють важливу цінність. Як було зазначено у розділі 3, який присвячений стильовому аналізу, на початку ХХ ст. Львів у стильовому аспекті не був однорідним. Визначалося одночасне співіснування кількох стильових напрямків. Деякі з цих напрямків були представлені великою кількістю споруд, інші – окремими прикладами. Тому, згідно критерію належності до певної стильової епохи, у даному дослідженні прийняті два вихідних положення: споруди як характерні представники певного стильового спрямування, споруди як унікальні представники певного стильового спрямування.

Архітектурна цінність комплексів садибної забудови та садибних будинків Львова на початку XX ст.

К р и т е р і ї ц і н н о с т і	⇒	історична	належність споруди до певної історичної події, історичного місця			Рис. 4.1. Будинок на вул. Труша, 28
	⇒	містобудівна	споруди, які вирізняються із рядової забудови стилістичним або композиційним вирішенням	⇒	окрема споруда як візуальна домінанта у забудові вулиці чи площі	
	⇒	архітектурно-історична	споруди з високими архітектурно-естетичними якостями	⇒	комплекс садибної забудови як цілісний містобудівельний ансамбль	
	⇒	архітектурно-історична	споруди з високими архітектурно-естетичними якостями	⇒	споруди як характерні представники певного стильового спрямування	
	⇒	емоційно-художня	споруди, які мають позитивну дію на емоційне сприйняття людини	⇒	споруди як унікальні представники певного стильового спрямування	
	⇒	науково-реставраційна	споруди, пов'язані з проведенням ремонтних та реставраційних робіт	⇒		Рис. 4.2. Будинок на вул. Метрологічній, 2
⇒	функціональна	здатність архітектурного об'єкту виконувати конкретні функції під час всіх періодів його існування	⇒	за відносною недавністю побудови ці об'єкти ще не набули науково-реставраційної цінності (критерії: система нашарування архітектурних форм, реставраційні періоди пам'ятки, значущість проведення ремонтних та реставраційних операцій)		Рис. 4.3. Будинок на вул. Карманського, 15

Серед обстежених об'єктів до стильового спрямування модернізованої готики належить вісім споруд. З поміж них унікальною архітектурною естетичною виразністю вирізняється будинок на вул. Коновальця, 100. Він має складну архітектурно-просторову структуру, велику кількість архітектурно-оздоблювальних деталей. До напрямку модернізованого ренесансу належало лише три об'єкти. Будинки на вул. Коновальця, 102 та на вул. Антоновича, 36а є особливо цікавими з точки зору стильового аспекту. Вони володіють значною архітектурно-естетичною цінністю, окрім того є унікальними представниками даного стильового спрямування.

З поміж досліджуваних об'єктів до стильового спрямування модернізованого бароко відносяться сім споруд. Дві з них, будинки на вул. Тургенева, 57 та 57б формують єдиний ансамбль. Модернізоване бароко у Львові не є яскраво вираженим.

Стильовий напрямок класицистичного модерну у Львові досліджений на прикладі одинадцятьох споруд. Серед них унікальною архітектурною естетичною виразністю вирізняються будинки на вул. Коновальця, 99 та на вул. Рудницького, 15. Вирішення фасадів будинків характеризується раціональністю та функціональністю, а їх класичні елементи зведені до найпростіших символів, що підкреслює пластичну виразність фасадів. Окрім того, споруди є представниками двох різних періодів стильового спрямування класицистичного модерну.

Серед обстежених будинків, які відносяться до народно-романтичного напрямку, досліджено двадцять споруд, в тому числі вісім будівель, які належать до закопанського стилю. З поміж них унікальною архітектурною естетичною виразністю вирізняються будинки на вул. Коновальця, 65, 74 та 81. Композиція фасадів цих будинків збудована на використанні прототипів народної архітектури. На фасадах особняків переплітаються мотиви народної архітектури з елементами архітектури орнаментальної сецесії, бароко, ренесансу. До унікальних зразків закопанського стилю відносяться будинки на вул. Метрологічній, 2, рис. 4.2, на вул. Мельника, 7, на вул. Коновальця, 98. Характерними ознаками цього стилю є мальовничість та асиметричність композиції, використання природних матеріалів при вирішенні фасадів, домінуючою темою в оздобленні фронтонів,

напівфронтонів виступає мотив сонця, відсутність елементів класичної архітектури.

Серед обстежених об'єктів до стильового спрямування садибного стилю виявлено сорок чотири об'єкти. До споруд з унікальною архітектурною естетичною виразністю даного стилю можна віднести особняки на вул. Квітневій, 6, на вул. Рудницького, 25, на вул. Жуковського, 3,5, на вул. Карманського, 15, рис. 4.3. Характерними ознаками садибного стилю виступають симетричність головної осі фасадної композиції, використання фронтона, який замінював портик на колонах. Однак до унікальних представників стилю можна зарахувати і цілі комплекси садибного житла вздовж вул. Мирного, на вул. Черешневій, Самійленка, Пчілки, Одеській, Кооперативній.

Стильовий напрямок орнаментальної сецесії представлений дев'ятьма обстеженими будинками. Два з них, будинки на вул. Коновальця, 24 та на вул. Котляревського 27, заслуговують на віднесення їх до унікальних представників орнаментальної сецесії. Композиція фасаду першого будинку є врівноваженою і майже симетричною, другий будинок виступає більш фантазійним та вигадливим за своїм об'ємно-просторовим вирішенням. Широкого поширення в архітектурі садибного житла Львова орнаментальна сецесія не знайшла, однак зустрічаються зразки, позначені індивідуальністю та самобутністю. Більшість споруд володіють емоційно-художньою цінністю, під якою розуміють позитивну дію на емоційне сприйняття людини.

За відносною недавністю побудови ці об'єкти ще не набули науково-реставраційної цінності, оскільки цей вид цінності пов'язаний з проведенням ремонтних та реставраційних робіт. Критерії цього виду цінності включають систему нашарування архітектурних форм, реставраційні періоди на пам'ятці, значущість проведення ремонтних та реставраційних операцій. Внаслідок проведення безконтрольних ремонтних робіт, внаслідок добудов, перебудов, використання новітніх будівельних матеріалів, спотворюється їх первісний вигляд і ми поступово втрачаємо садибну забудову початку ХХ ст.

Поряд з тим, споруди володіють функціональною цінністю. Цей вид цінності передбачає здатність архітектурного об'єкту виконувати конкретні функції під час всіх періодів його існування. Критерії цього виду цінності означають можливість наповнення споруди сьогодишньою функцією, доцільність функціональної дії.

Майже всі обстежені об'єкти зберегли своє первісне функціональне призначення. Перепристосування садибних будинків під іншу функцію є швидше винятком, ніж правилом. Прикладом такого перепристосування є будинок на розі вул. Ожешко та вул. Антоновича, 105, який зараз використовується як торговельне приміщення. Іншими прикладами зміни житлової функції на громадську є будинки на вул. Чупринки, 29, де знаходиться відділ реєстрації актів цивільного стану та вул. Коновальця, 88, де розташовується відділ житлового господарства, комунальне підприємство “Листопадове”.

У результаті визначення стану збереження садибної забудови Львова початку ХХ ст. та виявлення її цінності за наведеними вище критеріями були сформульовані принципи розвитку архітектури садибного житла цього періоду:

- принцип стильової єдності, що передбачає проводити процеси перебудови відповідно до заданої стилістики споруди. прикладом такого принципу є будинки на вул. Мирного, 6 (арх. К. Вайс, 1931 р.) та на вул. Гіпсовій, 26;

- принцип збереження поверховості споруд і масштабності забудови, що передбачає обмеження росту будівель у висоту і збільшення габаритів. Прикладом використання такого принципу є будинки на вул. Мирного, 4 (арх. К. Вайс, 1931 р.) та на вул. Черешневій, 2,4 (арх. В. Якимовський, 1923 р.);

- принцип спадковості, що передбачає будівництво нових споруд у сформованій забудові з дотриманням засад проектування існуючих споруд. Цей принцип поки-що не знайшов застосування у забудові Львова.

4.3. Значення садибного житла Львова для подальшого архітектурного розвитку міста

Комплекси садибної забудови мають велике містобудівне та архітектурно-планувальне значення для подальшого архітектурного розвитку Львова. У містобудівельному аспекті були розроблені засади формування районів садибного житла, які включали наступні позиції: – одночасне проектування системи вуличної мережі та композиції забудови; – виконання містобудівної та об'ємно-планувальної частини одним чи двома авторами; – використання типових і повторних проєктів в архітектурно-планувальному аспекті; – орієнтація на індивідуалізацію художнього образу кожного архітектурного об'єкту при використанні типової планувальної схеми; – використання різних типів садибної

забудови (окремо розташовані, спарені, блоковані).

Практика будівництва дільниць садибного будівництва була продовжена у період функціоналізму. Принциповою сферою інтересів архітекторів стало масове будівництво житла, особливо житлових утворень, оскільки у них можна було розвинути і функціональні, і просторові принципи нової архітектури. Чітка геометрія форм, прямих ліній та кутів, своєрідна краса плоских поверхонь, прорізаних тільки великими, дещо витягнутими по горизонталі вікнами, суха раціоналістичність та функціональність планування та просторових вирішень надають житловій забудові Львова 1920-30-х років стильової єдності. Прикладом такої забудови є так звана Професорська колонія, розташована біля колишньої станції Личаків. Забудова Професорської колонії провадилася у 1932-1937 роках за проектами Т. Врубеля, Й. Шульца, Л. Карасінського, А. Фридецького. Основою містобудівельного каркасу колонії становила теперішня вулиця Ялтинська та перпендикулярна до неї вул. Ніщинського. Дільниця була розбита на парцелі площею від 200 до 600 м². На менших ділянках передбачали блоковану забудову, на більших – окремо розташовані будинки. Планувальні вирішення були дуже раціональними та економічними, але поряд з тим і комфортними. Зокрема, всі квартири мали великі передпокої, просторі кухні із комірками та виходом у двір, великі квадратні (або наближені до форми квадрата) кімнати, роздільні санвузли. Будинки передбачалися або одноквартирні, або двоквартирні з поповерховим розташуванням помешкань.

У 1939 р. Львові змінилася політична ситуація. У вересні того року у місті була встановлена радянська влада, що означало докорінні зміни у всіх сферах міського життя. Для розвитку садибного житла це був складний період. У першу чергу тим, що воно майже не провадилося. Садибне житло та володіння ним розвивало у радянської людини почуття власника, що було несумісне із кодексом честі будівника комунізму. Тому ця проблема була вирішена просто – цього житла споруджувати не дозволяли. Проте, періоду тотальної заборони передував недовгий, але плідний час розвитку садибного, або як його називали “самодіяльного”, будівництва у 1957-1959 рр.

Львівські архітектори відгукнулися на це рішення (зрештою, інакше не могло бути). Проте серйозною перевагою саме львівської ситуації стало те, що у місті за попередні 200 років був накопичений величезний досвід проектування та

будівництва садибного житла, який і був використаний львівським архітекторами наприкінці 1950-х років. Малоповерхова забудова велася масивами: у північно-західній частині міста – селище Жовтневе, у східній частині – вздовж вул. Пасічної, а у західній частині – в районі вулиць Боженка (тепер вул. кн. Ольги) та Артема (тепер вул. В. Великого). Передбачалося, що до кінця 1957 р. повинно бути введено в експлуатацію 70 тис. м² житла. Формування житлової забудови було різним і диктувалося особливостями рельєфу. Для забудови нових районів були розроблені типові проекти будинків на 8 і 12 квартир, а також проекти спарених житлових будинків (одноповерхових з мансардою, двоповерхових і блокованих). Проекти, запропоновані архітекторами Львова у середині 1950-х років були покладені в основу для розробки проектів уніфікованої серії малоповерхових будинків для садибного будівництва на Україні. Кращими були визнані проекти провідних львівських архітекторів І. Перськова, Я. Новаківського, Ю. Геліса, М. Микули, В. Сагайдаківського, О. Радомського, М. Вендзиловича, А. Консулова. В основу проектів малоповерхових будинків були покладені наступні принципи: спарені або блоковані будинки, розраховані на квартири з 2-3-ох кімнат з площами для двокімнатних квартир 30-32 м², а для трикімнатних 40-50 м²; у кожній квартирі передбачалися всі види благоустрою; проектувалися кухні і суміщені санітарні вузли; для першого поверху приймалася висота 2,7 м у світлі, а для мансарди – 2,4 м.

У сучасній містобудівельній практиці принципи, сформовані на початку ХХ ст., поки-що не знайшли свого застосування. Проектування ведеться окремими архітекторами за генеральним планом. Прикладом цього є забудова приміської зони у смт. Брюховичі, Винники, Рудно. Проте, архітектурно-планувальні та стильові вирішення початку ХХ ст. і надалі залишаються джерелом для творчих пошуків. Прикладом такого підходу є будинки на вул. Липинського, 118 (2004 р.) у Львові, та у смт. Брюховичі, де у вирішенні фасаду процитовано елементи садибного стилю. У багатьох проектах сучасних садибних будинків популярним є мотив наріжної вежі з наметовим завершенням, характерний для об'ємно-просторового вирішення багатьох будинків початку ХХ ст.

Недотримання принципів розвитку архітектури садибного житла Львова у сучасній будівельній практиці показані прикладі будинків на вул. Сельських, 18, та на вул. Антоновича, 93.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літературних джерел за тематикою дослідження засвідчує, що тема садибного житла стала предметом зацікавлення науковців і практиків в архітектурі. Їй присвячена велика кількість публікацій, проте поки-що вони мають розрізнений характер. Для аналізу архітектури садибного житла Львова даного періоду було опрацьовано методику дослідження, яка ґрунтувалася на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. До загальнонаукових методів належать: історичний та структурний аналіз. До спеціальних методів дослідження належать: метод роботи з літературними джерелами; метод роботи з першоджерелами; метод камеральних досліджень; метод натурних досліджень; метод типологічних класифікацій.

2. У дослідженні виявлено такі передумови, що визначили характер розвитку садибного житла Львова на початку ХХ століття: політичні, економічні, соціальні та архітектурні. Адміністративний статус Львова як столиці провінції Галичина зумовив розвиток специфічної соціальної структури населення, де переважали урядовці, фінансисти, наукова та мистецька інтелігенція, що стимулювало розвиток будівництва у Львова саме садибного житла. Цьому сприяла економічна ситуація, яка була доволі успішною з початку століття до 1914 року та з 1925 по 1930 роки. Важливими архітектурними передумовами були: стрімкий містобудівний розвиток Львова на початку ХХ століття та у міжвоєнний період, становлення власної архітектурної школи, наявність стійких традицій будівництва садибного житла.

3. У розвитку архітектури садибного житла на початку ХХ ст. визначено два періоди: довоєнний період, який охоплює час з кінця ХІХ ст. по 1914 р. та повоенний період, з 1920 до початку 1930-х років. Часовий проміжок з 1914 по 1918 рр. був періодом стагнації, пов'язаний з подіями Першої світової війни та повоенної економічної кризи.

4. Розвиток садибного житла у містобудівній структурі Львова початку ХХ ст. відбувається за такими напрямками: – будівництво садибних будинків вздовж сформованих раніше вулиць паралельними до вулиці смугами; – будівництво кварталів садибної забудови з розвитком нової мережі вулиць; – будівництво

окремих садибних будинків у сформованих раніше кварталах, тобто завершення комплексів садибної забудови, будівництво яких було розпочато у попередній період. Виявлено, що садибне житлове будівництво розгорталося такими способами: окремо розташовані будинки, спарені та блоковані. У сформованій забудові будівництво садибних житлових будинків велося шляхом заповнення вільних ділянок, у зв'язку з чим набули поширення такі способи їх розташування: рядовий, кутовий та торцевий у рядовій забудові.

5. Вирішення забудови ділянок садибного житла були підпорядковані принципам функціонального зонування території. Основними зонами були такі: репрезентативна зона, рекреаційна зона, зона саду, господарська зона, які пов'язувалися пішохідними комунікаціями. Садибний житловий будинок разом з ділянкою являють собою повноцінні житлові комплекси.

6. Аналіз житлових садибних житлових будинків за кількістю помешкань засвідчує, що на початку ХХ ст. у Львові були поширені такі типи споруд: однородинні та двородинні садибні будинки. Домінуючим типом садибного житла у Львові став тип однородинного садибного будинку. Аналіз садибних будинків за габаритністю та набором приміщень засвідчує, що на початку ХХ ст. були характерні такі типи: малогабаритні з житловою площею до 80 м², загальною площею до 100 м²; середньogaбаритні з житловою площею від 80 до 130 м², загальною площею від 100 до 200 м²; великогабаритні з житловою площею понад 130 м², загальною площею понад 200 м².

7. У результаті аналізу об'ємно-планувальних структур за розташуванням комунікаційних зв'язків виявлено такі основні типові планувальні схеми: центричну, коридорну з двостороннім розміщенням приміщень, коридорну з одностороннім розміщенням приміщень, анфіладну та комбіновану. Аналіз за функціональним зонуванням садибних будинків виявив, що помешкання, розташовані в одному рівні, розроблялися за принципом горизонтального зонування, а дворівневі – за принципом вертикального і комбінованого.

8. Виявлено, що розвиток садибної архітектури Львова на початку ХХ ст. відповідає загальноєвропейським тенденціям. У першому десятилітті домінують два напрямки: функціоналістський та стилізаторський модерн. Після Першої світової війни до середини 1920-х років стилізаторський модерн продовжує

розвиватися у таких стильових спрямуваннях: академічний та класицистичний модерн, “садибний стиль” та стилізовано-декоративний напрямок. З 1926 року домінуючим стильовим спрямуванням у Львові стає функціоналізм. Дослідженням встановлено, що розвиток “садибного стилю” у Львові продовжувався до початку 1930-х років і він повноцінно розвивався паралельно з функціоналізмом до 1933 року.

9. Встановлено, що 60 % споруд знаходиться у доброму стані збереженості, 70 % – у своїй первісній розпланувальній структурі, 99 % зберегли свою первісну функцію. Об’єкти садибного будівництва володіють історичною, містобудівною, архітектурно-естетичною цінностями. Комплекси садибного житла являють собою довершені містобудівні утворення, які потребують державної охорони. У дослідженні сформульовані принципи збереження архітектури садибного житла: принцип стильової єдності, збереження поверховості споруд, принцип спадковості.

10. Спадщина садибної забудови початку ХХ ст. є важливою ланкою у формуванні архітектури Львова свого часу, а також має велике значення для розвитку архітектури міста у ХХ та ХХІ століттях. Зокрема, у розвитку садибного житла Львова 30-х, 50-х років, а також у сучасній архітектурній практиці знайшли своє продовження містобудівні, архітектурно-планувальні та стильові засади, сформовані на початку ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусяк М. Перемишль в історії України до 1918 р. / Перемишль – західний бастион України. Нью-Йорк, Філадельфія, 1961. С. 28-43.
2. Архітектура Львова ХІХ століття / Міжнародний центр культури у Кракові. Краків, 1997. 91 с.
3. Архітектура: короткий словник-довідник / під загальною ред. Мардера А.П. Київ: Будівельник, 1995. 335 с.
4. Баран З. Ставлення українських службовців Львова до встановлення польської влади в Галичині (1919–1923 рр.) // Львів: історія, населення, культура. Тези доповідей та повідомлень українсько-польської наукової конференції 18-20 травня 1994. Львів: ЛДУ, 1994. С. 29-30.
5. Бевз М. Історичні міста Галичини: проблеми вивчення і збереження // Записки наукового товариства ім. Шевченка. Праці Комісії архітектури та містобудування. Т. ССХІІ. Львів, 2001. С. 84-112.
6. Бевз М. Урбаністичні трансформації центральної частини міста Львова у ХІХ-ХХ ст. // Архітектура Галичини ХІХ–ХХ ст. Під ред. Б. Черкеса, М. Кубеліка, Е. Гофер. Львів, 1996. С. 51-70.
7. Бевз М.В. Методологічні основи збереження та регенерації заповідних архітектурних комплексів історичних міст (на прикладі Західної України): Автореф. дис. ... докт. архітектури: 18.00.01 – Теорія архіт., реставр. пам'яток архітект. Харків, 2004. 32 с.
8. Березовецька І.А. Архітектура кварталу комплексної житлової забудови 20-х років на Погулянці у Львові // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. 2002. № 375. С.174-179.
9. Березовецька І.А. Тенденції у розвитку архітектури віллової житлової забудови у Львові кінця ХІХ – початку ХХ століть // Вісник ЛДАУ. Сер. Архітектура і сільськогосподарське будівництво. 2002. №3. С. 170-175.
10. Березовецька І.А. Проблема модерну в історії розвитку індивідуального житла Львова // Вісник ЛДАУ. Сер. Архітектура і сільськогосподарське будівництво. 2003. №4. С. 132-136.
11. Березовецька І.А. Закономірності та специфіка розвитку індивідуальної житлової забудови Львова доби модерну // Зб. наук. праць. Регіональні проблеми архітектури і містобудування. Одеса: ОДАБА, 2003. С. 113-116.

12. Березовецька І.А. Про помешкання для робітників кінця ХІХ – початку ХХ століття // Вісник ЛДАУ. Сер. Архітектура і сільськогосподарське будівництво. 2004. №5. С. 174-180.
13. Березовецька І.А. Класифікація стилевих спрямувань в житловій архітектурі Львова періоду модерну // Вісник ЛДАУ. Сер. Архітектура і сільськогосподарське будівництво. 2005. №6. С. 147-152.
14. Білецький П.О. Українське мистецтво та архітектура кінця ХІХ – початку ХХ ст. Київ: Наукова думка, 2000. 240 с.
15. Білоконь Ю.М. Типологія містобудівних об'єктів: навч. посібник. Київ, 2001. 68 с.
16. Бірюльов Ю. Вітер перемін. Нові тенденції в архітектурі Львова 1890–1914 рр. // Архітектура Львова ХІХ ст. Краків: Міжнародний центр культури, 1997. С. 55-74.
17. Богданова Ю. “Великий Львів” – фантазія реальності чи здійснена химера? – Вісник НУ“ЛП” Архітектура. 2004. № 505. С. 164-173.
18. Будинок на вул. 27 липня, 24, Державний архів Львівської області (ДАЛО), ф. 2, оп. 1, спр. 7282.
19. Будинок на вул. Анчевських, 3, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 979.
20. Будинок на вул. Виспянського, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 1735.
21. Будинок на вул. Виспянського, 11, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 1741.
22. Будинок на вул. Виспянського, 12, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 1743.
23. Будинок на вул. Виспянського, 15, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 1745.
24. Будинок на вул. Виспянського, 20, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 1750.
25. Будинок на вул. Виспянського, 24, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 1754.
26. Будинок на вул. Виспянського, 25, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 1755.
27. Будинок на вул. Виспянського, 33, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 1763.
28. Будинок на вул. Власна стріха, 1, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 751.
29. Будинок на вул. Власна стріха, 2, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 752.
30. Будинок на вул. Власна стріха, 3, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 753.
31. Будинок на вул. Власна стріха, 4, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 754.
32. Будинок на вул. Власна стріха, 5, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 755.
33. Будинок на вул. Власна стріха, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 756.
34. Будинок на вул. Власна стріха, 7, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 757.
35. Будинок на вул. Власна стріха, 8, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 758.
36. Будинок на вул. Власна стріха, 9, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 759.
37. Будинок на вул. Власна стріха, 10, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 760.

38. Будинок на вул. Власна стріха, 11, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 761.
39. Будинок на вул. Власна стріха, 12, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 762.
40. Будинок на вул. Власна стріха, 13, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 763.
41. Будинок на вул. Власна стріха, 14, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 764.
42. Будинок на вул. Власна стріха, 15, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 765.
43. Будинок на вул. Власна стріха, 16, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 766.
44. Будинок на вул. Власна стріха, 17, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 767.
45. Будинок на вул. Власна стріха, 18, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 768.
46. Будинок на вул. Власна стріха, 19, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 769.
47. Будинок на вул. Власна стріха, 20, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 770.
48. Будинок на вул. Власна стріха, 21, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 771.
49. Будинок на вул. Власна стріха, 22, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 772.
50. Будинок на вул. Власна стріха, 23, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 773.
51. Будинок на вул. Вороного, 30, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5306.
52. Будинок на вул. Гіпсовій, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 2178.
53. Будинок на вул. Гіпсовій, 7, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 2179.
54. Будинок на вул. Гіпсовій, 8, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 2180.
55. Будинок на вул. Гіпсовій, 12, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 2185.
56. Будинок на вул. Гіпсовій, 13, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 2186.
57. Будинок на вул. Гіпсовій, 38а, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 2202.
58. Будинок на вул. Енгельса, 16, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3576.
59. Будинок на вул. Енгельса, 22, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3567.
60. Будинок на вул. Енгельса, 24, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3569.
61. Будинок на вул. Енгельса, 26, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3571.
62. Будинок на вул. Енгельса, 27, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3572.
63. Будинок на вул. Енгельса, 54а, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3601.
64. Будинок на вул. Енгельса, 63, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3609.
65. Будинок на вул. Енгельса, 65, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3611.
66. Будинок на вул. Енгельса, 67, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3612.
67. Будинок на вул. Енгельса, 70, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3614.
68. Будинок на вул. Енгельса, 71, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3615.
69. Будинок на вул. Енгельса, 72, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3616.
70. Будинок на вул. Енгельса, 73, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3617.
71. Будинок на вул. Енгельса, 74, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3618.

72. Будинок на вул. Енгельса, 77, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3621.
73. Будинок на вул. Енгельса, 81, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3624.
74. Будинок на вул. Енгельса, 83, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3625.
75. Будинок на вул. Енгельса, 88, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3628.
76. Будинок на вул. Енгельса, 89, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3629.
77. Будинок на вул. Енгельса, 90, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3630.
78. Будинок на вул. Енгельса, 95, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3636.
79. Будинок на вул. Енгельса, 96, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3638.
80. Будинок на вул. Енгельса, 97, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3639.
81. Будинок на вул. Енгельса, 98, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3640.
82. Будинок на вул. Енгельса, 100, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3642.
83. Будинок на вул. Енгельса, 102, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3644.
84. Будинок на вул. Енгельса, 106, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3645.
85. Будинок на вул. Енгельса, 108, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3646.
86. Будинок на вул. Енгельса, 110, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3647.
87. Будинок на вул. Енгельса, 114, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3651.
88. Будинок на вул. Інститутській, 7, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 4286.
89. Будинок на вул. Інститутській, 12, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 4293.
90. Будинок на вул. Інститутській, 14, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 4294.
91. Будинок на вул. Ісаковича, 2, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 698.
92. Будинок на вул. Ісаковича, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 702.
93. Будинок на вул. Ісаковича, 8, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 703.
94. Будинок на вул. Ісаковича, 10, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 704.
95. Будинок на вул. Клушинській, 3, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 4566.
96. Будинок на вул. Клушинській, 8, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 4570.
97. Будинок на вул. Клушинській, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 4569.
98. Будинок на вул. Конєва, 78, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5016.
99. Будинок на вул. Красінського, 8, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5461.
100. Будинок на вул. Красінського, 10, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5462.
101. Будинок на вул. Красінського, 11, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5463.
102. Будинок на вул. Красінського, 15, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5466.
103. Будинок на вул. Красінського, 17, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5468.
104. Будинок на вул. Красінського, 19, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5470.
105. Будинок на вул. Красінського, 31, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5482.

106. Будинок на вул. Красінського, 37, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5486.
107. Будинок на вул. Крилова, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5906.
108. Будинок на вул. Крилова, 12, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5911.
109. Будинок на вул. Крилова, 19, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5918.
110. Будинок на вул. Кутузова, 71, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 6356.
111. Будинок на вул. Кутузова, 73, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 6358.
112. Будинок на вул. Кутузова, 74, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 6359.
113. Будинок на вул. Кутузова, 75, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 6360.
114. Будинок на вул. Кутузова, 77, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 6362.
115. Будинок на вул. Кутузова, 82, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 6367.
116. Будинок на вул. Кутузова, 85, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 6370.
117. Будинок на вул. Кутузова, 86, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 6371.
118. Будинок на вул. Кутузова, 87, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 6372.
119. Будинок на вул. Кутузова, 89, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 6374.
120. Будинок на вул. Кутузова, 91, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 6376.
121. Будинок на вул. Кутузова, 93, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 6378.
122. Будинок на вул. Кутузова, 95, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 6380.
123. Будинок на вул. Кутузова, 97, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 6382.
124. Будинок на вул. Кутузова, 98, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 6383.
125. Будинок на вул. Кутузова, 99, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 6384.
126. Будинок на вул. Кутузова, 104, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 6389.
127. Будинок на вул. Кутузова, 105, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 6390.
128. Будинок на вул. Львівський дітей, 57, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5610.
129. Будинок на вул. Львівський дітей, 576, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5612.
130. Будинок на вул. Мінській, 4, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3954.
131. Будинок на вул. Мінській, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3956.
132. Будинок на вул. Мінській, 30, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3978.
133. Будинок на вул. Мінській, 32, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3979.
134. Будинок на вул. Мічуріна, 3, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 866.
135. Будинок на вул. Мічуріна, 15, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 874.
136. Будинок на вул. Мохнацького, 23, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3402.
137. Будинок на вул. Мохнацького, 25, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3403.
138. Будинок на вул. Мохнацького, 58, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3420.
139. Будинок на вул. Набеляка, 27, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5253.

140. Будинок на вул. Набеляка, 29, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5255.
141. Будинок на вул. Набеляка, 27, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5253.
142. Будинок на вул. Набеляка, 33, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 5259.
143. Будинок на вул. Обводова, 11а, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5643.
144. Будинок на вул. Обводова, 20, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5648.
145. Будинок на вул. Ожешкової, 11, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 2202.
146. Будинок на вул. Островського, 5, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2161.
147. Будинок на вул. Островського, 7б, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2163.
148. Будинок на вул. Офіцерській, 2, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2109.
149. Будинок на вул. Офіцерській, 5, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2111.
150. Будинок на вул. Офіцерській, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2112.
151. Будинок на вул. Офіцерській, 7, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2113.
152. Будинок на вул. Офіцерській, 8, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2114.
153. Будинок на вул. Офіцерській, 9, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2115.
154. Будинок на вул. Офіцерській, 10, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2116.
155. Будинок на вул. Офіцерській, 11, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2117.
156. Будинок на вул. Офіцерській, 12, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2118.
157. Будинок на вул. Офіцерській, 13, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2119.
158. Будинок на вул. Офіцерській, 14, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2120.
159. Будинок на вул. Офіцерській, 15, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2121.
160. Будинок на вул. Офіцерській, 16, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2122.
161. Будинок на вул. Офіцерській, 18, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2123.
162. Будинок на вул. Офіцерській, 20, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2124.
163. Будинок на вул. Офіцерській, 26, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2126.
164. Будинок на вул. Офіцерській, 36-41, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2132.
165. Будинок на вул. Партизанській, 8, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2409.
166. Будинок на вул. Партизанській, 9, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2410.
167. Будинок на вул. Партизанській, 11, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2411.
168. Будинок на вул. Партизанській, 11а, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2412.
169. Будинок на вул. Партизанській, 12, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2413.
170. Будинок на вул. Партизанській, 15, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2417.
171. Будинок на вул. Партизанській, 25, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2423.
172. Будинок на вул. Пархоменка, 5, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2459.
173. Будинок на вул. Пархоменка, 7, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2460.

174. Будинок на вул. Попова, 5, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 3235.
175. Будинок на вул. Пушкіна, 5, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2521.
176. Будинок на вул. Пушкіна, 11, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2528.
177. Будинок на вул. Пушкіна, 11а, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2529.
178. Будинок на вул. Пушкіна, 17, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2536.
179. Будинок на вул. Пушкіна, 19, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2538.
180. Будинок на вул. Пушкіна, 29, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 2546.
181. Будинок на вул. Пчілки, 17, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 3159.
182. Будинок на вул. Сталінградській, 24, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4837.
183. Будинок на вул. Сталінградській, 30, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4843, ф. 2, оп. 2, спр. 4848.
184. Будинок на вул. Сталінградській, 44, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4851.
185. Будинок на вул. Сталінградській, 46, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4852.
186. Будинок на вул. Сталінградській, 48, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4854.
187. Будинок на вул. Сталінградській, 49, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4855.
188. Будинок на вул. Сталінградській, 55, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4858.
189. Будинок на вул. Сталінградській, 64, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4866.
190. Будинок на вул. Сталінградській, 66, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4867.
191. Будинок на вул. Сталінградській, 68, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4870.
192. Будинок на вул. Сталінградській, 74, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4875.
193. Будинок на вул. Сталінградській, 84, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4882.
194. Будинок на вул. Сталінградській, 85, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4883.
195. Будинок на вул. Сталінградській, 99, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4906.
196. Будинок на вул. Сталінградській, 105, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4911.
197. Будинок на вул. Сталінградській, 109, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 4914.
198. Будинок на вул. Тудора, 12, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 3492.
199. Будинок на вул. Ушакова, б/н, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5803.
200. Будинок на вул. Ушакова, б/н 2, ДАЛО, ф. 2, оп. 2, спр. 5804.
201. Будинок на вул. Цепляка, 3,5, ДАЛО, ф. 2, оп. 1, спр. 3700.
202. Будинок на вул. Чайкіної, 4, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 659.
203. Будинок на вул. Чайкіної, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 660.
204. Будинок на вул. Чайкіної, 8, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 661.
205. Будинок на вул. Чвартковской, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 849.
206. Будинок на вул. Черешневій, 2, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 662.

207. Будинок на вул. Черешневій, 3, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 663.
208. Будинок на вул. Черешневій, 4, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 664.
209. Будинок на вул. Черешневій, 5, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 665.
210. Будинок на вул. Черешневій, 6, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 666.
211. Будинок на вул. Черешневій, 7, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 667.
212. Будинок на вул. Черешневій, 8, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 668.
213. Будинок на вул. Черешневій, 9, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 669.
214. Будинок на вул. Черешневій, 11, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 671.
215. Будинок на вул. Черняхівського, 7, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 929.
216. Будинок на вул. Черняхівського, 18, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 935.
217. Будинок на вул. Черняхівського, 22, ДАЛО, ф. 2, оп. 3, спр. 941.
218. Вансца Е. Огляд архітектури Відня XIX і першої половини XX ст. // Архітектура Галичини XIX–XX ст. Львів, 1996. С. 199-208.
219. Види давнього Львова і Кракова. Спільна виставка історичного музею міста Кракова і Львівського історичного музею / Автор тексту С.Опалінська, С.Петрів. Львів, Краків, 1996. 181 с.
220. Вісник законів і розпоряджень красвих для королівства Галичини і Володимирії разом з Великим княжеством Краківським. Річн. 1885–1917. Львів, 1885–1917, за: Мазурок О.С. Міста західноукраїнських земель епохи імперіалізму (соціально-економічний аспект). Львів, 1990. С. 10.
221. Власова Т.Ю. Індивідуальне житло в місті. Регіональний аспект // Архітектура України. 1993. № 1. С. 9-14.
222. Вуйцик В.С. Державний історико-архітектурний заповідник у Львові. 2-ге вид., доп. Львів: Каменярь, 1991. 174 с.
223. Вуйцик В.С., Липка Р.М. Зустріч зі Львовом: Путівник. Львів: Каменярь, 1987. 175 с.
224. Габрель М.М. Відкриті простори житлової забудови в структурі міських земель. Організація та оцінка ефективності використання // Містобудування та терит. планування. 2003. Вип. 14. С. 25-37.
225. Галицька брама. № 11 (47). Листопад, 1998. Львів: Центр Європи. С. 16-17.
226. Гнесь І.П. Житло в тоталітарному і демократичному суспільстві // Вісн. НУ“ЛП” Архітектура. 2003. № 486. С. 116-125.

227. Гончаренко М.Е. Становлення історичних досліджень архітектури України (кінець ХІХ – початок ХХ століть): Автореф. дис. ... канд. архітектури: 18.00.01 – Акад. образотворч. мист. і архіт. К., 2000. 18 с.
228. Грицак Я.Й. Нарис історії України: формування української модерної нації ХІХ–ХХ ст.: [Навч. посібник для учнів гуманіт. гімназій, ліцеїв, студентів іст. фак. вузів, вчителів.] К.: Генеза, 2000. 360 с.
229. Грушевський М. Історія України-Руси. Т. 1-4. Львів, 1904-1906.
230. Дьомін М. Проблеми дослідження архітектурної спадщини України // Архітектурна спадщина України. Вип. 1. Маловивчені проблеми історії архітектури та містобудування / За ред. В. Тимофійенка. Київ, 1994. С. 5-10.
231. Енциклопедія архітектурної спадщини України: Тематичний словник багатотомного видання / Укр. Акад. архітектури; Авт.: В. Тимофійенко. К., 1995. 364 с.
232. Жук І.Я. Декоративна деталь в архітектурі львівського модерну. Автореф. дис. ... канд. мист. Львів, 1989.
233. Жук І.Я. Еволюція стилю модерн в архітектурі Львова // Будівництво і архітектура. 1986. №1. С. 25-28.
234. Жук І. Іван Левинський, архітектор – будівничий Львова // Архітектура України. 1992. № 2. С. 20-28.
235. Жук І. Народний мотив в архітектурі львівського модерну // Народна творчість та етнографія. 1988. № 3. С. 35-39.
236. Жуковський А., Субтельний О. Нариси історії України. Львів: вид-во НТШ ім. Шевченка у Львові, 1991. 230 с.
237. Іваночко У. Будівельно-правові заходи щодо територіально-планувального розвитку Львова у ХІХ ст. // ВДУ “Львівська політехніка”. Львів, 1999. № 375. Архітектура. С. 214-216.
238. Історико-архітектурний опорний план м. Львова. Архів інституту “Укрзахідпроектреставрація”.
239. Історія Львова в документах і матеріалах. Київ: Наукова думка, 1986. 420 с.
240. Історія Львова. Київ: Наукова думка, 1984. 420 с.
241. Історія міст і сіл УРСР. Львівська область / Ред. колегія: Маланчук В.Ю. (гол. ред.) та ін. Київ, 1968. 736 с.
242. Казанцева Т. Застосування фактури каменю та тинку на фасадах львівської сецесії. Матеріали натурних досліджень. – Регіональні проблеми архітектури і містобудування. Зб. наук. праць. Вип. 3-4. Одеса: Астропринт, 2002. С. 256-264.

243. Кілессо С. Стилістичні напрями в архітектурі України 1920-х років (На прикладі конкурсу на проект будинку Держпрому в Харкові) // Теорія та історія архітектури і містобудування: Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту теорії та історії архітектури і містобудування. Вип. 5. На честь Олени Марківни Годованюк. Київ: НДІТІАМ, 2002. С. 222-227.
244. Клименюк Т.М. Архітектурна освіта у Львівській політехніці // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. 2001. № 429. С. 40-45.
245. Клименюк Т.М., Ковальчук Х.І. Роль і місце європейської культури у формуванні класичних традицій львівської архітектурної школи // Вісник НУ“ЛП” Архітектура. 2000. № 410. С. 78.
246. Ковтун В.В., Степаненко А.В. Міста України. Київ, 1990. 277 с.
247. Колодрубська О. Сучасні вимоги до архітектурно-планувального рішення однородного садибного будинку // Вісник державного аграрного університету „Архітектура і сільськогосподарське будівництво”. 2004. №5. С.233-239.
248. Колодрубська О.І. Принципи формування архітектурно-планувальних рішень сільського садибного житла Західного Поділля: дис... канд. архітектури: 18.00.02 / Київський національний ун-т будівництва і архітектури. Київ, 2007.
249. Кондратюк К. Видатні львівські архітектори кінця XIX – початку XX ст. // Lwów – miasto, społeczeństwo, kultura: Studia z dziejow Lwowa. Kraków, 1998. S. 463-469.
250. Король В.П. Архітектурне проектування житла: навч. посібник. Київ: Фенікс, 2006. 208 с.
251. Криворучко Ю.І. Архітектурно-планувальна структура і сприйняття міста: Автореф. дис. ... канд. архітектури: 18.00.01, 1988. 22 с.
252. Крип'якевич І., Терлецький М., Ісаїв П., Дольницький М. Історія України. Львів: Фенікс, 1991. 167 с.
253. Кубелік М. Політехнічний інститут у Відні в студентські роки Юліана Захарівича // Архітектура Галичини XIX–XX ст. Під ред. Б. Черкеса, М. Кубеліка, Е. Гофер. Львів, 1996. С. 89-98.
254. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст.–1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. С. 99-103, 194-195.
255. Лещенко Н.А. Принципи реконструкції архітектурних споруд історичних ансамблів малих міст Західної України: Дис... канд. архітектури: 18.00.02 / Київський національний ун-т будівництва і архітектури. Київ, 2000. 191 арк. Бібліогр.: арк. 178-186.

256. Липка Р.М. Львівська архітектурна школа – її роль та етапи розвитку // Архітектура Галичини XIX–XX ст. Під ред. Б. Черкеса, М. Кубеліка, Е. Гофер. Львів: Видавництво Державного університету “Львівська політехніка”, 1996. С. 99-110.
257. Липка Т. Творчі напрямки в архітектурі Львова міжвоєнного періоду (1918–1939) // Вісник ДУ“ЛП” Резерви прогресу у будівництві і архітектурі. 1995. № 287. С. 165-167.
258. Лінда С.М. Проблема стилю в архітектурі львівського історизму // Вісник НУ“ЛП” Архітектура. 2000. № 410. С. 27-33.
259. Лінда С. Кастелівка: народно-романтичні тенденції у розвитку архітектури львівського історизму // Народознавчі зошити, 2000. №2. С. 131-141.
260. Лінда С.М. Пошуки національної своєрідності в архітектурі Львова на межі XIX–XX століть // Вісник НУ“ЛП” Архітектура, 2001. № 429. С. 87-98.
261. Лінда С.М. Житлове будівництво Львова у другій половині XVIII століття // Записки наукового товариства ім. Шевченка. Праці Комісії архітектури та містобудування. Т. CCXLI. Львів, 2001. С. 126-153.
262. Львів – Lviv. Туристичний довідник. Львів: Центр Європи, 1999. 548 с.
263. Львів у цифрах. Львів: Накладом української католицької організації, 1938. С. 4-17.
264. Львів. Довідник / Під ред. І. Деркач. Львів: Книжково-журнальне видавництво, 1955. 294 с.
265. Майка С., Посацький Б. Львів у старому і новому образі. Rzeszów: Wspólnota Polska, 1999. 181 с.
266. Максим'юк Т.М., Дідик В.В. Культура традицій в композиції просторів системи історичного виднокраю Львова // Вісник НУ “Львівська політехніка” Архітектура. Книга міст Галичини. Львів, 1999. №379.
267. Манцевич Ю.М. Житло: проблеми та перспективи. Київ: Профі, 2004. 356с.
268. Мельник Б. Довідник перейменувань вулиць і площ Львова. XIII–XX століття. Львів: Світ, 2001. 128 с.
269. Мельник Б. З історії львівських вулиць (Випуск 1) / За матеріалами, опублікованими в газеті Молода Галичина (Ленінська молодь). Львів: Вільна Україна, 1990. 63 с.
270. Молокін О.Г. Український модерн в архітектурі XX ст. // Архітектура Радянської України. 1940. № 4. С. 21-27.
271. Навчально-краєзнавчий атлас Львівської області. Львів, 1999. 25 с.

272. Нариси історії архітектури Української РСР (Дожовтневий період) / Ред. колегія: В.Г. Заболотний (голов. ред.) та інші. Київ: Держбудвидав УРСР, 1957. 559 с.
273. Наулко В.І., Артюх Л.Ф., Горленко В.Ф. та ін. Культура і побут населення України. Київ: Либідь, 1991. 230 с.
274. Нельговський Ю.П., Шуляр А.М. Львів. Історико-архітектурний нарис. Київ: Будівельник, 1969. 128 с.
275. Ніколаєнко В.А. Типологічні та методологічні проблеми формування індивідуальної малоповерхової житлової забудови в Україні: Автореф. дис. ... докт. архітектури: 18.00.01 – Теорія архіт., реставр. пам'яток архіт. Харків, 1999. 35 с.
276. Нога О. Іван Левинський: художник, архітектор, промисловець, педагог, громадський діяч. Львів: Основа, 1993. 78 с.
277. Омеляненко М.В. Вплив психологічного чинника на архітектуру сучасних індивідуальних житлових будинків в умовах України: Дис... канд. архітектури: 18.00.02 / Київський національний ун-т будівництва і архітектури. Київ, 1999. 156 л.: іл. Бібліогр.: л. 148-156.
278. Охримович В. З поля національної статистики. Львів, 1908.
279. Павловський К. Місце Львова в розвитку європейської урбаністики на зламі XIX і XX ст. // Архітектура Галичини XIX–XX ст. Під ред. Б. Черкеса, М. Кубеліка, Е. Гофер. Львів, 1996. С. 125-132.
280. Петришин Г., Іваночко У. Територіально-планувальні перетворення Львова в австрійський період // Львів: місто – суспільство – культура: Збірник наукових праць / За ред. М. Мудрого. Т. 3. [Вісник Львів. університету. Серія історична. Спец. випуск]. Львів, 1999. С. 191-208.
281. Петришин Г.П. Місце Галичини у сучасному містотворчому процесі України // Вісник Національного університету “Львівська політехніка” №375 “Архітектура”. Львів: Видавництво НУ“Львівська політехніка”, 1999. С. 166-172.
282. Питання історії архітектури та будівельної техніки України. Зб. ст. Ред. колегія: Ю.С. Асеев, ... Ю.П. Нельговський (відп. ред.). Київ: Держбудвидав УРСР, 1959. 303 с.
283. Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2 т. / Київ: Либідь, 1992. т. 2: Від середини XVIII ст. до 1923 р. 608 с.
284. Посацький Б.С. Формування архітектурного образу міста: Навч. посібник. Київ, 1993. 108 с.

285. Прибега Л. В. Кам'яне зодчество України. Охорона та реставрація / Центр пам'яткознавства Академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Київ: Будівельник, 1993. 69 с.

286. Проблеми містобудування Західної України: Тези міжнародної конференції, присвяченої 80-літтю кафедри "Містобудування" (ДУ "ЛП"; загальна редакція Ю.І. Криворучка). Львів, 1994. 216 с.

287. Проскураков В.І., Хрін О.С. Співвідношення інженерних та архітектурних дисциплін у навчальних планах львівської архітектурної школи // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 1998. №358. С. 252-256.

288. Пурхля Я. Віденські впливи на архітектуру Львова у 1772–1918 роках // Архітектура Львова у ХІХ ст. Краків: Міжнародний центр культури в Кракові, 1997. С. 31-53.

289. Пучков А., Сімакова С. Стильоспадкоємність радянської архітектури // Архітектурна спадщина України. Київ: Українознавство, 1997. С. 152-160.

290. Рудик Р.А. Стиль і мода сучасного однородинного будинку в архітектурі Галичини // Вісник НУ "Львівська політехніка", 2000. №410. С. 177-178.

291. Рудницький А. Проблеми і методи охорони пам'яток архітектури і містобудування України в сучасних умовах // Вісник ДУ "ЛП", № 358. Львів: Архітектура, 1998. С. 268-271.

292. Рудницький А. Проблеми охорони спадщини в Галичині і міжнародна співпраця // Архітектура Галичини ХІХ–ХХ ст. Під ред. Б. Черкеса, М. Кубеліка, Е. Гофер. Львів, 1996. С. 174-182.

293. Рудницький А.М. До історії архітектурної освіти в Західній Україні // Записки наукового товариства ім. Т.Шевченка. Праці секції мистецтвознавства, т. ССХХVІІ. Львів: Атлас, 1994. С. 346-364.

294. Рудницький А.М. Історія і традиції львівської архітектурної школи // Вісник НУ "Львівська політехніка", 2001. №429. С. 4-13.

295. Рудницький А.М. Місце регіональних архітектурних вищих шкіл у розбудові архітектурної справи в Україні // Вісник НУ "Львівська політехніка", 1999. №375. С. 8-12.

296. Савка М., Горун П. Площа Ринок у Львові. Фотоальбом. Львів: Каменяр, 1977. 87 с.

297. Самойлович В.П. Українське народне житло (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). Київ: Наукова думка, 1972. 24 с.

298. Сарбей В.Г. Історія України (XIX – поч. XX ст.). Київ: Генеза, 1990. 224 с.
299. Селищева І.І. Колористика в системі композиційних засобів архітектури модерна в Україні: дис... канд. архітектури: 18.00.01 / Харківський держ. технічний ун-т будівництва та архітектури. Харків, 2007.
300. Сепіл М. Розвиток міста Львова у XIX ст. // Архітектура Львова XIX ст. Краків: Міжнародний центр культури, 1997. С. 17-30.
301. Скібіцька Т. Стильова поліфонія в розвитку архітектури України середини XIX – початку XX ст. // Архітектурна спадщина України. Київ: Українознавство, 1997. С. 178-185.
302. Степанів О. Сучасний Львів / Путівник: Видання стереотипне. Львів: Фенікс, 1992. 141 с.
303. Субтельний О. Україна: історія. / Пер. з англ. Київ: Либідь, 1991. 512 с.
304. Теорія та історія архітектури (НДІ теорії та історії архітектури і містобудування; редколегія: М. Дьомін та ін.). Київ, 1995. 270 с.
305. Тимофієнко В.І. Зодчі України кінця XVIII – поч. XX ст. Київ: НДІТІАМ, 1999. 476 с.
306. Тимофієнко В. Енциклопедія архітектурної спадщини України. Тематичний словник багатотомного видання. Київ: Будівельник, 1989. 160 с.
307. Тимофієнко Д. Питання реконструкції сельбищних зон історичних міст // Архітектурна спадщина України / Традиції та новаторство у містобудуванні України. За ред. В. Тимофієнка. Київ: НДІТІАМ. Головкивархітектура, 2002. №5. С. 395-405.
308. Трегубова Т.О., Мих Р.М. Львів. Архітектурно-історичний нарис. Київ: Будівельник, 1989. 272 с.
309. Україна. Архітектура міст і сіл / Ред. колегія: В.П. Бібіков, А.В. Добровольський (відп. ред.), В.Д. Єлізаров і ін. Київ: Держбудвидав, 1959. С. 17-147.
310. Україна. Адміністративно-територіальний устрій. Київ: Головна редакція УРЕ, 1987. 504 с.
311. Хрін О.С. Львівська архітектурна школа: передумови виникнення // 36. наук. праць “Проблеми теорії і історії архітектури України, випуск 2. Одеса: Друк, 2001. С. 111-114.
312. Хрін О.С. Передумови виникнення та зміст поняття – архітектурна школа // Вісник НУ “Львівська політехніка”. 1999. №375. С. 248-249.

313. Цапенко М.П. З історії шукань національного стилю в архітектурі України // Питання історії архітектури та будівельної техніки України. Київ: Державне видавництво літератур з будівництва та архітектури УРСР, 1959. С. 285-302.
314. Чепелик В. Національна своєрідність в житловій архітектурі України на початку ХХ ст. // Архітектурна спадщина України / Редкол. М. Дьомін (голова), В. Тимофієнко, А. Пучков та ін. Київ: НДІТІАМ; Українознавство, 1997. Вип. 4. Проблеми стильового розвитку архітектури України / За ред. В. Тимофієнка. С. 122-135.
315. Чепелик В. Український архітектурний модерн. Всеукраїнський фонд відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини імені О. Гончара. Київ: КНУБА, 2000. 376 с.
316. Чепелик В.В. З історії розвитку житлової архітектури на початку ХХ ст. // Вісник Української академії архітектури. Київ: УАА, 1997. Вип. 4. С. 12-16.
317. Чепелик В.В. Морфологічні особливості українського архітектурного модерну початку ХХ ст. // Архітектурна спадщина України. 1997. Ч. 2. С. 132-160.
318. Чепелик В.В. Формування українського архітектурного модерну початку ХХ ст. у контексті інтернаціональних творчих зв'язків / Українське мистецтво та архітектура кінця ХІХ – початку ХХ ст. Київ: Наукова думка, 2000. С. 164-183.
319. Черкес Б. Архітектура України між Сходом і Заходом (перша половина ХХ ст.) // Урбаністично-архітектурні проблеми міст Галичини. Збірник наукових праць. Під редакцією Б.Черкеса та М.Бевза. Львів: Видавництво ДУ “Львівська політехніка”, 1996. С. 171-172.
320. Черкес Б. Вступ. Звідки і куди: архітектура Галичини ХІХ – ХХ ст. // Архітектура Галичини ХІХ – ХХ ст. Під ред. Б. Черкеса, М. Кубеліка, Е. Гофер. Львів, 1996. С. 19-44.
321. Черкес Б., Лінда С. Особняк на перехресті доль // Особняк. 1998. №2 (8). С. 8-9.
322. Черкес Б.С. Регіональні особливості української архітектури у порівнянні з Європою // Збірник наукових праць КНТУБА “Сучасні проблеми архітектури та містобудування”. Київ, 1998. С. 75-80.
323. Швагуляк А. Штрихи до політичного портрета Львова (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) // *Lwów – miasto, społeczeństwo, kultura: Studia z dziejow Lwowa. Kraków, 1998. S. 190-191.*
324. Шимонович І. Галичина: статистично-економічна розвідка. Київ: Державне видавництво України, 1929. 175 с.
325. Шимонович І. Західна Україна. Ч.1. Статистична розвідка. Львів, 1926. 26 с.

326. Шмагало Р. Львівська школа архітектурного металу кінця XIX – початку XX ст. // Матеріали конференції “Ковальське мистецтво Львова: минуле і сьогодення”. Львів, 1998.
327. Щербаківський В. Архітектура у різних народів і на Україні // Lwów. 1918–1933. Lwów, 1911. S. 186-187.
328. Ясієвич В.С. Архітектура України на зламі XIX–XX століть. Київ: Будівельник, 1988. 184 с.
329. Ясієвич В.С. Модерн в архітектурі України (генезис та вплив на інші стиліові напрямки) / Українське мистецтво та архітектура кінця XIX – початку XX ст. Київ: Наукова думка, 2000. С. 183-198.
330. Ясієвич В.С. Модерн на Україні // Кур’єр ЮНЕСКО. 1990. Жовтень. С. 42-45.
331. Akta Grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwóm tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. T. I, XXIV. Lwów, 1868–1936.
332. Altenberg H. Lwów: Przewodnik po Lwowie. Lwów: Nakładem księganí H.Aitenberga, 1903.
333. Architektonisches skizzen-buch. Berlin: Ernst und Korn, 1848-1885.
334. Baumgart F. A. History of Arhitektural styles. N. Y. a.o.: 1970. 340 s.
335. Białynia Chołbecki J. Wspomnienia z lat niedoli niewoli 1914-1918. Lwów: Nakładem autora, 1919. S. 80-82.
336. Biriulow J. Secesja we Lwowie. Warszawa: Wydawnictwo krupski i s-ka, 1996. 231 s.
337. Blau E. The Architecture of Red Vienna 1919-1934. London: The Mitt Press, Cambridge Massachusetts, 1999. 509 p.
338. Bonusiak A. “Niedemokratyczna demokracja”. Rzecz o Lwowie w latach 1918–1934 // Lwów – miasto, społeczeństwo, kultura: Studia z dziejow Lwowa. Kraków, 1998. S. 215-234.
339. Brawer A.J. Galizien, wie es an Österreich Kam. Leipzig, Wien, 1910. S. 33.
340. Broniewski T. Historia architektury dla wszystkich. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Ossolineum, 1980. 623 s.
341. Bujak A. Lwów / Fotogr. A. Bujak; Tekst J. Janicki. Olszanica: Bosz. 1997. 240 s.
342. Bujak F. Galicya. –Lwów, Altenberg, Warszawa, 1908. T. 1. S. 63.
343. Bujak F. Rozwój gospodarczy Galicyi (1772–1914). Lwów: Naklad i własność księganí polskiej B. Polonieckiego, 1917. 62 s.
344. Cielątkowska R. Architektura i urbanistyka Lwowa II Rzeczypospolitej. Zblewo: “Art-Style”, 1998. 386 s.
345. Colquhoun A. Modern Architecture. Oxford University Press, 2002. 287 p.

346. Cowan H. Dictionary of Architectural Science. Lnd., 1973. 354 p.
347. Curtis W. Modern Architecture since 1900. London: Phaidon Press Limited, 1997. 736 p.
348. Czerkies B., Danczak I. Architekt Julian Zachariewicz w ukraińskiej i polskiej kulturze // Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego. Warszawa: Stowarzyszenie Konsaerwatorow zabytków. Polski komitet narodowy ICOMOS, 1993. S. 72-85.
349. Czerner O. Lwów na dawnej rysinie i planie. Wrocław, Warszawa, Kraków: Ossolineum, 1997. 133 s.
350. Deák E. Das Staedteswesen der Laender der Ungarischen Krone (1780–1918). I. Teil. Allgemeine Bestimmung der Städte und der Städtischen Siedlungen. Wien, 1979. – 217 s.; II. Teil. Ausgewähle Materialien zum Städtewesen. A. Königliche Freistädte – Munizipalstädte. B. Privilegierte Städte und Marktflecken – Städte mit geordnetem Magistrat. C. Kroatien–Slavonien. Wien, 1989. 1040 s.; III. Teil. Typologie und Struktur der Städte.
351. Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910 in dem im Reichsrate vertretenen Königreichen und Ländern. 1 Heft. Die summarischen Ergebnisse der Volkszählung. Wien, 1912. S. 133-134.
352. Doordan P.D. Twentieth-Century Architecture. Harry N. Abrams, Inc., Publishers, 2002. 304 p.
353. Drexler I. Wielki Lwów. Nakładem Gminy miasta Lwowa. 1920. 65 s.
354. Dudziński A. Zmiany narodowościowe (wyznaniowe) na terenie trzech województw wschodnich Małopolski w świetle urzędowych spisów 1910-21. Lwów-Warszawa, 1924.
355. Dumont's Chronik der Kunst im 20. Jahrhundert. Stile, Akteure und Meisterwerke der Moderne. Köln: DuMont Buchverlag, 1990. 911 s.
356. Feldman W. Stan ekonomiczny Galiciji. Cyfry i fakta. Lwów: Nakładem S. Vrody, 1900. 32 s.
357. Felinski R. Budowa miast. Lwów, 1916.
358. Fichel H. Wiener Hauser. Wien–Leipzig: Rasenbaum, 1920. 74 s.
359. Gawarecki H., Gawzik C. Lublin: krajobraz i architectura. Warszawa: Arkady, 1964. 220 s.
360. Grzybowski K. Galicja 1848-1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii. Kraków-Wrocław-Warszawa, 1959. S. 86-98, 278-289.
361. Halecki O. A History of Poland – London and Henley: Routledge & Kegan Paul, 1978. 407 p.

362. Hoszowski S. Ceny we Lwowie w latach 1702-1914. Lwów: Nakładem zarządu miejskiego król. stół. miasta Lwowa, 1934. 243 s.
363. Hoszowski S. Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914. Lwów: Nakładem izby przemysłowo-handlowej, 1935. 120 s.
364. International Dictionary of architects and Architecture. Detroit, London, Washington: St. James, 1993. V. 1: architects. 1116 s.
365. Jaworowski F. Lwów stary i wczorajszy. Lwów, 1911.
366. Kaczorowski Wacław. Geograficzne oblicz Lwowa. Przegląd krajoznawczy, 1938. Z. 1-3. S. 65-76.
367. Kappeler A. Kleine Geschichte der Ukraine. München: Beck, 2000. 299 s.
368. Korduba M. Territorium und Bevölkerung der Ukraine. Wien: Wistnyk Zytia, 1919. S. 17, 18, 29.
369. Kovats E. O zasadach architektury nowoczesnej. Wykład na otwarciu roku szkolnego 1901-1902. Lwów, 1901.
370. Krajewski R. Mała encyklopedia architektury i wntez. Wrocław, Warszawa, Kraków: Ossolineum, 1974. 494 s.
371. Kuhn A. Allgemeine Kunst. Geschichte. Baukunst: II Halbband. N.Y., Cincinnati, Chicago: Benziger Brothers, 1909. 1086 s.
372. Lamenski L. Z dziejów środowiska architektonicznego Krakowa w latach 1879-1932 // Architektura XIX i początku XX wieku. Wrocław, Warszawa, Kraków: Ossolineum, 1991. S. 23-37.
373. Łoża S. Architekci i budowniczy w Polsce - Warszawa: Arkady, 1954. 424 s.
374. Łoża S. Słownik architektów i budowniczych polaków. Warszawa: Arkady, 1917. 358 s.
375. Lukowski J., Zawadzki H. A Concise History of Poland. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 317 p.
376. Lwów dawny i dzisiejszy. Praca zbiorowa pod red. B. Janusza. – Lwów, 1928.
377. Lwów na granicy dwóch epok. Lwów, 1934. 47 s.
378. Magocsi P.R. A History of Ukraine. Seattle: University of Washinton Press, 1996. 784 p.
379. Makarczuk S. Ludzie z nizin społecznych Lwowa w okresie międzywojennym // Lwów – miasto, społeczeństwo, kultura: Studia z dziejów Lwowa. Kraków, 1998. S. 235-242.
380. Manfred A. Kleine Geschichte Polens. Stuttgart: Phillip Reclam, 2003. 422 p.
381. Mańkowski T. Początki nowożytnego Lwowa w architekturze. Lwów, Nakładem Gminy król. stół. Miasta Lwowa, 1923. 51 s.

382. Memoriał Stowarzyszenia przem. upow. Budowniczych we Lwowie w sprawie uregulowania przemysły budowlanego wniesiony do c. k. Namiestnictwa we Lwowie. Lwów: Nakładem Stowarzyszenia prem. upow. Budowniczych, 1898. 13 s.
383. Milobędzki A. Architektura ziem Polski. Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 1994. 161 s.
384. Mokłowski T. Secesja czy modernizm? / Słowo Polskie. 1911. № 582.
385. Moravanszky A. Die architekture der Donaumonarchi. Berlin: Wilhelm Ernst und Kom, 1988. 226 s.
386. Moravanzku A. Epiteszet az Osztrak. Magyar monarchiaban 1867-1918. Corvina. Budapest, 1988.
387. Norman D. God's Playground. A History of Poland. Volume II, 1795 to the Present. Clarendon Press Oxford, 1981. 725 p.
388. Olszewski A.K. An Outline History of Polish 20th Century Art and Architecture. Warsaw: Interpress Publisher, 1989. 184 p.
389. Olszewski A.K. Nowa forma w architekturze polskiej 1900-1925. Teoria I praktyka. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1967. – 221 s.
390. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Galicji, Bukowinie, Spiszu, Orawie i Śląsku Cieszyńskim. Lwów, 1919.
391. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Lwowe. Lwów, 1925. 59 s.
392. Orłowicz Mieczysław, Kordys Roman. Illustrierter Führer darch Galizien. Wien /Leipzig, 1914. 231 s.
393. Ostrowski J. Lwów. Dzieje i sztuka. Kraków, 1997. 80 s.
394. Pazyra S. Ludność Lwowa w zwierciadle wieków // Lwów. 1918-1933. Lwów, 1911. S. 51-52.
395. Pazyra S. Ludność Lwowa w pierwszej ćwierci XX w. Lwów, 1931. S. 415-446.
396. Papée F. Lwów. Lwów, 1933. S. 32.
397. Pawlikowski J. O stylu zakopiańskim. Warszawa: Wydawnictwo kasy im. Mianowskiego, 1931. 17 s.
398. Persowski F. Osady na prawie ruskiem, polskiem, niemieckiem i wołoskiem w ziemi Lwowskiej: Studjum z dziejów osadnictwa // Badania z dziejów społecznych. Z. 3. Lwów, 1926. 160 s.
399. Pevsner N. Historia architektury europejskiej. T.2. Warszawa: Arkady, 1980. 386 s.

400. Pevsner N. *The Sources of Modern Architecture and Design*. London: Thames and Hudson, 1995. 216 p.
401. Projekt ustawy budowniczej dla miasta Lwowa. Lwów: z i. Związkowej drukarni we Lwowie, 1907. 56 s.
402. Purchla J. *Jak powstał nowoczesny Kraków*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1990. 145 s.
403. Purchla J. *Jan Zawiejski – architekt przelomu XIX-XX wieków*. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1986. 404 s.
404. Radzikowski S. *Styl zakopiański*. Kraków: Nakładem towarzystwa wydawniczego we Lwowie, 1901. 59 s.
405. Romer E. *Struktura społeczna i kultura materialna polaków i rusinów w Galicyi wschodniej*. Lwów: Drukarnia "Graeia", 1919. 24 s.
406. Rothschild J. *East Central Europe Between the Two Wars*. Seattle, WA: University of Washington, 1992. 138 p.
407. Rożek M. *Cracow. A Treasure of Polish Culture and Art*. Warsaw: Interpress Publisher, 1988. 164 p.
408. Rutowski T. *W sprawie Organizacji Budownictwa miejskiego we Lwowie*. Lwów: Nakładem gminy Król. Stoł. Miasta Lwowa, 1909. 35 s.
409. Sanford G. *Poland. The Conquest of History*. Harwood Academic Publishers, 1999. 124 p.
410. Semsroth K. *Bauordnungen der Kronländer der Österreichisch-Ungarischen Monarchie im 19. Jahrhundert. 2. Band*. Wien, 1987. Abb. 2.
411. Semsroth K. *Op. Cit. D 4. Bauordnung für Dorfgemeinder und kleinere Städte in Galizien. (13) Gesetz. 13. Oktober 1889; D 7. (32) Gesetz 15. Mai 1907.*
412. Semsroth K. *Op. Cit. Teil D. Königreich Galizien und Lodomerien samt dem Grosserzogtum Krakau. D 1. Bauordnung für 29 Städte. Grundgesetz. (9) Gesetz 28. April 1882; D 5. (30) Gesetz 15. Mai 1907.*
413. *Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej: Opracowany na podstawie wyników Pierwszego powszechnego spisu ludności z dnia 30 września 1921r. i innych źródeł urzędowych. T.XIII. Województwo Lwowskie. Warszawa, 1924. 64 s.; T.XIV. Województwo Stanisławowskie. Warszawa, 1923. 31 s.; T.XV. Województwo Tarnopolskie. Warszawa, 1923. 36 s.*
414. *Słownik architektów polskich i obcych w Polsce działających // Wrocław, Warszawa, Kraków: Ossolineum, 1971. T. I. 417 s.*

415. Słownik architektów polskich i obcych w Polsce działających // Wrocław, Warszawa, Kraków: Ossolineum, 1971. T. 2. 531 s.
416. Sołtyński A. O tanich pomieszkaniach / Czasopismo techniczne. Rocznik X. 1892. №№11-19. S. 91-93, 100-101, 109-110, 117-118, 122-124, 131-132, 138-140, 147-148, 155-157.
417. Stankiewicz Z. Ogrody i plantacje miejskie. Lwów, 1939. S. 62-71.
418. Subtelny O. Ukraine. A History. Toronto-Buffalo-London: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1988. 666 p.
419. Suleja W. Orientacja austro-polska w latach I wojny światowej (do aktu 5 listopada 1916 roku). Wrocław: Wydawnictwo uniwersytetu Wrocławskiego, 1992. S. 10-18, 325-327.
420. Szyszko-Bonucz A. Zadania polskiej architektury nowoczesnej. Lwów: Nakładem autora, 1913. 11 s.
421. The Cambridge History of Polans. From Augustus II to Pilsudski (1697-1935) / Edited by W.F.Redoloway, J.H.Penson, O.Halecki, R.Dyboski. Cambridge: University Press, 1951. 630 p.
422. The Penguin Dictionary of architektury / J. Fleming, H. Honour, N. Pevsner / 3-id edition. Penguin books, 1980. 350 s.
423. Tyrowicz M. Wspomnienia o życiu kulturalnym i obyczajowym Lwowa, 1918-1939. Wrocław, 1991. S. 128-131.
424. Wasowicz J. Fizjografia w rozwoju Lwowa // Czasopis geograficzny. T. X. 1932.
425. Wiczkowski J. Lwów: jego rozwój i stan kulturalny. Lwów: Nakładem autora, 1907. 270 s.

Наукове видання

Березовецька Ірина Андріївна

**Архітектура садибного житла Львова
на початку ХХ століття**

Монографія

Авторська підготовка

Випускова редакторка – Галина Капініс

Відповідальний за випуск – Олег Дук

Підписано до друку 04.08.2024 р.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Тираж 100. Ум. друк. арк. 8,37. Зам. № 246/29-07.

Видавництво “СПОЛОМ” 79008, Україна,
м. Львів, вул. Краківська, 9.

Тел.: (380-32) 297-55-47. Е-пошта: spolom_lviv@ukr.net.

Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності:
серія ДК, № 2083 від 02.02.2005 р.

Друк ФОП Гуменецький М. В.
81630 Львівська обл., Миколаївський р-н,
с. Гонятичі, вул. Польова, 10.

Свідоцтво фізичної особи-підприємця:
№ 083613 від 18.08.2008 р.